

Németh Ferenc

ÚRI VILÁG TORONTÁLBAN

Művelődéstörténeti írások

A kötet megjelenését a Magyar Köztársaság Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériuma, valamint a Tartományi Oktatási
és Művelődési Titkárság támogatta

© Németh Ferenc, 2003

Forum Könyvkiadó

TARTALOM

KASTÉLYOK ÉS LÁTOGATÓK

Bánati kastélyok, kúriák, úrilakok	7
Egy régi bánati Georgikon	26
Ferenc Ferdinánd bánati vadászatai	33
Bánati nábobok régi húsvéti kéjutazása	51

KALLÓDÓ ÉRTÉKEINK

Vékony Náci, az utolsó vajdasági bohém	73
Nagybecskereki házak és középületek	87
Régi bánati találmányok	107

Németh Ferenc

ÚRI VILÁG TORONTÁLBAN

Forum Könyvkiadó
Újvidék
2003

A kiadásért felel Bordás Győző főszerkesztő

Recenzens: Bori Imre és Kalapis Zoltán

Szerkesztő: Buzás Márta

A fedőlapot ifj. Oldal István 1910 körül készült fotójának
a felhasználásával Csernik Előd tervezte

Tördelőszerkesztő: Csernik Előd

Korrektor: Čekić Ida

Példányszám: 500

Készült az Agapé Nyomdában Újvidéken, 2003-ban

KASTÉLYOK ÉS LÁTOGATÓK

BÁNÁTI KASTÉLYOK, KÚRIÁK, ÚRILAKOK

A régmúlt idők bánáti építészeti emlékei között sajátos helyet foglalnak el a kastélyok. Vidékünkön építésük zömmel 1779 (a vármegyék visszaállítása) után, pontosabban a kamarai birtokok árverését követően kezdődött. Az első árverést 1781-ben, a másodikat pedig 1782-ben tartották. Már az elsőt nem kevesebb mint huszonkét pusztát talált gazdára. Ekkor alapozták meg uradalmukat a Marczi-bányiak, Karátsónyiak és még sokan mások. Az új birtokokon csakhamar díszes, parkkal övezett, nagyméretű úrilakok épültek. Egyesek szerényebb, földszintes kúriák voltak, mások pedig nagy, emeletes, középkori hangulatot idéző kastélyok. Egy részüket a 20. század első felében lebontották (például a Kiss család eleméri és begaszentgyörgyi kastélyát), a fennmaradtak egy része védelem alatt áll, más részén pedig lassan az enyészet lesz úrrá.

A műemlékvédők hivatalosan mintegy húsz kastélyt tartanak számon Bánát jugoszláviai részében, ténylegesen azonban jóval több van belőlük. Rendszerint pompás park övezte őket, és gyakran példás mintagazdaság egészítette ki. A bennük élő nemesi családok (a Dánielek, Damaszkínok, Talliánok, Lázárok, Karátsónyiak, Papok, Botkák stb.) a 19. század végén és a 20. század elején nemcsak Torontál megye, hanem az akkori Magyarország politikai életében is fontos szerepet játszottak: Dániel Ernő kereskedelmi miniszter volt, Tallián Béla egy ideig a mezőgazdasági tárca élén állt, Dániel János Torontál megye alispánja volt, Botka Béla főispánja stb. E vidéki úrilakokban egykor mozgalmas élet zajlott: az écskai kastélyban a gyermek Liszt Ferenc zongorázott, Tallián Emil Törökkani-zsán, Harnoncourt Felix pedig Écskán valóságos vadászmuzeumot rendezett be egzotikus vadásztrófeákból. A 19. század végén és a 20. század elején Harnoncourt gróf écskai úrilaka többször is vendégül látta a vadászszenvetének hódoló trónörököst, Ferenc Ferdinándot. A fiatal festő, Munkácsy Mihály, annak idején a Karátsónyiak beodrai kúriájában is megfordult, Lauka Gusztáv „koszorús költő” pedig szívesen látott vendége volt az óléc-i Dániel-kastélynak. A díszes bánáti úrilakokban egykor értékes festmények, vagyont érő bútorok, gazdag családi könyvtárak, esetenként pedig értékes régipénz- és bélyeggyűjtemények voltak. Szinte mindegyikhez fűződik valami regényes történet. A háborúk, zendülések, rendszerváltások azonban szinte nyomtalanul eltüntették ezt a gazdagságot: itt-ott maradt csak fenn – szinte mutatóban – egy-egy festmény vagy értékesebb bútordarab, esetleg néhány vaskos családi fényképalbum.

Az utóbbi években, úgy tűnik, megnövekedett az érdeklődés kastélyaink iránt. Mind több írás jelenik meg egyikről-másikról, mind több szó esik védelmük szükségességéről, mind gyakrabban keresik fel őket a kíváncsi látogatók.

Az alábbiakban a legjelentősebb (fennmaradt) bánati úrilakokat mutatjuk be, építészeti sajátosságaikat, de szólunk egykori tulajdonosaikról is.

A KANAKI DÁNIEL-KASTÉLY

Kanak Dél-Bánátban, a nagybecskerek–verseci autót út mentén helyezkedik el. E nagyközség nevét is (konak=éjjeli szállás, egynapi út) az egykori utazók, kereskedők éjjeli szálláshelyéről, megállóhelyéről kapta, mert földrajzi fekvésénél fogva a Pancsova–Temesvár és a Becskerek–Versec útvonal kereszteződésén

A kanaki Dániel-kastély az 1910-es években

A kanaki Dániel-kastély az 1910-es években

*Torontál megye egykori
alispánja, Dániel László*

helyezkedik el. Ezt a helységet választotta lakhelyül a 19. század végén a szamos-újvárnémeti örmény Dániel család egyik sarja, Dániel László.

A Dániel (vagy Daniel) család ősei 1725. július 3-án III. Károlytól nyertek címeres nemeslevelet. A család Torontál megyei ágának megalapítója, a 19. század elején Dániel Pál, a későbbi 1848-as országgyűlési képviselő. Négy fia volt: Pál, János, József és László. A négy testvér közül László futott be politikai karriert: a 19. század második felében országgyűlési képviselő, majd Torontál vármegye alispánja, végül, az 1890-es évek végén Nógrád vármegye főispánja. Nos, Dániel László volt az, aki 1898-ban Kanakon pompás klasszicista stílusú úrilakot építtetett magának. A kastély a vasútállomás és a Brzava folyócskát átívelő híd közelében áll, parkkal körülvéve. Földszintes épület, és az egyszerűbb klasszicista stílusú alkotások közé sorolható. Erényei közé tartozik a szimmetria, a részarányosság.

Egy fő- és egy kerti bejárata, valamint két kisebb oldalajtaja van, igen egyszerű díszítéssel. Az épületet hosszában egy folyosó osztja szabályosan ketté. Alatta, teljes hosszúságban boltíves pincét találunk.

A főbejárat hat jón oszlopon fekszik, melyeknek felső része díszítéses. A bejáratnál találjuk a parkba vezető, félkör alakú lépcsőt. A hat oszlop alsó részein kovácsoltvas kerítéssel van összekötve. A bejáratától jobbra és balra az épületnek hét-hét ablaka van. A két szélső alakja eltér a többitől: nem négyszögletes, hanem csúcsíves.

A tető zöld és sárga színű cserepekkel fedett, és hat stílusosan megformált szelőlőzőnyílás van rajta.

A hátsó bejáratot négy jón oszlop tartja, amelyen nincs díszítés. A bejárat mindkét oldalán enyhén lejtő, úgynevezett kocsifeljárata van.

A Dániel-kastély parkjában és kertjében szép számban akadtak növényritkaságok. Volt ott egykor több délkinai, terebélyes koronájú ginkgófa (*Ginkgo biloba*), azaz páfrányfenyő, amelyet – érdekességgként említjük – Kelet-Ázsiában szent fának tartanak, s amely csak a 19. század derekán került vidékünkre.

A gondozott pázsitú kertben akadt még pálma, több örökzöld cserje és ritka bokorféle. A kastély parkjának egyik szegletében nagy üvegház állt, telve különféle kaktuszokkal, pálmákkal, fikuszokkal, rózsákkal és páfrányfélékkel. Volt ott többek között abudilon, klaudia, dracéna, sokféle virág és dísznövény. Onnan ültették ki és gazdagították a kastélykert gondosan összeválogatott növényeit.

Az elmúlt évtizedek során a szemet gyönyörködtető parkon jelentős nyomot hagyott az enyészet, de még így, megcsonkítva is érdekes példája a vidéki kastélykerteknek.

Dániel Lászlóról, a kastély tulajdonosáról a krónikások feljegyezték, hogy 1887-ben vármegyei főjegyző, 1891-től Torontál megyei alispán, 1896/97-ben pedig Nógrád megyei főispán volt, ugyanakkor országgyűlési képviselő is. Özvegy Rétháti Kövér Viktornét vette feleségül s három lányuk született: Márta, Erzsébet és Magda.

Dániel László 1898-ban építtette a kastélyt, sajnos, nem tudni, kinek a tervei alapján. Az úrilakot annak idején gyönyörű kert és mintegy húszhektárnyi mintagazdaság övezte a szükséges melléképületekkel együtt.

Borovszky Samu szerint „Dánielnek . . . százezreket érő, ritka gazdagságú és rendkívül teljes európai bélyeggyűjteménye”, továbbá mintegy kétezer kötetes könyvtára volt. Hol is kereshetnénk ma már ezeket a ritkaságokat? Egykori kastélyának falai között már aligha.

A közéletben betöltött tisztségei lehetővé tették számára az utazgatást, gyűjteményeinek gyarapítását. Kanaki birtoka 2758 holdas volt, ezenkívül Tolvádián is volt uradalma. Gulyája 1000 jószágot számlált. Akkortájt Kanakon bőven akadt legelő: mintegy 500 hektárnyi, ami igencsak kedvezett az állattenyésztésnek. Ménese 150 lóból állott. Telivéreket tenyésztett, és kiváló ménesgazda hírében állt.

1906 júniusában az aratósztrájkok Kanakot is elérték. A Dániel-uradalomban a gazdasági cselédség és főleg a földmunkások tagadták meg a munkát. A zsellérek és napszámosok ugyanis nem nyugodtak bele a holdankénti bérbe, amely akkortájt tizenkettedrészből (70 kilogramm búzából és 40 fillér holdpénzből) állt, hanem nyolcad-tizedrészt követeltek.

A kastély további sorsa így alakult: 1921-ben, a földreform után Dániel László birtokainak zömét elvesztette. A kastélyt a húszhektárnyi gazdasággal, parkkal, kerttel és gyümölcsösrel együtt Kosta Ilić belgrádi gyáros vásárolta meg, fiaival. Az új tulajdonosok textilgyárat építettek Kanakon. A második világháború befejeztével Vlada Ilićtól mint hazaárulótól a kastélyt elkobozták, és a község rendelkezésére bocsátották. Eleinte árvaházként szolgált, 1959-től pedig a Vuk Karadžić Általános Iskola kapott benne helyet.

TÖRÖKKANIZSAI KASTÉLYOK

Az első törökkánizsai kastély a cincár Đurković család nevéhez fűződik. A Đurkovićok gazdag újvidéki kelmekereskedők voltak, a család hírnevét pedig Marko Đurković alapozta meg, aki 1781-ben a kamarai birtokok árverezésén 90 000 forintért megvásárolta a törökkánizsai uradalmat, és ezzel együtt a nemesi levelet is. Azóta használja a család a de Servijski utónevet. E név a dokumentumokban több változatban is előfordul: Szerviszky, Szerviczky stb. Marko Đurković jóval a nemesi levél megszerzése előtt hivatalosan is használta a Servijski nevet. 1793-ban, egy évvel a halála előtt kezdte el építtetni a kastélyt. Halála után az uradalmat a kastéllyal együtt fia, Đorđe örökölte. Ő többek között arról is emlékezetes marad, hogy Jovan Jovanović Zmaj keresztapja volt. Đordét bőkezű mecénásként tartják számon. Jelentős összeget hagyott apja alapítványára, amely halála után 50 000 forintos lett. Még 1862-ben a Servijski-féle ösztöndíjat húsz fiatal értelmiségi vette igénybe. Mivel nem volt családja, a birtokot a kastéllyal együtt unokahúga, Katarina Schulte (később Lukács) örökölte.

A kastély egyemeletes épület, a homlokzat közepén egy hangsúlyozott rizalittal és magas manzárdtetővel, valamint egyszerű faldíszítéssel. A központi rizalit ablakai boltívesek, a kastély többi ablaka pedig szögletes. Az emeleti részen szép kovácsoltvas erkély található. A kúria klasszicista stílusban épült 1793-ban, s egyike a legrégebbi bánáti kastélyoknak. Az udvar felőli része teljesen különbözik az

A törökkanizsai Schulpe-kastély 1910 körül

utcaitól. A kastély földszinti részén egy nyitott oszlopos tornác van, az emeleti részen ablakkal. Schulpe Vilmos idejében a kastélyban 3000 kötetes könyvtár, altwien és meissen porcelán, szép ezüst ötvösművek, bronztárgyak, régi bútorok, metszetek és gazdag fegyvergyűjtemény volt található. A második világháború után a kastélyt iskolaépületként használták, napjainkban pedig a községi bíróság és a községi képviselő-testület kapott benne helyet. 1952-ben vették fel a tartományi műemlékek jegyzékébe. Törökkanizsán a Servijski-féle kastély mellett még két úrilakról van tudomásunk. Az egyiket Feilitsch Fedor építtette 1856-ban, a másikat pedig a Maldeghem grófok 1910-ben. A Feilitsch-féle kúria a 19. század végén és a 20. század elején Tallián Béláé volt, akinek gazdag és értékes könyvtára mellett szép vadásztrófeái is voltak. A Maldeghem-kastély pedig testvéréé, Tallián Emil főszolgabíróé, a világutazó és szenvedélyes vadászé volt, aki ott helyezte el híres vadászgyűjteményét.

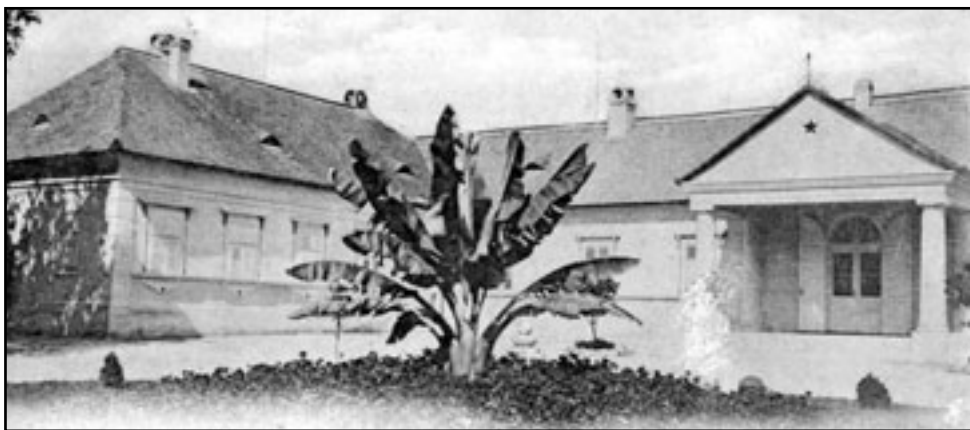
A NAGYGÁJI DÁNIEL-KASTÉLY

Az egykori díszes vajdasági úrilakokat szívesen látogatták az arra utazók, de a meghívott vendégek is. A nagygáji (Veliki Gaj) Dániel-kastély egyik kedves vendége az 1890-es években Lauka Gusztáv (1818–1902) koszorús költő volt, Petőfi egykori barátja, aki az idő tájt Nagybecskerekén a *Torontál* című lapot szerkesztette. Szeretett utazni, főképpen pedig főúri kastélyokban vendégeskedni. Élményeit azután rendszeresen meg is írta lapjában.

Egyik látogatására 1888. július 21-én került sor, amikor Lauka leutazott Dél-Bánátba, pontosabban Nagygájba, Dániel Ernő (1843–1923) bárónak, a későbbi Bánffy-kormány kereskedelmi miniszterének úrilakába.

A 19. század első felében Nagygájt a Malenicza család uralta. Az ottani földszintes vadászlakot Malenicza János lovag 1783-ban kapta adományként II. József császártól. A kúria az adománylevélben vadászkastélyként van feltüntetve, ami egyben akkori rendeltetésére is utal. Nos, ez az épület 1885-ben került, vásárlás útján, Dániel Ernő birtokába. Mindössze néhány év alatt pazarul berendezte, kertjét pedig növényritkaságokkal gazdagította. A kastélyban Dániel Ernő élt feleségével, Szerénával, és két fiával, Elemérrrel és Tiborccal. A birtok gazdasági ügyeit egy bizonyos Schmitt nevű alkalmazott intézte. Lauka 1889 júliusában három napot töltött Dánieléknél, s erről a *Torontál*ban a többi között így írt: „Tekintettel ritka példányszerű, ősi százados fáira és célszerű beosztására, valamint 18 holdnyi területére nézve, a nagygáji park okvetlenül egyike az ország legszebb parkjának. Van benne többek között egy olyan terjedelmes lombosodó, vastag törzsű és magas mogyorófa, amilyen alig van több hazánkban. Kőrisei pedig, Gingófája és Pavlovniája egy pozsonyi és egy főhercegi kertet kivéve sehol sem találhatók. A kastély 18 szobája tiszta, ízléses berendezésekkel, a legfinomabb igényeket is kielégítheti. – Maga a pipáló szoba, az elnevezésnek megfelelőleg, mindazokat az igényeket kielégíti, amelyeket a délutáni szieszta követelhet. A kedves és szeretetre méltó háziasszony munka-, pihenő- és társalgó-termei képviselik a legelragadóbb visszhangot a való és a költészet között, és apróbb részletekben is feltűntetik azt az időző változatosságot, amely nélkül életünket kedvesnek igen, de szépnek és vonzónak sohasem nevezhetnők.

Az U alakban épült kastély, keskeny, de elég világos és hűvös folyosóival, némileg zárdailag aposztrofálja ugyan az egész épületet, de egyszersmind csakis azon zárdákra emlékeztet, melyekben az eszes, az életbölcseletben és tudományokban otthonos Benczések, Dominikánusok és Premonstrátiak éltek és élveztek. A kétezzer holdnyi külső gazdaság az időszaki haladásnak megfelelő, okszerű és célsze-

A nagygáji Dániel-kastély 1899-ben

Bárány Dániel Ernő

rű intézkedésekre és kezelésre vall, és a természet segélyezése mellett azt hisszük, hogy a gondosságot és a fáradságot meg is jutalmazza.”

Ma már hiába keresnénk Nagygájon e főúri kényelem és szépség színhelyét, amelyről Lauka oly elragadtatással tudott írni! A ritka növényzetnek és az egykori mintagazdaságnak is alig akad látható jele. Csak a falubeliek szájhagyománya élte-ti még az egykori Dániel-kastély pompáját.

AZ ISTVÁNVÖLGYI KÚRIA

A bánáti Hajdučicán, az egykori Istvánvölgyén is fennmaradt egy díszes, klasszicista stílusú úrilak a 20. század elejéről, pompás parkjával egyetemben.

A kastély klasszicista stílusú főbejáratát négy dór oszlop ékesíti. A bejárat két oldalán kocsifeljáró is van. A bejárat ajtó csúcsíves alakú. Az épület jobb és bal oldalán öt-öt ablak található, szimmetrikus elosztásban. A park felőli hátsó bejáratot hat dór oszlop tartja. Közvetlenül a bejárat mellett egy-egy négyszárnyú ablaka van, az elülső részhez hasonlóan a park felőli részen is öt-öt ablak található.

Az úrilak belső díszítéséből egyébként a mai napig kevés maradt fenn. A kastély központi termében a mennyezetten két eredeti, díszes csillárfoglalat található, a kastély többi termében pedig néhol fennmaradt a faldíszítés.

Istvánvölgye valamikor kincstári birtok volt, s a 18. század végén, a kincstári javak elárverezésekor vásárolta meg a Damaszkín család. Nevét is Damaszkín Istvánról, a család egyik sarjáról kapta. A Damaszkínok között a 19. század derekán még vármegyei főispán is akadt, de a család hamarosan elszegényedett, s a 19. század második felében az istvánvölgyi uradalom Dungyerszky Lázár (Lazar Dunderski) tulajdona lett, aki a birtokon 1901-ben pompás kastélyt építtetett. Később az úrilakban leánya, Olga Jovanović (született Dungyerszky) élt, aki a 20. század első évtizedeiben korszerű mintagazdaságot vezetett. A Bánátot járó Toša

Olga Jovanović istvánvölgyi úrilaka 1910 körül

Iskruljevnak az 1930-as években alkalma volt ellátogatni a kastélyba, amelyről az akkori sajtóban részletes leírást hagyott.

Az uradalomban levő kastély – írja Iskruljev – kimondottan magas épület, noha nem emeletes. Gyönyörű park övezi széles, gondozott sétányokkal. A parkot örökzöld fenyők, platánok, tölgyek díszítik, akárcsak számos díszcserje és virág. A kastély alagsorában van a konyha, és itt található a cselédszobák is. Az épületből félkör alakú lépcső vezet le a parkba.

Az úrilak látogatója először egy tágas előszobában találja magát, amelyben bőr ülőgarnitúra van, a helyiséget pedig egy nagy tükör, valamint szobrok, pálmák, kitömött sasok, festmények ékesítik.

Az épületet egy széles folyosó szeli ketté, amelyből jobbra és balra szobák nyílnak, a folyosó két végén pedig tágas ablakok találhatók. A szemet gyönyörködtető ebédlő egyik oldalán van a társalgó, a másikon pedig a díszterem. Ebben csodálhatjuk meg – írja Iskruljev – a módosi Stevan Aleksić *Dudás* című festmé-

nyét, akárcsak Kolesnikov belgrádi festő négy alkotását, amelyek a négy évszaktot ábrázolják.

Az utazó szerint a kúria minden helyisége ízléses, kiváló minőségű bútorttal volt berendezve. A kastélyt körülvevő huszonnégy hektárnyi területen helyezkedtek el a különféle gazdasági épületek. Jelentős megemlíteni az uradalom ménesét is, amely a harmincas években országos viszonylatban is párját ritkította. Olga Jovanović több mint negyven fajlova nevelt, többnyire nemes, Franciaországból és Angliából drágán beszerzett méneket. A legértékesebbek közé tartozott az Eagle nevű kanca, amely annak idején Párizsban is számos díjat nyert.

Az istvánölgyi uradalomban a 20. század elején mintegy ötszáz sertést és ezerkétszáz merinó juhot tenyésztettek. A birtokon virágkertészettel is foglalkoztak. Olgának egy igen nagy üvegháza volt, s ennek köszönhetően a kastély körüli park már kora tavasszal telis-tele volt kiültetett virágokkal és szépen megformált virágágyásokkal, pálmákkal és különféle dísznövényekkel.

Mivel a birtokon negyven-ötven munkást foglalkoztató kendergyár is működött, ezért az ezerszáz holdas uradalom egy negyedén kendert termesztettek, amelyet többek között Németországba exportáltak.

A hatalmas birtok nagyszámú munkást igényelt. Az uradalomban negyvennégy család élt, melynek tagjai cselédként vagy földmunkásként dolgoztak az uradalomban.

Az 1920–1930-as években Hajdučicán egy érdekes jármű közlekedett: a lóré. A helységtől ugyanis mintegy öt kilométernyire van a vasútállomás, s ezért a Dungyerszky uradalomtól az állomásig egy keskeny vágányú vasutat építettek. A „szerelvény” tizennyolc nyitott kis vagonból állt, amelyet lóval vontattak. A lórét nemcsak teher-, hanem személyszállításra is használták. A kis vagonokba szükség szerint padokat, székeket helyeztek, s így „kocsikáztak” a vasútállomásig meg vissza.

A kastély további sorsáról a következőket mondhatjuk el: Olga Jovanovićnak négy leánya volt, s egyikük Vlada Ilić belgrádi mágnáshoz ment férjhez. Így került az 1940-es években a kastély az uradalommal együtt Vlada Ilić tulajdonába. A háború után hajdučicai birtokát, akárcsak a kanakit is, elkobozták tőle. A kastély egy ideig üresen állt, jelenleg pedig egy agráripari kombinát tulajdonában van.

A TEMESVAJKÓCI KASTÉLY

A dél-bánáti Vlajkovacon (Temesvajkóc) a főút mentén elhaladók rendszerint meg-megállnak, hogy néhány percig rácsodálkozzanak az egykori Mocsonyi-, illetve Bissingen-kastélyra. A valamikor díszes, pazar külsejű és gazdag berendezésű épület ma már alapos tatarozásra szorul. Tetőszerkezete beázik. Jelenleg több lakó is lakja, de mindeddig nem akadt pénz a felújítására. Jól kikezdte már az enyészet. A szép, tornyos, egyemeletes úrilakot Foeni Mocsonyi György építtette 1859-ben, majd házasság révén, az 1890-es években került Bissingen-Nippenburg Rezső és felesége, Foeni Mocsonyi Georgina birtokába. A 19. század végén és a 20. század elején a kastélynak több ezerkötetes könyvtára, érdekes régi bútor-

A temesvájkőci Bissingen-kastély 1910 körül

és porcelángyűjteménye volt, továbbá ritka ötvösmunkákból álló kollekciója. Hogyan is került a sok becses ritkaság e vidéki, bánáti kastélyba? Nem véletlenül! Egy igen régi nemesi család több évszázados családi örökségeként. A Bissingen-Nippenburg grófi család württembergi eredetű volt, amely őseit a 11. századig tudta visszavezetni.

Egyes tagjai a 19. század első felében kerültek Magyarországra. Nemcsak Temesvájkőcon, hanem Mélykastélyon (Kuštilj) és Temespaulison (Pavliš) is volt birtokuk. Közlebbi adatok híján csak találgathatjuk, milyen értékes régiségek és ritkaságok voltak a családi gyűjteményekben. Ezekből ma már, sajnos, semmi sem maradt. Ám Vajkóc környékén nem ez volt az egyetlen említésre méltó, ritkaságokban gazdag kastély. A Vajkóchoz tartozó Ilkatelek-majorban 1890-ben Heinrich Nándor építtetett magának egy úrilakot, amely 2000 kötetes könyvtáráról és gazdag régipénz-gyűjteményéről volt híres. Vajkőcon nemcsak a kastély belső berendezése volt pazar, hanem az őt körülvevő kastélykert is. Az úrilak gondosan kimunkált környezetében volt egy ízlésesen megformált park tavacskaival és szökőkúttal, meg egy patak, hidakkal. Tehát valóságos gyermekparadicsom, aminek megépítése akkor válik érthetővé, ha tudjuk, hogy Bissingenéknek négy leányuk volt: Mária, Livia, Vera és Georgina. Pillantsunk be azonban a Bissingen-féle úrilak hétköznapijaiba is. A kastély intézője – e sorok írójának dédapja – a cselédhadnak minden reggel kiosztotta a napi feladatokat, majd azok elvégzéséről rendszeresen beszámolt a gróf úrnak. A gyönyörű parkot gondozó és ápoló főkertész Virág Antal volt, aki a kastély melletti üvegházban nevelte a kiültetésre szánt palántákat,

továbbá gondoskodott a park karbantartásáról is. Télen banyakemencével fűtötte az üvegházat, hogy a fagy el ne pusztítsa a gyenge hajtásokat.

Ha gond akadt volna a grófi lóállomány szerszámaival, vagy új lószerszáma volt szükség, Bissingenék azt rendszerint Ludwig Lorbert híres alibunári szíjgyártónál szereztek be. A családi szájhagyomány szerint a négy grófkisasszony szívesen csónakázott a tavon, és gyakran teniszezett is a kastélykertben. Ilyenkor a cseléd lányok voltak a labdaszedők, és ezért külön pénzt is kaptak. Bissingenék külföldön iskoláztatták lányaikat, akik leginkább a nyári és téli szünidőt töltötték a vajkóci kastélyban.

A család tagjai a második világháború végéig lakták a kastélyt, azt követően az épületet nacionalizálták. Ma a viharvert úrilakot több család lakja. S ha az épületnek történetesen nem is, de a kastélykertnek mégis jobbra fordult a sorsa: a helybeliek egyike, a Bécsben dolgozó Bíró István vette bérbe, s ő viseli gondját.

A BEOdrai ÚRILAK

Az észak-bánáti Novo Miloševón, az egykori Beodrán, valamikor két kastély létezett. Az elsőt Karátsonyi László építtette 1842 és 1846 között, a másodikat pedig 1857-ben Karátsonyi Lajos. Az utóbbi úrilak ma már nem létezik, de az előbbi szinte változatlanul fennmaradt az utókornak. Ma a legszebb bánáti kastélyok egyike. Rados Jenő a magyar kastélyokról írt kötetében a beodrai kúriát a 19. század első néhány évtizedének „jelentősebb alkotásai” közé sorolja.

Beodrát 1781-ben a kincstári birtokok árverésén vette meg Karátsonyi Bogdán (Deodat) 103 000 forintért. A ma is létező, egyemeletes, klasszicista (biedermeier) stílusú épületet a múlt század közepe táján Karátsonyi László építtette, aki akkoriban számos tisztséget töltött be a megyénél. Eleinte Torontál vármegye szolgabírája, majd alispánja volt, később országgyűlési követe, 1848-ban, 1861-ben és 1867-ben pedig annak főispánja. 1869 júliusában halt meg. Borovszky Samu szerint „higgadt, előrelátó és megfontolt természetével igen sok jó szolgálatot tett a vármegyének”. Halálakor a vármegye is méltón leróta kegyeletét: hat hónapi gyászt rendelt el, s az idő alatt még az ügymatákhoz is fekete pecsétet használtak (!). A kastélyt és az uradalmat Karátsonyi László halála után fia, Ferenc, majd unokája, Andor örökölte, akiről Borovszky a 19. század elején megjegyezte, hogy „kastélyában sok érdekes műtárgy és kb. 2500 kötetes könyvtár van elhelyezve”.

A beodrai kastély egyemeletes épület, középen kihangsúlyozott tornáccal, amelynek emeleti részét korinthuszi oszlopcsarnok díszíti meg egy háromszögletes timpanon. Az ablakok a klasszicista stílus követelményeinek megfelelően szigorúan részarányos elhelyezésűek. Az épület földszinti részén, az ablakközöket jón oszlopfős, kiugró pillérek díszítik, de találunk itt félkör alakú, lépcsőzetes homlokzatdíszeket is, az emeleti részen pedig korinthuszi oszlopfős pillérek, az ablakok fölött meg egyenes vonalú, kiugró homlokzatdíszeket szép tartópillérekkel.

A ma is létező beodrai Karátsonyi-kastély 1900 körül

Az épület udvar felőli része a földszinten és az emeleten is jón oszlopos folyosóból áll. A folyosó oszlopközeibe utóbb ablakokat és ajtókat építettek be. Közepén előreugró homlokzatrész található.

A kastély emeleti részén félkör alakúak a homlokzatsínek, az épület két szélén pedig egyenes vonalúak. Az úrilak cseréppel fedett, s a tető egyhangúságát csupán a kémények szabálytalan elrendeződése bontja meg. A kúria oldalsó részén találjuk az emeletre vezető lépcsőzetet.

A földszinti helyiségekben boltíves a mennyezet, az emeleti részen pedig egyenes. A kastélyban itt-ott fellelhető még néhány eredeti faldísz meg néhány fajansz cserépkálya. A folyosók padlóburkolata rózsaszín és vörös márványból készült.

A melléképületek, az istálló, a magtárak és a cselédlakás stílus szempontjából is a kastéllyal szerves egységet alkot.

A második világháború után a kúriát iskolaépületként és internátusként használták. A melléképületeket a helybeli mezőgazdasági birtok vette használatba. Utána vegyi üzem kapott benne helyet.

A beodrai kastély – akárcsak a fennmaradt bánáti kastélyok zöme – jelentőségénél fogva jobb sorsra lenne érdemes. A négyhektárnyi elhagyatott parkot fel kellene újítani ritka növényekkel, és visszaadni eredeti alakját. Az épület tágas termeit pedig célszerűbben is ki lehetne használni.

AZ ÓLÉCI BOTKA-FÉLE KASTÉLY

Középkori várak hangulatát idézi a szépen felújított Botka-féle kastély (ma: Kapetanovo), amely a falun kívül, magányosan áll a bánáti rónán – szinte mesébe illően. A szakemberek szerint párját ritkító építészeti emlékünkné, amely érdekes példája a vidéki úrilakoknak, annál inkább, mert több stílus ötvözete: egyformán

Az óléci Botka-féle kastély 1900 körül

felismerhetők rajta a gótikus, a neogótikus és a klasszicista jegyek. Egyik látványossága a kétemeletnyi torony, amely díszítéseivel és építészeti megoldásaival szerényebb középkori várkastély jelleget ad az épületnek.

Hangsúlyozott a középben levő, lépcsőzetes szélű rizalit, amelynek oldalait két sokszögű tornyocska díszíti. A kastély földszinti része köimitációs díszítésű. Azt a látszatot kelti, mintha négyszögletes kőkockákból építették volna. A kúria egyébként téglából épült, néhol beton felhasználásával, ami a 20. század első éveiben még nem volt oly elterjedt a Vajdaságban. Sajnos, az épület szigetelése nagyon silány, s emiatt idővel a tetőszerkezet is megrongálódott.

A földszinten az ablakok enyhe boltívben fejeződnek be, az emeleten pedig, a gót stílusnak megfelelően, csúcsívesek. A kastélytorony teteje, akárcsak a tetőszerkezet egy része, a középkori várkastélyok mintájára fogazott szélű. Az úrilak keleti oldalán látható a Botka család címere: a hatágú aranycsillagot tartó aranyoroszlán.

Botka Béla

Az épület központi, földszinti részében két nagyobb terem van, jobb- és baloldalt pedig hat szoba található. A kastély jobb szárnyába lépcső vezet fel, fából készült, egyszerű díszítésű karzattal. A kúria emeleti részén hét helyiség és két fürdőszoba kapott helyet. Az épületben csupán a központi teremben maradt fenn némi faldíszítés.

A kastélyt övező parkot valamikor angol mintára alakították ki. Több ritka növény is megtalálható benne, jóllehet a park nem tartozik a díszesebbek közé. Az úrilak előtt egy kis szökőkút is működött valaha.

Az emeletes kúriát Botka Béla építtette 1904-ben. Nagy volt ott egykor a sürgés-forgás: négylovas hintók álltak meg bejárata előtt, parádés kocsissal a bakon. Különféle ügyben, megbeszélések vagy tanácskozások, esetleg baráti összejövetelek vagy bálók miatt gyakran megfordult ott Torontál megye színe-java. A kastély

ura az idő tájt 1400 holdas, szép birtokkal dicsekedhetett. Kosárfonó telepet tartott, jelentős volt továbbá ménese, gulyája és sertésfarmja. Így élt Botka Béla feleségével, Emmával, viszonylagos jólétben egészen az első világháborúig. Akkor mindennek vége szakadt.

A kislapási Botka család a krónikások szerint Nyitra megyéből származik, s a 19. század elején került Bánátba. 1835-től Ólécpusztán volt jelentős birtokuk, amelyet 1907-ben közigazgatásilag a községhez csatoltak. Torontál vármegye 1834-ben hitelesítette nemességüket. Botka Béla, a kastély tulajdonosa 1861-ben született, s a századfordulón több jelentős tisztséget töltött be a vármegyénél. Volt országgyűlési képviselő, 1906 és 1910 között pedig Torontál megye főispánja.

A Botka család virágzó gazdaságára az első csapást az 1920-as években végrehajtott agrárreform mérte. A több mint ezerholdas birtokból csak hatszáznyolcvannégy hektár maradt meg. Az 1930-as években a család minden igyekezete ellenére sem tudta megtartani gazdaságát, mind nagyobb és nagyobb adósságokba keveredett. Egyesek azt mesélik, hogy Botka Béla vagyonának legnagyobb részét elkártyázta. Mások azt állítják, hogy tetemes összegeket költött felesége gyógyítására, aki súlyos lelki beteg volt, s később öngyilkos is lett. Azt mesélik, hogy Botka gyakran vitte feleségét Pestre gyógyíttatni, s ilyenkor rendszerint egy teljes személyvagont bérelt az utazásra . . .

Végtere is a tények azt bizonyítják, hogy az 1930-as években a Botka család eladósodott. A kölcsönöket már nem tudta visszafizetni, s 1938-ban a tönk szélére jutott. Vannak, akik tudni vélik, hogy Botka Emmát éppen a kastély elárverezése kergette a halálba 1938 augusztusában. Amikor férjétől megtudta, hogy a Nagybecskereki Bank az uradalmat és a kastélyt minden ingósággal együtt árverésre bocsátja, felment a kastélytorony tetejére, és ott állítólag felgyújtotta magát. Azon a bizonyos árverésen a bocsári Franz Maj vette meg a kastélyt, és hozományként leányának, Emíliának ajándékozta, amikor az házasságot kötött Milan Kapetanovval.

A második világháború után a földet államosították, a kastélyt pedig a helybeli mezőgazdasági birtok vette használatba. Egy ideig a birtok dolgozóinak szolgált lakhelyül, később az épület lakatlan volt, s lassan kikezdte az enyészet. Beázott, ablakai betörték s a padló is rothadni kezdett.

Az 1970-es években több elképzelés is volt megmentésére. Előbb egy szlovén munkaszervezet akarta bérbe venni, azzal a szándékkal, hogy vendéglátóipari létesítménnyé alakítja. Egy ideig annak a lehetőségét is latolgatták, hogy az úrilak mellé fürdőmedencét és benzintöltő állomást építenek, tekintettel arra, hogy a kastély a nagybecskerek–verseci autótú mentén helyezkedik el.

Az 1980-as években tatarozták, s még ma is várja bizonytalan jövődöbeli rendeltetését.

A CSÓKAI KASTÉLY

A kincstári birtokok bécsi árverésén 1781. augusztus elsején a csókai uradalom is eladásra került. A kikiáltási ára 82 860 forint volt. Végül is Marczibányi Lőrinc vette meg 95 000 forintért. (Nem azonos a kamenicai Marczibányi Lőrincel.) Az

új tulajdonos a 19. század elején fogott hozzá a kastély építéséhez, de nem fejezte be. 1868-ban a Marczibányi-birtokot Barber Ágoston és Klusemann kőbányai serfőző vásárolták meg, a félig felépült kastéllyal együtt. Az úrilak azonban még akkor sem készült el teljesen. Sorrendben harmadik tulajdonosa, Sváb Károly fejezte be. Tőle került a kastély Lederer Artúr és Károly tulajdonába. Ők nem változtattak a külalakján, de annál nagyobb figyelmet szenteltek a birtok és a park rendezésének. A 9500 holdas uradalom az akkori Torontál vármegye egyik legszebb mintagazdasága volt.

A kastély egyemeletes, szimmetrikus elrendezésű, klasszicista stílusú épület, amelyen az építkezés elhúzódása miatt néhol már az eklekticizmus jegyei is felismerhetők. Elülső homlokzatát két oldalsó és egy központi rizalit ékesíti. Ez utóbbi alatt egy oszlopokon nyugvó, kiugró erkély található, három ablakkal és kovácsoltvas kerítéssel. Az emeleti rész ablakai boltívesek, a földszinten pedig szögletesek. A kúria elülső homlokzatán huszonhat ablak található.

Az épület park felőli részén a központi rizalit kétszintes, egy kiugró, négy egyszerű oszlopra támaszkodó fedett erkéllyel. Az építészek az épület oldalsó részeinek is elegendő figyelmet szenteltek: azokon egy-egy kiugró erkély található kovácsoltvas kerítéssel.

A kúriát széles, egykor hozzáértően gondozott park veszi körül. A csókai kastély a szakemberek véleménye szerint a jelentősebb bánáti úrilakok egyike.

A Lederer-birtokot az 1920-as években végrehajtott földreform sem csorbította meg jelentősebben, mert az uradalomnak mindössze tizennégy százalékát veszített.

A csókai kastély az 1930-as években

Léderer Magda és György (Tóth Veronika hagyatékából)

ték el. A birtok és a kastély utolsó tulajdonosa Lederer György volt, aki zsidó származása miatt a német megszállás elől külföldre menekült. A második világháború idején az uradalom Hermann Göring tulajdona lett. A felszabadulás után államosították, és ott alakult meg a Csóka Mezőgazdasági Birtok.

1960-ban az épület tetőszerkezete kigyulladt, s az eternitlapokat akkor cseréppel váltották fel. Akkor döntötték le a kastélyt és a parkot övező régi kerítést is.

NAGYSZEREDI KÚRIÁK

A dél-bánáti kastélyok közül kettő Veliko Središtén, az egykori Nagyszereden található. Mindkettőt a Lazarovićok építtették.

A nagyobb, úgynevezett régi kastély klasszicista stílusban épült az 1860-as években. Ott is megtalálható a vidéki kastélyokra oly jellemző tágas, oszlopos bejárat a szokásos kiugró homlokzatrésszel. Az ablakok fölött háromszögletes homlokzatsínek, úgynevezett frontonok vannak, amelyek megbontják az épület egyhangúságát. A kúriát szép, tágas park övezi. A kastély 1896-ig volt a Lazarovićok birtokában, majd Frisch Gyula vásárolta meg, végül örököseié, Klier Károlyé és Rónai Györgyé lett. A háború után államosították, és iskola kapott benne helyet.

A kisebb, úgynevezett új kastélyt is a Lazarovićok építtették a 20. század elején. Az eklekticizmus jegyében épült kúriának lépcsőzetes a homlokzatszíntése,

a sarkait pedig sokszögű, gótikus tornyocskák ékesítik. A homlokzat tető alatti részét páros, boltíves ablakocskák díszítik. Az egész kastély homlokzata tagolt. A hozzáértő építész a kúria oldalsó épületrészeinek is kellő figyelmet szentelt.

Az új kastélyt a 20. század elején Hauser Károly vásárolta meg a Lazarović családtól. A második világháború után ezt az épületet is államosították. Most disz-

A régi . . .

. . . és az új nagyszeredi Lazarović-kastély 1910 körül

kó és ifjúsági otthon kapott benne helyet. Akárcsak az előbbi kúriát, ezt is park veszi körül, amelyben a Lazaroviček családi kriptája található. Egyébként mindkét nagyszeredi kastély három-három hektárnyi területen fekszik.

A krónikások szerint a Lazaroviček 1803-ban Szerbiából települtek Bánátba. Eleinte Kevevárán éltek, mígnem 1823-ban a családalapító Golub Lazaroviček megvásárolta a kincstártól a nagyszeredi uradalmat, 1839-ben pedig a kisszeredit is. 1841 júliusában V. Ferdinánd Golub Lazarovičeket nemesi rangra emelte „nagy- és kis-szredistyei” előnévvel. Golub 1849-ben hunyt el, és öt gyermeke gyászolta: két fiú és három leány. Ők léptek örökébe. Az úgynevezett régi kastély építéséhez özvegye, Ana Milkoviček fogott hozzá az 1860-as években. Golub Lazaroviček fia, Vasilije, tovább öregbítette a család hírnevét: 1866-tól 1869-ig Temes vármegye másodalispánja, majd királyi tanácsosa, 1876-ig pedig Temesvár város főispánja volt. A család birtokait is jelentősen bővítette. 1887 júliusában hunyt el Veliko Središtén.

Érdekességként említjük, hogy a verseci múzeum gyűjteményében őrzik a nagyszeredi Lazaroviček birtokleveleit és egyéb iratait, amelyek értékes családi és kordokumentumok.

*

Vajdaságban a többi fennmaradt kúria is – az itt említettekhez hasonlóan – számos regényes történetet, érdekességet rejteget még. E történeteket – amelyekből itt csak ízelítőt adtunk – a szájhagyomány még tovább színezi, sőt felnagyítja, rejtélyesebbé, vonzóbbá teszi. Ám hol vannak már a letűnt korok nemesei, a grófok és a bárók?!

Hiszen ha valamilyen csoda folytán egyik-másik családban meg is maradt a kutyabőr, a bekeretezett családi címer, a kései unokák már igencsak elpolgáriasodtak. S hol vannak ma már az egykori kastélyok régiségei, ritkaságai: a drága bútorok, az értékes festmények, a csomózott keleti szőnyegek, a becses könyvek?! Amit megkíméltek a háborúk, azt a keveset később eladogatták a rászoruló utódok. Kevés került belőlük a múzeumokba. Itt-ott lehet csak fellelni egy-egy festményt, tükröt vagy porcelánt – inkább csak mutatóban a dicső, gazdag ősök emlékeként.

Kevés kivétellel a gondozatlan vajdasági kastélykertekben a ritka növények között elburjánzott a gaz, s a kíváncsi látogatót a rendezett sétányok és ápolt ösvények meg díszcserjék helyett többnyire csak áthatolhatatlan bokorrengeteg fogadja, amelyből néhány évszázados fa meredezik az ég felé. Csak az épületek maradtak nagyjából épségben, s közülük is soknak huzatos a tetőtere, szétmállott a díszítése, a vakolata. Sok helyen a családi címereket is leverték a homlokzatról. Szinte nyomtalanul eltűntek az egykori többezer holdas mintagazdaságok, a ritka növényzetű parkok meg a pazarul berendezett kastélybelső.

Csak az épületek, a falak maradtak, amelyek – ha beszélni tudnának – még sok érdekes történetet mesélhetnének az egykori vajdasági földesurakról.

(1986)

EGY RÉGI BÁNÁTI GEORGIKON

A 19. század első negyedében Bánát még nemigen dicsekedhetett fejlett mezőgazdasággal, még kevésbé tetszetős díszkertekkel, hiszen arra még nem voltak meg a kellő feltételek. Gyakoriak voltak az árvizek, a mocsarak egy része is még lecsapolásra várt, az utak is eléggé rendezetlenek voltak. Tavasszal és ősszel csaknem áthatolhatatlan sártengeren, nyáron vastag portengeren keresztül vitt a Bánátba látogatók útja. S ha az imént felsoroltak eléggé lehangolhatták az arra vetődő utast, a Becskerek melletti Écskának, pontosabban a Lázár-féle uradalomnak mégis volt az idő tájt egy figyelemre méltó dísze, büszkesége, amit érdemes volt megtekinteni, amiért érdemes volt odautazni: a pompás díszkert. Nos, „e bánáti, mindent termő, vagy ígérő paradicsomba” utazott le 1817. július 16-án Szegedről Vedres István (1765–1830) „inzsellér”, hogy megismerje és tanulmányozza Lázár Ágoston „obester úr” birtokának féltve őrzött gyöngyszemét, „az Alföld első Georgikonját” – ahogyan nevezte. E tanulmányútjának érdekes tapasztalatait Vedres előbb a *Nemzeti Gazdában* ismertette *Etska kiseded rajzolatlyya* címmel, munkája pedig külön kiadványként is megjelent. E füzetecske nemcsak helytörténeti, hanem gazdaságtörténeti szempontból is értékes, hiszen hozzá hasonló nem sok jelent meg Bánátról a múlt század első felében.

SZEGED SZÉCHENYIJE

Mielőtt rátérnénk Vedres érdekes écskai tanulmányútjának ismertetésére, hadd szóljunk előbb őrá. 1765. szeptember 22-én született egy szegedi szűrszabó családban. Szeged történetében olvassuk, hogy „dalmata bevándorlók leszármazottja” volt, tekintettel arra, hogy apja vezetékeve az okmányokban még Vidrovits és Vödrits alakban is felbukkan. Iskoláit szülővárosában végezte, majd Pesten beiratkozott a magyar mérnökképzés első intézetébe, az Institutum Geometricumba. Tanulmányai befejeztével, 1786. augusztus 1-jétől Szeged város hites földmérője lett.

A felvilágosodás szellemétől áthatva érdeklődése az építészettől a színházig, az árvízvédelemtől az irodalomig szinte mindenre kiterjedt. Péter László joggal írja róla a *Szegedi örökségben*, hogy „a polgári haladás leleményes úttörője, Szeged Széchenyije” volt. Emiatt nehéz is dióhéjban összefoglalni munkásságát.

Vedres István

Szeged történetében olvassuk a sokrétű, fiatal mérnökről, hogy „a termőterület növelésével, a népesség fokozásával foglalkozik, éléstárakat állítana az éhínség és a spekuláció leküzdésére, jutalmakat tűzne ki gazdasági kérdések megoldására, illetve új kultúrák meghonosítására – a félig fiziokrata, félig merkantilista kincstári szemlélet, az állam jólétének emelése hatja át Vedres eszmevilágát. (. . .) Vedres készíti az új városháza terveit (s eléri, hogy ott színházterem is létesüljön), ott bábáskodott a kórház és az új iskolaépületek létesítésénél. (. . .) A selyemtermesztés fellendítésére eperfákat ültetett, több szőlőfajtát hozatott, öntözőműveket létesített, és gabonaszóró machinát szerkesztett. 1800-ban ő szervezi meg Szeged első nyilvános hangversenyét. Könyvtára, régiséggyűjteménye egyedülálló a városban. Terveit és tudását az ország egésze számára próbálja kamatoztatni”.

Vedres számos lecsapolási és kiszáritási tervet készített, rajongója volt mindennek, ami új, ami korszerű. Szegeden hunyt el 1830. november 4-én.

Mérnökünket Szegedtől Écskáig Sevtsik Aloizius, a szegedi piarista kollégium rektora, „a mezei gazdaságnak több esztendőig volt tanítója” kalauzolta. Úgy tűnik, Vedres tőle hallotta, hallhatta az écskai mintagazdaság híret, s arról a hely-

Vedres Écskáról szóló művének címlapja (1817)

színen is meg akart bizonyosodni. Écskáig való utazásukról mérnökünk az alábbiakat írja: „Mentünkbe: Bébtől fogva Bessenyőn, Kis és Nagy Teremián keresztül Kikindáig látván mindenfelé az idei árvizeknek szomorú nyomait, az a fölséges reménység támadott föl bennünk, hogy: tsak ugyan lészen valamikor még olly üdő, a midőn a Torontál vármegyei földes uraságok és lakosok elunván a víz árjai által, szörnyű károk szenvedése mellett okoztatott háborgattatásokat, öszvekapcsolt erővel és tehetséggel azon fognak munkálkodni, hogy a Maros vize dagályának egy részét vagy az Arankán, vagy más, újjonnan ásatandó tsatornán a vármegyén keresztül lebotsássák, és gyönyörű földjeiket s gabonáikat annak elpusztításátul megmentseék! (. . .) Minekutánna Kikindán túl Basahídját, Melentzét és azt a szép kis mező várost, Betskereket, hol a nemes vármegye gyűlései is tartattatnak, meghaladtuk, kevés üdő múlva Etskára beérkeztünk. – Én nyúghatatlanul kívánván azon dolgok szemlélését, mellyeket tsak szóval lerajzolva adott elő utazó barátom, különösen megörvendeztettem abéli megjádzottatásomon, hogy megérkezésemmel többet és szebbet láttam, mint reményitem!”

LÁZÁR ÁGOSTON „OBESTER ÚR” VENDÉGEIKÉNT

Vedres és Sevtsik egy hétig, 1817. július 16-ától 23-áig voltak Lázárék úrilakának vendégei. A mintagazdaságok iránt rajongó „inzsellér” figyelme ott elsősorban a keszthelyi Georgikon (a Festetics alapította keszthelyi gazdasági akadémia) „érdemes testvérjére”, az écskai díszkertre terjedt ki, amelyet az Alföld első Georgikonjának nevezett. Mint írta, „az egyik, alkotmányos renden, elmélkedés és gyakorlás; a másik tapasztalás és gyakorlás által tanít”. A továbbiakban mérnökünk még az erdők ültetése, az uradalmi puszták gazdálkodása, a mezőgazdasági termelés megszervezése és a Bega vízszabályozása iránt tanúsított érdeklődést.

A mintegy 30 000 holdas écskai uradalmat az örmény származású Lázár Lukács vásárolta meg 1781 augusztusában 217 000 forintért a kamarai birtokok bécsi árverésén. Előbb ő, majd családja igyekezett felfejleszteni a mezőgazdasági termelést, s ez az erőfeszítés sikerrel is járt: mindössze néhány évtized alatt az écskai uradalom (huszonöt holdas, párját ritkító parkjával együtt) neves mintagazdaság lett. Ennek megtekintésére szánta rá magát Vedres István 1817. július 16-a és 23-a között, biztos kalauzával, Sevtsik Aloiziussal (1776–1826).

Sevtsiket, a Trencsén megyei származású tudós piarista tanárt több szál fűzte a Lázár családhoz. A földesúr négy fiának egyike, Ágoston nála tanult Pozsonyban, később pedig a család házitanára lett. Sevtsiket Lázár Ágoston még 1806-ban Écskára hívta, hogy kikérje véleményét az uradalom fejlesztéséről és a mezőgazdasági termelés korszerűsítéséről. Egyes források szerint Sevtsik akkori tanácsai döntően befolyásolták az écskai uraságot, aki éppen tanárának ösztönzésére szánta rá magát – nem csekély anyagi áldozattal – a párját ritkító díszkert kialakítására, illetve a korszerű növénytermesztés megszervezésére.

Amikor Sevtsik 1817. július 16-án Vedrest Écskára kísérte, bizonyára büszke is volt arra, hogy valamelyest jómaga is hozzájárult az akkor párját ritkító min-

tagazdaság kialakításához. Megérkezésük után szívélyes vendéglátásban volt részük Lázárék úrilakában. Vedres ezt írja: „Maga a földes uraság, méltóságos Lázár Ágoston obester úr, mihelyest haza érkezett utazásából, többnyire mindenkor velünk volt és tekintetes Lapádi József praefektus és planipotentarius úrral való társaságunkat jelenlétével nevelte és megtisztelte. (. . .) Átaljában olyantén tárgyak forogtak előttünk, melyek a Nemzeti Gazda különös figyelmére méltók voltak.”

TÖBB MINT SZÁZFÉLE FA ÉS CSERJE

Az écskai úrilak vendégeként Vedres mindenekelőtt a boglárfacsetetékkel körülültetett kúriát szemlélte meg tüzetesebben, elégedetten leszögezve, hogy ott „elegendő alkalmatosság készült . . . a vendégek, utazók s tudományt kedvelők tisztességes fogadására”, tekintettel arra, hogy ott „nagy tisztaság, szép rendtartás és józan tsendesség mellett a legvidámabb elevenség” uralkodott. A továbbiakban „inzsellérünk” kitér a „kellemetes erdős kert” bemutatására, amelynek „nem is képzelhető meglátásán az ember bámulva elmosolyog”. Vedres leírja, hogy az első kertet, „mely az akkori üdőben Bánátban legszebbnek tartatott”, még az uradalomszerző Lázár Lukács létesítette, de később, amikor az Lázár János birtokába került, lassan kipusztult. Csak Lázár Ágoston idejében éledt újjá, aki 1811-ben egy huszonöt holdas „erdős kertet” kezdett telepíteni. Ágostonnak cseppet sem volt könnyű dolga, különösen a ritka facseteték beszerzése (és meghonosítása) okozott gondot. Egyrészt azért, mert igen költséges volt, másrészt, mert szakszerű karbantartást igényelt.

A facseteték beszerzéséről írja Vedres, hogy az écskai földesúr Hebien urat Bécsbe és annak környékére küldte „ültetni való fiatalokért és magvakért”, pontosabban „külföldi ritka fák és tserjék” palántáiért. Hebien 14 000 forintért vásárolt facseteteket és magvakat, s ezeket hajón szállította Écskára. Lichtenstein herceg híres kertjéből például száz darab kanadai nyárfacsetetét vásárolt 2500 forintért. Ugyanakkor Bretsneider úr, az uradalom „perceptor” a Kárpátokból hozott juhar-, nyír- és fenyőcseteteket, meg mindenféle erdei cserjepalántát.

Bretsneider összesen 46 000 darab „ujjnyi hosszúságú palántátskát” rakott kocsira és hozott haza a bánáti uradalomba. 1812 tavaszán hozzá is láttak a fásításhoz, erdősítéshez. Alig néhány év leforgása alatt a huszonöt holdnyi terület ritka fafajták és cserjék szívderítő és szemet gyönyörködtető gyűjteménye lett, amelyet – mint Vedres írja – „ha megnéz az ember, szívében gyönyörűség, s elméjében tsudálkozás gerjed föl”. Minden fafajta előtt egy bádoglemezke volt felszögezve deszkakaróra, amelyen szép fekete betűkkel feltüntették annak latin nevét. „A nyár, fűz, agázt, tölgy, más közönséges fák nemein kívül . . . több mint százféle fajta, részszerént hazai, részszerént külföldi fák és tserjék vannak itten s esztendőnként mindig szaporíttatnak” – állapította meg írásában Vedres. Kalapis Zoltán írja a bánáti kastélykertekről szólva, hogy „azok múlt századi alapításának éppen ez volt a képlete: a ritkább, az egzotikusabb példányok a Bécs és a Pest környéki ura-

Az écskai Lázár-, később Harnoncourt-kastély a 19. században

dalmakból, a hegyvidéki fák, cserjék pedig a Kárpátokból kerültek erre az egykor kopár vidékre, a füves pusztákra”.

A KELLEMES LÁTVÁNY

„Inzsellérünk” igen szép, részletes leírást ad a korabeli écskai „erdős kertről”, amelyet érdemes bővebben is idézni: „Ezen erdős kert, két lassan emelkedő part oldalon fekszik nagyobb részint; a Billiárd szoba tornáczábul vagyon abba, bal felől az Ihar, jobb felől a Nyírfa erdő szélébe a hosszúkás bémenetel, s úgy állanak ebben egyenes sorokba a szép egészséges fiatal fák, mint a két-három öles hosszú fehér viasz gyertyák, köztök a veres fenyők földtől fogva mindenütt a tetejekig le hajladozott zöldellő ágaikkal a szemeknek egy gyönyörű tárgyat mutogatván. Egy tsinos kő oszlopon álló napórához vezet ez a követtsel mindenütt kirakott út, mely körül több karikákra, külső országi különféle ritka fák ültetettek, s az itt lévő fél kereksgű virágos kertetske oldala mellett pedig Agátz fábul lévő sűrű lugas alatt a szép nem számára ülő padok helyeztettek. A nap óránál a kertnek nagyobb része szembe tűnik, s a rendes rendetlenség szerint, kised s nagyobb csoportokba ültetett sokféle fa fajták, más más színekkel és formákkal kedveskedve, azon kaszáló mezőt, mellyet sok helyeken ellepnek és fölékesítenek kellemetes tekintetűvé változtatták; közöttök a török Hibik többféle színű virági mint a tsillagok tündökölvén. A völgynek közepén jókora kereksgben ültetett bánatos fűz fák, négy ölnyi magosságú tetejükül földig leeresztett szomor szálaik alatt pihenésre ugyan de egyszersmind komoly gondolkodásra nyújtanak alkalmas-

ságot, annak közepén azomba egy sokkal föllyebb nevededett jerikói Lontz által körül folyt olasz Jegénye Nyár, az égfelé siető egyenességével, jó reménységre buzdította az azt vizsgáló tépelődőt. (. . .) A jobb felől való része Diófa erdő, virgini-ai Boglár szelíd gesztenye s más többféle fák; bal felől pedig az Ihar, Gyertyán és Tölgyfa erdők között elrejtve két nagy táblát válogatott Körtve és Alma, jó részint már termő oltványok lepnek el.”

Az écskai Georgikon „erdőoskolájából” több százan kaptak ültetni való facsemetét. A földesurak közül Kiss Antal, Karátsonyi Bogdán, továbbá a Marczibányi-ak, Endrődiek, Hertelendiek, de Lázárföld, Zsigmondfalva és Lukácsfalva lakossága is, akik között több mint kétezer facsemetét osztottak ki. Egyhetes écskai tanulmányútról készült füzetecskéjét Vedres István 1818. február 20-án Szabadka város tanácsának is megküldte „egy néhány példányokba”, még hozzá „a végett legalább, hogy ha valamiben követhető volna”. E sorok írója Magyar László néhai szabadkai levéltáros jóvoltából jutott hozzá annak fénymásolatához, amely ma már becses, ritka dokumentum értékes hely- és gazdaságtörténeti adatokkal.

Munkájában Vedres többek között azon sópáncodott, hogy Écskán, Sevtsikkel, 1817 júliusában egy hét alatt nem tudtak mindent tüzetesen megtekinteni: „Mindenn üdönk kurta volt, noha féléjtzakákkal is toldottuk napjainkat; és onnét való eljövételünkör is sok maradt még, amit meg nem láthattunk, amibe nem gyönyörködhattunk, és a miket még más üdöre kellett halasztanunk.”

(1996)

FERENC FERDINÁND BÁNÁTI VADÁSZATAI

Kevéssé ismeretes, hogy Ferenc Ferdinánd főherceg (1863–1914), osztrák trónörökös, aki 1914 júniusában Szarajevóban merénylet áldozata lett, a 19. század végén és a 20. század elején szenvedélyes vadászként többször is járt Bánátban. Négy látogatásáról tudunk, amelyek egyetlen célja a vadászat, a szórakozás volt. Éppen ezért érkezése sem volt hivatalos jellegű. Igaz, ennek ellenére a becskerek *Torontál* rendszeresen beszámolt a trónörökös kalandjairól. „Ambiciózus, hatalomra törő politikus volt, nagy céltudatossággal munkálkodott a Monarchia ügyeire való befolyása állandó növelésén. Főleg a hadseregre gyakorolt közvetlen és közvetett befolyása volt jelentős” – olvassuk a *Magyar Életrajzi Lexikon*ban politikai tevékenységéről. Nem mindenki vélekedett azonban így róla. Vannak, akik azt állítják, hogy Ferenc Ferdinándot a politikánál is jobban érdekelte a vadászat. Mint Konrad H. Klaser írja, „ha Ferenc Ferdinánd puskát érzett a kezében, akkor

Ferenc Ferdinánd trónörökös

Chotek Zsófia grófnő

csak egy vágya volt, ölni”! Kastélyát agancsok ezrei díszítették. Amely vadászon részt vett, rendszerint rakásra mészárolta az állatokat. A *Révai Lexikon* írja róla, hogy „Magyarországon többször megfordult, különösen vadászatok alkalmával”. 1892 végén, amikor világ körüli útra indult, ezt a szenvedélyét sem tudta odahaza hagyni. Feljegyezték róla, hogy „még az Indián vagy Amerikán keresztülrobogó vonat ablakából is rápuskázott mindenre, ami négy láb vagy szárnyak segítségével mozgott”. Utazásai során az állatok százai estek áldozatul vadászszenvedélyének.

Az akkortájt híres, vadban bővelkedő bánati vadászterületek igencsak vonzották a trónörököst. Csakhamar módot is talált arra, hogy leutazzon. Felvette a kapcsolatot régi ismerősével, egykor személyes adjutánsával, Felix Harnoncourt gróffal, akinek Eleméren szép birtoka, tetszetős kastélya és – ami igen fontos volt – gazdag vadaskertje is volt.

Ötötvényi Olivér Ferenc Ferdinándról írt monográfiájában eleméri vadásztairól is megemlékezik röviden. „Gyakori vendég volt a torontálmezei Écskán is, d’Harnoncourt Felix grófnál, akit még aktív lovastiszt korából ismert. Écskán egyszer rókavadászatot rendeztek, és a terítékre került 19 áldozatból 14-et a trónörökös lőtt le. De ez semmi ahhoz a rekordhoz képest, amelyet ugyanitt egy másik alkalommal jegyeztek fel, amikor is egyetlen vadászon nem kevesebb mint 75 rókát lőtt a főherceg. Képzeltető, hogy ilyenkor ő kapta a legjobb stand-ot, s a rendezők legfőbb gondja az volt, hogy a vendég minél meglegedettebben hagyja el a vadászterületet. Így értjük meg aztán azt is, hogy egyszer ugyancsak Écskán az összesen lelőtt 26 róka közül 25 az ő fegyverének áldozata volt. A d’Harnoncourt-féle uradalomban egyszer farkasvadászatot is akartak rendezni, de az nem sikerült, ellenben szalonkát gyakran tudott lőni a főherceg, aki különben a vízi szárnyasokat is szívesen lövögette.”

ELSŐ LÁTOGATÁSA 1898 NOVEMBERÉBEN

Harnoncourt egy régi luxemburgi nemes család sarja volt, a máltai lovagrend tulajdonosa, aki 1887-ben egyszerűen „benősült” az Écskát birtokló Lázár családba, feleségül véve Lázár Mariannát. Az esküvő után Harnoncourt felhagyott a katonai szolgálattal, elhagyta Bécset, és neje birtokára költözött. Az écskai uradalom vezetését és családi életét is bécsi modorban szervezte meg. Új embereket hozott Bécsből, néhány évvel később pedig gyermekei mellé francia nevelőnőt fogadott. Az écskai kastélyban külön hangsúlyt helyezett a színvonalas családi életre, a főúri szórakozásra. Gyakoriak voltak ott a hangversenyek, álarcosbálok, amelyek válogatott vendégserreg jelenlétében zajlottak le.

Harnoncourt gróf is, akárcsak Ferenc Ferdinánd, szenvedélyes vadász volt, aki nagy összegeket költött afrikai és indiai vadászkirándulásokra. Écskai vadaskertjének külön felügyelője is volt, név szerint Kunics József. Kastélyának egyik termét vadásztrófeái foglalták el, válogatott fegyvergyűjtemény társaságában. Harnoncourt gróf mégsem volt közkedvelt a torontáli nemesség körében. A hoz-

záértők szerint egyrészt azért, mert figyelme többnyire Bécs felé irányult, másrészt, mert lenézte a torontáli birtokosokat. Ezért azok nem is igen érintkeztek vele, egyszerűen kerültek. Ám ez nemigen okozott fejfájást neki, hisz ő akkor is a Csekonicokkal, a Karátsonyiakkal, a Rónayakkal, a Dánielekkel és Demkókkal barátkozott.

Ferenc Ferdinánd écskai vadászaton 1898-ban (Oroszy Lajos felvétele)

Ferenc Ferdinánd főherceg első bánati látogatása, noha nem volt hivatalos, és nem is volt politikai vonatkozása, mégis gondosan elő volt készítve. Erről egyrészt házigazdaként Harnoncourt gróf gondoskodott, másrészt Torontál megye előljárósága, Rónay Jenő főispánnal az élen. A főherceg tulajdonképpen egyenesen Cseh-országból érkezett Bánátba, ahol hóban, fagyban vaddisznóra vadászott. Különvonattal érkezett Nagybecskerekre 1898. november 25-én 21.50-kor. Előzőleg Zsombolyán Rónay Jenő főispán és Dellimanics alispán várta be, és vele együtt érkeztek meg a Bega-parti városba, ahol a szalonkocsiból kilépő Ferenc Ferdinándot több száz kíváncsi becskerekai polgár köszöntötte. Az állomáson ott volt Felix Harnoncourt gróf, a főherceg házigazdája, Dániel Ferenc főszolgabíró, dr. Grandjean polgármester, Reitter Oszkár rendőrkapitány és Zadubány állomásfőnök. Természetesen ott tolongott számos, szenzációra éhes hírlapíró is.

Az eseményről a *Torontál* a következőket írja: „A vonat a meghatározott időben robogott be a pályaudvarra. Elsőnek Ferenc Ferdinánd főherceg szállt ki a vonatból, akit lelkes éljenzéssel fogadott a közönség. Ő Fensége igen jó színben van, s dacára annak, hogy 14 óráig utazott megszakítás nélkül, semmi fáradtság nem látszott üde arcán. A főherceg mindenekelőtt fogadta a polgármester, a főszolgabíró és a rendőrkapitány jelentkezését, kiknek ugyancsak magyar nyelven köszönte meg figyelmüket. Azután Harnoncourt grófot, kedves, régi ismerőst üdvözölte a legmelegebben. (. . .) Az üdvözlések és jelentkezések után a főherceg Harnoncourt gróffal kocsiba szállt, míg a második kocsiba Dániel főszolgabíró és Ő Fenségének szolgálattelvő kamarása, Bronn százados, a következő kocsikban pedig a kíséret foglalt helyet. A társaság egyenesen Écskára ment . . .”

A fáradtságos utazás ellenére a trónörökös már másnap reggel fél hétkor talpon volt, s „a legpompásabb kedéllyel érdeklődött a nemsokára kezdődő vadászat előkészületei felől”. A rókadadás fél kilenckor kezdődött a botosi réten, a híres Sózónádasban, amely az idő tájt még nagy kiterjedésű náderdő volt, s gazdag vadászterület. A trónörökösnek az időjárás is kedvezett, hiszen Csehországban hóban, fagyban vadászott, ám itt, Bánátban viszonylag tűrhető, őszi időjárás fogadta, így magával hozott téli holmiját ki se kellett csomagolnia. A *Torontál* szerint nem is győzte dicsérni a vadászatnak igen kedvező időjárását. „Fölösleges innen a Riviérára menni, hiszen Riviéra maga ez a vidék” – mondta a főherceg vendéglátóinak.

Ferenc Ferdinánd első bánati vadászatán a szolgálattelvő kamarásán, báró Bronn századoson kívül részt vett még Hardegg grófné, a Hardegg comtesse, Felix Harnoncourt gróf „a körültekintő s ezerszemű házigazda”, továbbá Rónay Jenő főispán, dr. Dellimanics Lajos alispán, Dániel Ferenc főszolgabíró és Winkler Ignác jószágigazgató. Miközben a Sózó felé hajtottak, a trónörökös kocsija előtt „egy rókadresszbe öltözött fullajtár lovagolt”. Másfél órás kocsikázás után értek ki a színhelyre. Útközben áthaladtak Zsigmondfalván (Lukićevo), ahol a lakosság „lelkes ovációban részesítette a trónörököst, a mit ő szívélyes kalaplengetéssel fogadott”. A botosiak is megéljeneztek a főherceget. Aznap az időjárás is jó volt, s a vadászszerencse is kedvezett. Mint a *Torontál* megjegyezte, még a szél is kedvező irányból fújt. Diana istenasszony leginkább a trónörökösnek kedvezett. Összesen tizenkilenc róka került terítékre, s ezek közül öfelsege egymaga tizennégyet lőtt.

Már az első vadászaton feltűnt, hogy Ferenc Ferdinánd kiválóan céloz. A vadászat legelején gyors egymásutánban három róka került Springer típusú vadászpuskája csöve elé. A vadásztársaság a reggelit is a szabadban költötte el. Harnoncourt gróf már jó előre megszervezte, hogy a trónörökös egy rögtönzött, „fejedelmi pazarsággal berendezett sátorban” reggelizzen. A főherceg első vadászata november 25-én délután öt óra tájban ért véget. Miután visszatértek Écskára, a főherceg az estebédet a kastélyban, vendéglátója családjának társaságában költötte el. A vadászatot másnap, november 26-án is a Sózóban folytatták, szép eredménnyel: tizenhárom róka került terítékre, s ebből Ferenc Ferdinánd egymaga hetet lőtt le.

November 26-án este, az écskai kastélyban a trónörökös kívánságára az ottani magyarok, szerbek, németek és románok mutatták be népviseletüket, táncaikat, szokásaikat. Természetesen az alkalmi műsort a házigazda, Harnoncourt gróf szervezte, őfelsége pedig „nagy érdekléssel szemlélte a festői csoportokat”.

November 27-én is a vadászat volt műsoron, s ezúttal is jó zsákmány adódott: tizenkilenc róka került csővégre, s ebből a főherceg tizenegyet ejtett el. Elutazása előtt Ferenc Ferdinánd, november 28-án délután, rövid időt Nagybecskerekben töltött. A korabeli lapok szerint becskerekli látogatásának két oka volt. Meg akarta tekinteni a vármegye székházát (Lechner Ödön építész művét), „melyről nagyon sok szépet hallott”, s kíváncsi volt Vágó Pál festőművész alkotására is. A megye megrendelésére az idő tájt festette meg a torontáli bandérium millenniumi díszfelvonulását. Amikor este hét óra tájban a főherceg fogata bekanyarodott a becskerekli főutcára, ott szinte hemzsegett a nép. Az utca ünnepélyesen ki volt világítva, s mint a *Torontál* írja, „ott égett minden kis ablakban a gyertyaláng”. A megyeház előtti tér és a katolikus templom is kellőképpen ki volt világítva. A nagyobb hatás végett „a katolikus plébániatemplom harangjainak ünnepélyes zúgása jelezte, hogy a trón várományosa beérkezett a városba”. A főherceg balján Felix Harnoncourt gróf foglalt helyet, a kocsi mellett pedig „két drapp libériába öltözött fullajtár lovagolt”.

A magas rangú vendéget a megyeház kapujában Rónay Jenő főispán és dr. Dellimanics Lajos alispán köszöntötte. A megyeházat szemlélve Ferenc Ferdinánd kijelentette, hogy „a palota architektúrája igen szép”. A megyeházba bevonuló trónörökösöt a tisztviselők is köszöntötték. Rónay Jenőné, a főispán felesége „gyönyörű szép safranó rózsákból, fehér orgona virágból, gyöngyvirágból és finom asparagus zöldből álló virágbokrétát” nyújtott át a főhercegnek, az alábbi szavakkal: „Kegyeskedjék császári és királyi Fenséged ezen virágokat mély tiszteletünk jeléül a legkegyesebben elfogadni.” A trónörökös nem tartotta rangon alulinak a megyei tisztviselőkkel való társalgást. Így szóba elegyedett – vagy ahogyan akkortájt mondták: megszólítással tüntette ki Zsíros József kúriabíró, Braun Vilmos pénzügyigazgató, Hegedűs János anyakönyvi felügyelő, Botka Béla megyei főjegyző, dr. Grandjean József polgármestert és Szabó Ferenc apátplébánost. A *Torontál* újságírója szerint „a királyi hercegnek mindenkihez volt néhány barátságos szava, majd végezve a bemutatásokkal, gyönyörrel szemlélte meg a dísztermet, többször adva kifejezést elismerésének”. Természetesen megtekintette Vágó Pál alkotását is, amelyet külön erre az alkalomra függesztettek ki a megye-

ház nagytermében. Többször is vissza-visszatért a képhez (amelyen a festő őt is megörökítette), mondván: „Nagyszerű, pompás!” A látogatás befejeztével Rónay főispán kérésére Ferenc Ferdinánd bejegyezte nevét a megye emlékkönyvébe. Csak ennyit írt: „Ferencz Ferdinánd főherceg, november 27-én 1898.”

A megyeházról való távozása előtt megígérte, hogy 1899-ben újra ellátogat Torontálba, megköszönte a szívélyes fogadtatást, mondván, hogy „Ő Felségének, Ferenc Józsefnek erről referálni fog, annál is inkább, mivel itt-tartózkodása nagyon kellemes volt”. A megyeházról való távozás közben valahogyan ott termett a főherceg közelében Rácz Gyula, a jó hírű becskerekai prímás is, akinek rátermettségeről Ferdinándnak az écskai kastélyban már alkalma volt megbizonyosodni. Amikor a trónörökös megpillantotta, barátságosan intett neki. A prímás ezt bátorításnak vette, és azon nyomban rázendített Ferdinánd kedvenc dalára: *Megy a gőzös, megy a gőzös Kanizsára* . . .

A megyeházról a trónörökös már a becskerekai pályaudvarra hajtatott. Ott is tekintélyes tömeg köszöntötte, s a megyei elöljáróság is ott vett tőle búcsút. Este nyolc órakor szállt be a főherceg a különvonat szalonkocsijába. „A viszontlátásra” – mondta elutazása előtt az egybegyűlteknak.

Miután távozása után lecsillapodtak a kedélyek, s újra a régi kerékvágásba terelődött az élet Nagybecskerekén és környékén, a becskerekai *Torontál* szükségét érezte annak, hogy legalább utólag, leszűrve a magas rangú vendég látogatásának tapasztalatait, s a vele kapcsolatos élményeket, közzétegyen néhány „apróságot” is a főhercegről. Az első feltűnő részlet az volt, hogy érkezésekor a becskerekiek egy csomó magyar újságot is találtak szalonkocsijában. Amikor ezt szövé tették neki, a főherceg tréfásan ezt válaszolta: „Hiszen érteni mindent megérték magyarul. Csak azok az ikes igék ne volnának!” A *Torontál* újságírói azt is kiszámították, hogy Ferdinánd háromnapos vadászata alatt Bánátban pontosan harminckét rókát ejtett el.

A vadászat első napján történt, hogy Oroszy Lajos becskerekai fényképész is kiruccant Écskára, hogy több felvételt készítsen a trónörökösről és a tekintélyes vadásztársaságról. A sikeres vadászat után Oroszy le is fényképezte a lelkes nimródokat, előtérben a terítékre került zsákmánnyal. Ezt követően közös felvételt készített Ferdinándról és Harnoncourt grófról. Fényképezés közben Oroszy kissé hosszasan igazgatta gépét, mire a társaságból valaki rászólt, hogy siessen már. A nógatóst a főherceg is észrevette, és kedélyesen odaszólt: „Fotografust hiába siettet, az mit sem használ.”

A főhercegnek a vadászat során feltűnt, hogy házigazdájának, Harnoncourt grófnak pompás lovaglóndrágia van, és kitűnően szabott vadászkabátja. Amikor megtudta, hogy mindkét ruhadarab Nagybecskerekén készült, ő is rendelni akart. Harnoncourt gróf azon nyomban kihívatta Écskára Dékány és Sajovicz szabókat, s ott a trónörökös mértéket vétetett magának vadászruhára. A krónikások azt is feljegyezték, hogy a főherceget Nagyvinszki Dávid becskerekai borbélymester borotválta, aki eme teendői miatt naponta kikocsikázott Écskára. Fáradtságát, talán mondani sem kell, „fejedelmileg honorálták”.

Ahogy a becskerekiek nem feledkeztek meg a trónörököséről, úgy távozása után a trónörökös sem feledkezett meg a becskerekiekről. 1898 karácsonya

táján Harnoncourt gróf közvetítésével néhány ajándékot továbbított egyik-másik becskerekai előkelőségnek. Így Rónay Jenő főispán a trónörökös aranyozott arc-képét kapta, nagy vörös bőrrámában, Ferdinánd saját címerével és aláírásával. Ugyanilyen emléket kapott Dellimanics alispán és Dániel főbíró is. A három vasúti főtisztviselő, aki a különvonat útjára viselt gondot, Hajda, Hornicsek és Schölnaszt, gyémánt melltűt kapott ajándékba, amelyen ott díszelgett a főherceg címere és nevének kezdőbetűi. Végezetül, Rácz Gyula, a buzgó primás sem maradt ajándék nélkül. Kiváló muzsikáját nemigen tudta feledni a trónörökös. Ennek jeléül a becskerekai cigányprimás is egy arany melltűt kapott tőle. Egy évvel első bánáti látogatása után, az eseményt megjelölendő, az écskai Harnoncourt-kastély elé emlékkövet állítottak az alábbi szöveggel: „Ferenc Ferdinánd császári királyi fensége ittlétének emlékére emelte Román és Német-Écska közönsége. 1898. november 25.” Ugyanilyen emlékkövet szándékoztak állítani a botosi réten is, ahol a főherceg vadászott.

MÁSODIK LÁTOGATÁSA 1899 NOVEMBERÉBEN

A becskerekai *Torontál* már 1899 júliusában beharangozta, megbízható forrásokra hivatkozva, hogy Ferenc Ferdinánd főherceg őszre újra Bánátba érkezik, s Harnoncourt gróf vendége lesz. A hír szerint a trónörökössel Écskára látogat Lajos Viktor főherceg is. 1899 szeptemberében a becskerekai lap már némileg módosította a hírt, mondván, hogy a trónörökös megtartja ígéretét, ám Lajos Viktor külföldi utazásai miatt nem jöhet vele. Ferenc Ferdinánd azt is jelezte, hogy nemcsak a vadászaton kíván részt venni, hanem a becskerekai őszi lóversenyen is. A lap fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy „az écskai kastélyban egyébként már készülnek a fejedelmi vendég fogadtatására, hogy minden a legnagyobb rendben legyen, mire megérkezik Magyarország koronájának jövendő ura”.

A trónörököst először október 25-ére várták, a bánáti rókavadászatok kezdetére, amelyet október 30-án a hagyományos őszi becskerekai lóverseny követett volna. Október elején végül az a hír érkezett, hogy a főherceg csak november 2-án vagy 3-án tud jönni, tehát csak a becskerekai lóverseny után. S amíg a megyéhez közel álló becskerekai *Torontál* nem csekély örömmel és lelkesedéssel cikkezett a trónörökös közelgő érkezéséről, addig a Feymann Gyula szerkesztette, hetente háromszor megjelenő pancsovai *Végvidék*, 1899 októberében kompromittáló cikket közölt Felix Harnoncourt grófról, Ferenc Ferdinánd leendő vendéglátójáról. A Harnoncourt gróf szennyését teregető cikk a végén arra szólítja fel *Torontál* megye főurait, akadályozzák meg, hogy „egy ilyen embernek legyen vendége Magyarország jövendő királya”.

Amint Harnoncourt értesült a *Végvidék* provokáló cikkéről, azon nyomban pisztolypárbajra hívta ki Feymann Gyula felelős szerkesztőt. Harnoncourt szekundánsa Papp Géza és Wahrmann Ernő, Feymanné pedig dr. Karattur Artúr és Hódy Imre volt. A pisztolypárbajra október 18-án került sor Pancsován. A felek az alábbi feltételekben állapodtak meg: „kétszeri golyóváltás 25 lépésről, 5 lépés előny-

Felix Harnoncourt gróf

nyel”. Szerencsére sebesülés nem történt. Sőt, a felek kibékültek, s „Feymann a legelőzékenyebben kijelentette, hogy hajlandó a cikket, melyet téves információ alapján írt, lapjában helyreigazítani”.

Alighogy a Harnoncourt-féle rágalmozási ügy elsimult, a *Torontál* „feltétlenül megbízható forrásra” hivatkozva beharangozta, hogy a főherceg végül is november 3-án reggel hét órakor érkezik Zsombolyára, onnan udvari különvonaton utazik Nagybecskerekre. Itt-tartózkodásának további programjáról a *Torontál* röviden ezt írja: „Minthogy ő Fensége inkognito utazik, mindennemű fogadtatás elmarad, hanem a főherceg rögtön kimegy Écskára, s házigazdája, Félix Harnoncourt gróf birtokán még aznap, Szent Hubertus napja lévén, megkezdzi a vadászatot.” S ha már Ferdinánd utazása immár „inkognitóba” történt, ez annyit jelentett az idő tájt, hogy elmaradt a hivatalos fogadtatás, de a lapok azért vezércikkben számoltak be az eseményről.

Ferenc Ferdinánd kíséretével, Rumerskirch kamarással és két huszárával 1899. november 3-án reggel hét órakor érkezett Zsombolyára, majd onnan 10.15-kor Nagybecskerekre. Ott a pályaudvaron több száz főnyi közönség köszöntötte, és természetesen a megyei előljáróság Rónay Jenővel az élen. A tekintélyes vendéget elsőként vendéglátója, Harnoncourt gróf üdvözölte, majd Rónay főispán. Ferdinánd „megköszönte a figyelmet, s örömének adott kifejezést, hogy ismét eljöhett a Torontálba”. A pályaudvari kijáratnál zárdáslányok álltak sorfalat, s közülük Reitter Edit egy díszes, szalagos virágbokrétát nyújtott át az érkező trónörökösnek.

A főherceg nem állt meg Nagybecskerekén, hanem azonnal Écskára hajtatott, ahova tizenegy óra után érkezett meg. A kastélyban azonnal átöltözött, evett, majd déli tizenkét órakor megnyitotta a rókavadászatot az écskai határban. Legalábbis így számolt be a november 3-i eseményekről a becskerekai *Torontál*.

Nem minden újság tudósított a rókavadászati idény megnyitásáról. A pesti lapok némelyike sikeres szoknyavadásatról is értesült! A lapok nagyjából azt írták, hogy a főherceg november 5-én „Écskán, a csendes kis oláh falucska misztikus templomában egybekelt Chotek grófnővel”. Ez ugyan téves információ volt, mert a házasságra csak 1900. július 1-jén került sor Reichstadtban, de akkor már a nyilvánosság tudott Ferdinánd és Chotek Zsófia kapcsolatáról. Amellett az Écskáról kiszivárgó hírek is találgatásra adtak okot. November 5-én (vasárnap) reggel nyolc órakor ugyanis Ferdinánd valóban az écskai templomban volt, ahol Kögl Béla écskai plébános misézett. Furcsa volt továbbá az is, hogy a trónörökös a mise után csak mintegy három óra hosszáig vadászott. Gyanakvásra való okot adott az is, hogy a (szép idő ellenére) fölöttébb rövidre szabott vadásatról Ferdinándék már délben visszatértek a kastélyba, ahol (lakodalomnak is beillő) impozáns nép-ünnepélyt rendeztek. Végezetül furcsa volt az is, hogy az elsődleges tervektől eltérően Ferdinánd két nappal meghosszabbította écskai látogatását. Mindent egybevetve Ferdinánd a kívülállóknak alapot szolgáltatott a találgatásokra.

De térjünk csak egy percre vissza Chotek grófnő és a trónörökös kapcsolataira. Ferdinánd 1893 őszén tért haza világ körüli útjáról, s a sok szép trófea és emléktárgy mellett tüdőbajt is szerzett. E lappangó betegsége miatt volt kénytelen 1895-ben megválni a katonai szolgálattól. Ezt követően hosszabb ideig Lussinpiccoló-ban (Mali Lošinj) tartózkodott, s ez nyilván enyhített tüdőbaján. Konrad H. Klaser írja, hogy „hazatérte és tüdőbajból való kigyógyulása után Pozsonyban, Frigyes főhercegnél, aki annak idején ott volt hadtestparancsnok, beleszeretett Chotek Zsófia grófnőbe”. Amint fény derült a kapcsolatra, azon nyomban nyilvánvaló lett, hogy a Habsburg-ház családi törvényei szerint Chotek Zsófia grófnő sohasem lehet osztrák császárné, de magyar királyné sem. Ferdinándot elmarasztalták e „rangon aluli” kapcsolata miatt, s amikor a dolog már komolyra fordult, és 1900. július 1-jén házasságra is sor került, az illetékesek siettek jogilag is rendezni, hogy sem Zsófia, sem születendő gyermekei ne vehessenek részt a hatalom gyakorlásában. Ez sikerült is, elsősorban azzal, hogy a megkötött házasságot hivatalosan morganatikusnak tekintették, tehát érvényes házasságnak, de amelyben a feleség és a születendő gyermekek nem részesülnek a férj kivételes jogaiban.

1900. július 28-án mondott le Ferdinánd morganatikus házasságából születendő gyermekei trónöröklési jogáról. E házasságából három gyermeke született: Zsófia (1901), Miksa (1902) és Ernő (1904). Az igazsághoz tartozik, hogy az uralkodócsalád még a házasságkötés előtt igyekezett „javítani” Chotek Zsófia rangján. Ferenc József a stuttgarti születésű grófnőt Hohenberg névvel „osztrák örökös hercegi rangra emelte”. 1909 októberében már Herzogin titulust adományozott neki Fenség címmel. Zsófiának azonban ennek ellenére az udvari protokoll igencsak korlátozta a trónörökössel való hivatalos megjelenését.

Az écskai kastély 1898-ban (Ifj. Oldal István felvétele)

Klaser szerint a trónörökös párnak egy „viselkedési” programot dolgoztak ki. „A főudvarmester átnyújtott például, a trónörökösnek egy listát, amely többek között ilyen dolgokat tartalmazott. Színházlátogatás: a trónörökös feleségének az udvari páholyba belépni tilos; ugyancsak tilos számára az udvari fogat. Más ünnepek: minden ünnepélynek, amely a főherceg-trónörökös védnöksége alatt zajlik le, a trónörökös feleségének jelenléte nélkül kell lefolynia” stb.

De térjünk vissza Ferdinánd második látogatására. A trónörökös november 4-e és 6-a között egymaga hetvenöt rókát lőtt, s talán ez a gazdag zsákmány készítette arra, hogy látogatását két nappal megtoldja. A krónikások ezenkívül azt is feljegyezték, hogy a főherceg lőtt egy Bánátban „igen ritkán előforduló görénnyt (iltis), mégpedig igen szép, öreg állatot”.

A vadászatról egyébként Rónay főispán amatőr fényképfelvételeket is készített. November 5-én este az écskai kastélyban gazdag népiünnepélyt rendeztek. „Egy-más után vonultak fel a nemzetiségek, s eljárták a táncaikat jó kedvvel, vidáman, hiszen nincs mindennap olyan alkalmuk, hogy főhercegnek mutassák meg, mit tudnak” – írta a *Torontál* újságírója. Szerbek, románok, németek, bolgárok vonultak fel díszes népviseletben. A környező helységekből érkeztek: Katalinfalváról, Becskerekről és Muzslyáról. Délután érkeztek meg a muzslyai magyarok. „Ez volt egyébként is a legdíszesebb csoport. Víg citeraszó mellett vonultak be Écskára, s járták a táncot még az úton is” – olvassuk a korabeli tudósításban. Estig lassan megtelt a kastély tágas udvara. Hét órakor kezdődött a „lampion-szerenád” a tűzoltózenekar muzsikája mellett, majd tánc és tűzijáték következett. Ott volt természetesen a trónörökös is, igen vígan és kedélyesen.

A *Torontál* indiszkrét tudósítója egy érdekes mozzanatot is elárul a népiünnepélyről: „Bödő muzslyai albírónak volt egy életrevaló eszméje, amire azonban nem lehetett rávinni a lányokat, akik szégyenlősek voltak egy kicsikét. El akarta ugyanis daloltatni velük (Ferdinánd előtt) azt a nótát hogy: De szeretnék a császárral beszélni, de még jobban szobájába bemenni . . .”

November 6-án tovább folyt a vadászat a Petra-dűlőben, s délelőtt tizenöt róka került csővégre. Délután pedig kezdődött az agarászat, amelyen nyolc lovas vett részt. A főhercegen kívül ott volt Hardegg Icy grófnő, báró Rumerskirch kamarás, Rónay főispán, dr. Dellimanics alispán, dr. Papp Géza országgyűlési képviselő, Dániel Ferenc főszolgabíró és Felix Harnoncourt gróf. Összesen három nyulat hajtottak fel, egynek pedig nyoma veszett. A főherceg, aki először vett részt „nyúl-agarászaton”, igen jól érezte magát, és néhányszor megjegyezte: „Igazán nagyszerű.” Természetesen Oroszy Lajos fényképész is ott volt, hogy megörökítse a vadásztársaságot.

Ferenc Ferdinánd a zsibovai vadásztanyán 1900-ban (Oroszy Lajos felvétele)

November 7-én Jankahídon folyt a rókavadászat. Igaz, aznap Ferdinándnak már el kellett volna utaznia, de „észrevette, hogy van még egy terület, ahol nem vadászott, de ahol rókák lehetnek.” Így hát még egy napot maradt. Végül is november 8-án 11 óra 35 perckor utazott el Écskáról. Ekkor is a torontáli uraknak csak ennyit mondott: „A viszontlátásra.” Tudták jól, hogy el fog jönni a következő évben is.

Krónikásai e második bánáti vadászatáról azt is pontosan feljegyezték, hogy összesen százhárom rókát ejtett el. Elutazása előtt az akkor hatvanéves írói jubileumát ünneplő Lauka Gusztávot száz forinttal ajándékozta meg.

HARMADIK LÁTOGATÁSA 1900 NOVEMBERÉBEN

Az 1899 novemberében kezdődött találgatások, hogy Ferdinánd házasságot kötött-e Chotek grófnővel, még 1900 februárjában is folytatódtak, noha minden alap nélkül, hiszen akkor még arra nem került sor. Így a becskerekai *Torontál*, a *Magyar Szó* című szegedi lap „megbízható forrásból” szerzett értesüléseire hivatkozva jogosan cáfolta ezt a minden alapot nélkülöző állítást. Egyébként a becskerekai lap már 1900 áprilisában a trónörökös érkezéséről cikkezett. Értesülései szerint Ferenc Ferdinánd októberben érkezik, s újra az écskai kastély vendége lesz, ahol „ő fensége oly szívesen tartózkodik”.

Harnoncourt gróf Pancsova közelében egy ötvenhektáros vadászterületet bérelt a rókavadászatra érkező trónörökös részére. Később e hírt olyképp pontosították, hogy Harnoncourt grófnak nem is kellett e területeket kibérelnie, hiszen azt „a jogosultak készséges örömmel engedték át a közszeretnek örvendő főherceg rendelkezésére”. Az écskai nagybirtokos csupán „az átengedett terület vadászati berendezéséről és felügyeletéről” gondoskodott. A terv valójában az volt, hogy Ferdinánd 1900 őszén egy hetet tölt majd Écskán, egy hetet pedig Pancsován. 1900 májusában a delegációk fogadásakor maga Ferenc József is érdeklődött a híres bánáti vadászatok iránt: „Megszólítván Papp Géza delegátust, élénken kérdezősködött a torontáli vadászatokról, melyeken tudvalevőleg Papp Géza is részt vett. A király örömének adott kifejezést, hogy a trónörökös oly jól mulat a torontáli vadászaton.”

Miután 1900 nyarán Ferdinánd megesküdtött Chotek Zsófiával, Pancsova város elöljárósága is jónak látta, hogy feliratban üdvözlje (az oda őszre érkező) trónörököst. Mattanovich Adolf polgármester az alábbi szöveget küldte el: „Fenséges császári és király Főherceg Úr! A Monarchia összes népei osztatlan örömmel és lelkesedéssel vettek tudomást Fenségednek a közelmúltban megtartott esküvőjéről. Városunk közönsége, mint a mely mindenkor törthetetlen ragaszkodással osztozott a legmagasabb uralkodóház örömében és bánatában, nem mulaszthatja el, hogy Fenségednek ezen örvendetes alkalomból hódolatteljes szerencsekívánatait ne tolmácsolja, kérve a Mindenhatót, hogy adja osztályrészül Fenségednek a legteljesebb családi boldogságot, s legyen az fenkölt lelke nemes törekvéseinek kiapadhatatlan erőforrása.”

Ferdinándot előbb október 20-a tájára várták, ám közbejött hivatalos teendői miatt csak november 3-án érkezett, még hozzá a felesége nélkül. Addig Torontál megye hatósága intézkedett, hogy úthengerrel kijavíttassák a Nagybecskerek és Écska közötti szakaszt. Október második felében (Ferenc Ferdinándot megelőzve) tekintélyes vendégek érkeztek az écskai kastélyba: Ferenc József braganzai herceg, Khewenhüller gróf és Hardegg gróf a leányával. Számukra a gondos házigazda, Felix Harnoncourt gróf már október 26-án nagy vadászatot szervezett, amelynek zsákmánya „57 fácán és egy dämvasdbika volt”. A társaság október 27-én délelőtt rókára vadászott a lukácsfalvi határban. Érdekességgént említjük, hogy a vadászaton részt vett Pick bécsi festőművész is, nyilván azzal a feladattal, hogy vadászat közben megörökítse a tekintélyes nimródokat.

Az écskai kastély télikertje 1899-ben (Oroszy Lajos felvétele)

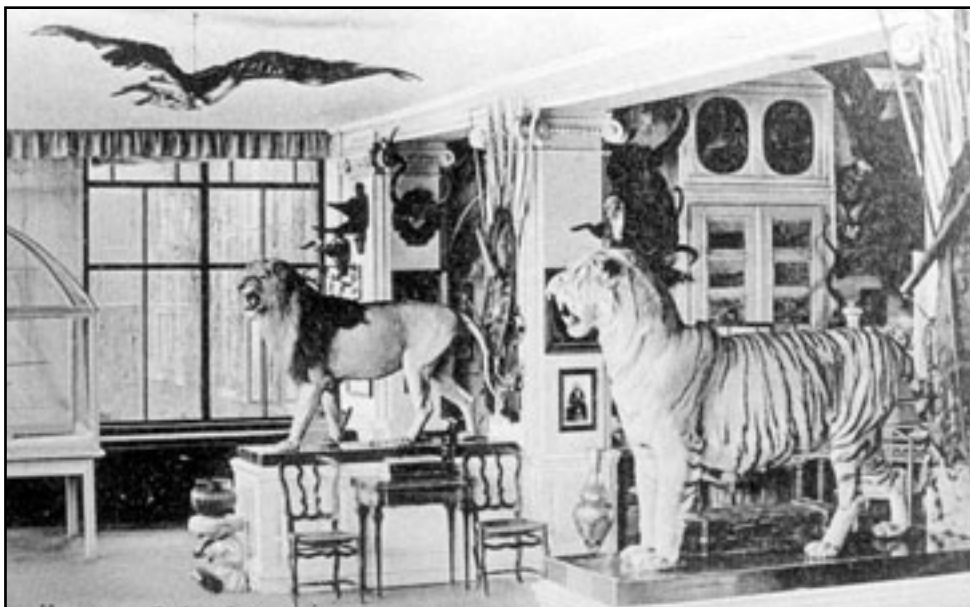
Délután Écskán galamblövészet volt, amelyben a legjobb vadászok vettek részt. Valamennyi között „kitűnt a braganzai herceg bravúros és gyors lövései által”. Főúri vendégei tiszteletére az écskai házigazda október 28-án fényes estélyt adott. Annak első részében „nagy élvezettel hallgatta a társaság a braganzai herceg művészi zongorajátékát, különösen az általa előadott magyar nótákat”. Azután tánc következett, amely a reggeli óráig tartott.

A trónörökös csak november 3-án, Zimonyon keresztül érkezett meg Pancsovára, s ezúttal – talán a változatosság kedvéért vagy éppen a célszerűség miatt – az volt első állomáshelye. „Miután a magas rangú vendég a legszigorúbb inkognitóban érkezett, mindennemű hivatalos fogadtatás elmaradt” – írta a *Torontál*. Mégis tudjuk, hogy a hajónál Rónay főispán, Harnoncourt gróf, Zsíross Imre főszolgabíró, valamint a vadászati felügyelők köszöntötték a trónörököst, aki Rumerskirch udvari kamarás társaságában érkezett meg. A laptudósítások szerint „a főherceg nagyon jókedvű volt, és ismételten kifejezést adott a fölött való örömének, hogy ismét Torontál vármegyébe jöhetett vadászni”. Pedig ezúttal az időjárás nem kedvezett a trónörökösnek, mert esett az eső, és hideg szél fújt. „A társaság, dacára ennek, rögtön kiment a Nadelához vadászni, mégpedig annyira kedvezett szent Hubertus a messziről jött magas rangú vendégnek, hogy a nagy szél és folytonos eső dacára 21 róka került terítékre.”

Pancsovai tartózkodása idején Ferdinánd a Weiss Szállodában volt elszállásolva, s az említett vadászat után ott adott estebédet a vadásztársaságnak. „Vacsora közben jókedvűen elmondta a főherceg, hogy mennyire irigylik Bécsben az ő sikeres torontáli vadászatait, melyeknek fényes eredményét alig akarják elhinni. Az új vadászterület nagyszerűségétől a fenséges vendég egészen el volt ragadtatva, és többször ismételte, hogy szívesen visszajön, ha néhány nap múlva jobbra fordul az idő.”

November 4-én (vasárnap) reggel a főherceg csendes misét hallgatott a minoriták templomában. A vadászatra gondolni sem lehetett, mert szakadatlanul esett, s a szél még inkább felerősödött. Ferdinánd a rossz idő láttán már azt kezdte latolgatni, hogy visszautazik Bécsbe, de Harnoncourt gróf kérésére mégis úgy döntött, hogy néhány napra Écskára látogat, ahol számára farkasvadászatot helyeztek kilátásba. Gondolta, ha jobbra fordul az idő, még visszatér Pancsovára. 1900. novem-

ber 4-én délután vonattal meg is érkezett Becskerekre, s onnan azonnal Écskára hajtattott, a Harnoncourt-kastélyba, ahol a vendéglátó „megfelelően gondoskodott a nagyúri vendég szórakoztatásáról”. November 5-én már a Petra-dűlőben találjuk, rókavadászon. A nádasból egymás után tizennégy rókát ugrasztottak ki a hajtók, amelyeket a trónörökös egyenként csövégre kapott. A vadászatot estebéd követte, s ott volt a legjobb becskerekci cigányzenekar is.

*Harnoncourt gróf vadásztrófeái 1900-ban
(Ifj. Oldal István felvétele – Németh Máttyás gyűjteményéből)*

„A trónörökös maga is több magyar nótát rendelt” – jegyezte fel a *Torontál* újságírója. Az étkezés után „családias jellegű táncmulatság” vette kezdetét, amelyen csak a trónörökös és kísérete vett részt. November 6-án reggel újra a vadászat volt napirenden: ezúttal az ígért farkasvadászat. A társaságot különvonat szállította Surjánba, ahonnan a főurak kocsival folytatták az utat Zsibovára, a Gyertyánffyak által kibérelt vadászterületre, ahol néhány ordast szerettek volna felhajtani a trónörökösnek. A vadászok Oroszy Lajos becskerekci fényképészt is magukkal vitték, hogy megörökítse az eseményt. Előzőleg a körületekintő házigazda, Harnoncourt gróf, főerdészével már kinyomoztatta, hogy „a zsibovai nádasokban és bozótokban több farkas tanyázik, köztük egy óriási nagy példány”. A jó idő kedvezett a társaságnak, és zsákmány is akadt: több róka és erdei szalonka került terítékre, ám farkas egy sem. A *Torontál* szerint „a hajtók láttak is a süppedékes talajon farkastól eredő lábnyomokat, de a hajtásba egyetlen farkas sem került”. (Néhány nappal a trónörökös távozása után Kajtár Jenő alibunári főszolgabíró szervezett farkasvadászatot Jarkovac környékén, ahol az egyik nádasban „bámulatos nagy, kihízott vén példány” került csövégre.)

Az illusztris vadásztársaság különvonata csak este hat óra után érkezett meg Écskára. A házigazda idejében gondoskodott arról, hogy az est beállta ne akadályozza a forgalmat. Az écskai országotat átszelő vasúti átjáró, pontosabban az ott levő kis bakterház igencsak ki volt világítva. De nem csupán az. Mint a korabeli tudósításban olvassuk, „a forgalmi főnökség rendelkezéséből minden fa kapott egy-egy lámpát, sőt Reitter rendőrfőkapitány viharfáklyákat is hozatott, és így vár-ták a Surjánból visszaérkező különvonatot”.

A kastélyban már pompás vacsora várta a társaságot, természetesen zenekarral együtt. November 7-én Ferdinándék a Sózó nevű nádasban próbáltak szerencsét, amikor tizenhét róka került csövégre. A vadászatra meghívást kapott Rónay főispán, dr. Dellimanics alispán és Dániel főszolgabíró is. Amikor estefelé mindannyian visszatértek az écskai kastélyba, fényes vacsora következett, miközben az odarendelt cigányzenekar sem ült tétlenül. Vacsora közben Ferdinánd „többször hangsúlyozta, mennyire megtetszett neki a pancsovai vadászterület, melyet rövid idő múlva le is akar vadászni”.

November 8-án, tehát elutazása napján reggel a trónörökös még kiment társaságával a Sózó másik részébe vadászni. Ezúttal sem tértek vissza üres kézzel. Egyéb-ként harmadik látogatása alkalmával, mindössze néhány napos itt-tartózkodás után Ferdinánd egymaga hetven rókát ejtett el. A főherceg az általa elejtett rókáknak csupán a fejét vágatta le, s ezt egy hozzáértő preparátorral készítette ki gyűjtemé-nye számára. November 8-án este fél kilenckor utazott el a trónörökös kíséretével együtt Bécsbe. A pazarul kivilágított écskai vasúti átjárónál Harnoncourt gróf mellett Torontál megye elöljárói vettek tőle búcsút. Ferdinánd a megjelent urakat sorra megszólította, s „többször ismételte, hogy mennyire jól töltötte itt az idejét, kilátásba helyezvén, hogy a fagyosabb időszak beálltával ismét meglátogatja ezt a kedves vidéket”.

Rónay főispán a pancsovai vadászterületen készített amatőr fényképei egyikét ajándékozta Ferdinándnak, „amely egy nádas szélén tünteti föl a vadásztársaságot, közepén a főherceg sikerült fényképével”. A felvétel állítólag nagyon megnyerte a főherceg tetszését.

A korabeli laphírekből Ferdinándról az is kiderült, hogy tizenhét magyar lap előfizetője volt, sőt bánáti tartózkodása idején naponta olvasta a *Torontált*, amely Balliére Sándor szavaival élve „itt időzéséről, vadászatairól mindennap a legkime-rítőbb tudósítást hozta”.

A *Torontálnak* köszönhetően tudjuk azt is, hogy „ittléte alatt többször bebizo-nyította, hogy örömet társalog magyar nyelven, amelyet kissé idegenszerű kiejtés-sel, de grammatikai szabatosággal, folyékonyan beszél”.

NEGYEDIK LÁTOGATÁSA 1901 NOVEMBERÉBEN

A főherceg első három látogatásáról viszonylag sok adatot gyűjthettünk ös-sze, negyedik látogatásáról azonban eléggé gyér, és mondhatnánk, bizonytalan adataink vannak. Boris Pavlov írja *Écska történetében*, hogy Ferdinánd negyedik látogatására 1901 novemberében került sor. A következőképpen írja le: „A nagy-

szabasú vadászatban, amelyet tiszteletére szerveztek az écskai rétben, részt vett: Ferenc József braganzai herceg, Mihálovics Ödön árvaszéki elnök, Damaszkín Arzén földbirtokos, dr. Gyertyánffy Jenő földbirtokos, Winkler jószágigazgató, Hardeggrófnő, leányával, Ici komtessezel és Dániel Ferenc. A vadászatot a Fehértó környékén folytatták. Vacsora után a kastélyban estélyt rendeztek, amelyen többek között Lauka Gusztáv olvasta fel novelláit.”

Pavlov nem tünteti fel, hogy honnan vette a hírt, de annyi bizonyos, hogy nem a *Torontálból*. Mert az említett becskerei lap 1901-es évfolyama ilyen hírt nem tartalmaz. Ezért támaszthat talán kételyeket Pavlov közlése, hiszen ha Ferdinánd valóban ott járt volna 1901 novemberében, akkor azt a *Torontál* (amely minden alkalomkor bőven cikkezett a trónörökösről) bizonyára nem hallgathatta volna el.

S ha a *Torontálban* nem is találunk híradást Ferdinánd negyedik látogatásáról, mégis több vele kapcsolatos cikket olvashatunk. Így, még 1901. január 11-én, *A trónörökös Torontálban* címmel, a becskerei lap arról ad hírt, hogy Ferdinánd újra bánáti látogatásra készül: „Ferenc Ferdinánd főherceg, amikor az ősszel Torontál vármegyében tartózkodott, nem vadászhatta le az egész területet, mert a nádasokban sok víz volt. Dacára ennek azonban annyira tetszett ő fenségének a vadászterület, hogy kijelentette, miképp még az idén akarja levadászni a területet. A kemény téli idő beálltával a nádasok befagynak, amiről a trónörökös kívánságához képest ő fenségének jelentést tettek. Tehát ismét kilátás van arra, hogy fenséges vadászvendégünk, ki Torontál vármegyében oly jól érzi magát, magas látogatásával tiszteli meg vármegyénket.”

Természetesen nemcsak Torontál megyében érezte jól magát a trónörökös, hanem mindenütt, ahol gazdag vadászterület volt, mindenütt, ahol izgalmas vadászkaland ígérkezett. 1901 áprilisában adja hírül a helyi lap, hogy Ferdinánd új birtokot vásárolt, pontosabban egy gazdag vadászterületet. Szerémségben megvette az Obedi-láp (Obedska bara) birtokot, ezenkívül tárgyalásokba kezdett a közelében levő, Zimony melletti kupinovói vadászterület bérbeviteléről. Itt egy kis vadászkastélyt szándékozott építeni. 1901 áprilisában a főherceg kilátásba helyezte, hogy feleségével hamarosan leutazik a kupinovói birtokra. Ott már akkor készültek a májusra tervezett vendégségre, hogy „a vadászatra oda érkező Ferenc Ferdinánd trónörököst teljes előkészülettel fogadhassák”.

Ferdinánd fővadásza, Hodek Ede már április derekán leutazott Kupinovóra, hogy megtegye a szükséges intézkedéseket. Ferdinánd ezúttal szárnyas ragadozókra akart vadászni, amiért is „az erdőség egyes helyein lóhúst tesznek ki, hogy a sasok és keselyűk, melyek a Balkán hegyeken átrepülve ide látogatnak, ide szokjanak. A csalétek közelében pedig alkalmas leshelyeket állítanak, ahonnet a szárnyasok elejtése leghatékosságú válik”.

A Száva folyó mintegy hat négyzetkilométeres, elmocsarasodott folyómedre buja növényzetű vadászterület volt, gazdag madárvilággal. Mint a *Torontál* írja, „az Obedska bara nevű lápos földterületen nagyszámú és a legtrikább vízimadarak tanyáznak; amiért is a boldogult Rudolf trónörökös is gyakran meglátogatta e vidéket, s emlékére az erdőségben szép kőoszlopot is emeltek. A vadászterület az egész kupinovói erdőségben örök időkre Ferenc Ferdinánd trónörökösé. Ugyanis a mitrovicai erdőigazgatóság még boldogult Rudolf trónörökösnek ajándékozta

Rónay Jenő, aki a trónörökös vadászatait fényképezte

ezen érdekes vadászterület jogát, mely jog a trónörökös elhalálozása után az uralkodóházra szállt át. Így bírja ezt most Ferenc Ferdinánd főherceg”.

1901 májusában a *Torontál* újra Ferdinánd kilátásba helyett pancsovai látogatásáról ír: „Ő fensége Ferenc Ferdinánd trónörökös Pancsova határában vadászterületet bérelt, és őszkor el is jő hozzánk.” Ám erről a látogatásról a *Torontál* a későbbiekben nem ad hírt. Nyilván azért, mert nem is került rá sor. Hiszen Ferdinándéknak időközben (1901 szeptemberében) leányuk született, Zsófia hercegnő. Ezzel az örömdetes családi eseménnyel kapcsolatban Torontál megye is illő feliratban fejezte ki a trónörökösnek szerencsekívánatait. A trónörökös a gratulációt külön meg is köszönte, mondván, hogy őt „nagyon kellemesen érintette azon vármegye közönségének szíves figyelme és ragaszkodása, mely vármegye területén oly sok kellemes percet töltött”.

1901 novemberében, a vadászidény beálltával, Écskán igencsak felélénkült az élet a Harnoncourt-kastélyban. November elején a házigazda hajtóvadászatot rendezett, amelyen részt vett Hardegg gróf a nejével és lányával, báró Heimerle, dr. Dellimanics alispán, Papp Géza országgyűlési képviselő, Mihalovits Ödön árvaszéki elnök, Dániel Ferenc főszolgabíró, Samarjay főhadnagy és Winkler Ignác jószágigazgató. A sikeres vadászat után összesen ötvennyolc fácán és hatvan nyúl került terítékre. November közepe táján a vadásztársasághoz csatlakozott Ferenc József braganzai herceg és Damaszkín Arzén földbirtokos. Mint olvassuk, „a braganzai herceg kívánságára a társaság előbb (az écskai) vadaskert remek fácánosát kereste

fel, ahol délután két óráig tartott a vadászat. Ezután a fővadászlakban magyaros lakomához terítettek, amely után a Fehér-tóhoz vonult a társaság, ahonnan csak késő este, temérdek vadlúddal tért vissza a házigazda gróf kastélyába lakomára, amelyen sokáig vidám hangulatban volt együtt a társaság”.

Ferenc József braganzai herceg a későbbi években is szívesen vadászott Écska környékén. Ezt nemcsak az Écska melletti gazdag vadászterületekért tette, hanem Harnoncourt gróf szívélyes vendéglátásáért is. Egyébként az écskai úrilak minden tekintetben megfelelt az elvárásoknak.

A piros kastélynak emlegetett, angol stílusú, tornyos, manzárdtetős úrilakot az Écskát birtokló Lázár család egyik sarja, Lázár Ágoston építtette a 19. század első felében, pontosabban 1817-ben. A vadászkastélyra emlékeztető kúriát az idő tájt terjedelmes park vette körül, amely az idő múltával mindinkább zsugorodott. A kastélyt Lázár Ágoston leánya, Marianna örökölte, aki Harnoncourt grófhhoz ment férjhez. Az úrilakot később gyermekei lakták: ifj. Harnoncourt Felix és Alice. Az 1920-as években Pallavicini György örgróf, a konstantinápolyi osztrák–magyar nagykövet fia lakta családjával. Borovszky írja, hogy a kastélyt a 19. század végén tulajdonosa jelentősen bővítette: „Hatalmas csarnokában gazdag gyűjteménye van az Afrikából hozott vadásztrófeáknak.”

Lauka Gusztáv, a *Torontál* bohém szerkesztője a század utolsó éveiben gyakori vendége volt az écskai kastélynak. Harnoncourt grófról írva egy helyen megjegyezte: „Országghírűen berendezett kastélyában, eltekintve a még emelkedő nagyúri berendezéstől, amely a trónörökös, Ferenc Ferdinánd főherceg legközelebbi múlt látogatásának a következménye, és nem is említve azt a termet, amelyben a világ minden részéből általa lőtt vadakban és szelídebb állat-példányokban a legritkább és legnemesebb fajok példányai vannak felmutatva, az egész kastély, nagyszámú termeivel és szobáival azonnal elárulja a házigazdának nemcsak kiváló ízlését, hanem azt is, hogy nagyon sok világrészeket beutazva, nemcsak mulatott, hanem sokat tanult és tapasztalt is.”

Az écskai kastélykert egyidős a kúria épületével. Szabályos, arányos felépítésű park volt valaha, szobrokkal és szökőkutakkal díszítve. 1820 táján keletkezhettek mintegy harminc katasztrális hold területen. A pompás kastélykert a 19. században ritka, egzotikus növények, cserjék, bokrok, fák gyűjteménye volt. Egy utazó pontosan százöt fajta fát és cserjét számlált meg benne. Csupán ízelítőként mondjuk el, hogy ott egykor hatféle fenyő, ötféle akác, nyolcféle kőris, hatféle juhar, hatféle galagonya és hétféle nyárfa zöldellt.

Ilyen vadban gazdag, festői környezet, pazarul berendezett kastélyszobákkal, méltó szállása lehetett magának Ferenc Ferdinánd trónörökösnek is. Hiszen ha nem lett volna az, nem is fordult volna ott meg négyszer az egykori trónörökös.

(1994)

BÁNÁTI NÁBOBOK RÉGI HÚSVÉTI KÉJUTAZÁSA

Az eleméri Bobor család hagyatékából került elő nemrég egy mindeddig ismeretlen, érdekes és ritka útleíráskötet. Címe: *Húsvéti kéjutazás*. Nagybecskerekén nyomtatták 1908-ban, s a rajzokkal illusztrált, több mint százoldalas könyv szerzője J. Á., vagyis Jankó Ágoston, Torontál megye egykori alispánja, aki a 20. század elején egy tavaszon, pontosabban április 12-én, Triesztből indult három útitársával görögországi, törökországi és macedóniai „húsvéti kéjutazás”-ra. E „magánhasználatra” készült kötet ritkaságát példázza, hogy „csak azok számára íródott, akik a kirándulásban részt vettek, és legfeljebb azoknak közeli hozzátartozóit érdekelheti még”, ezért a bibliográfiák sem jegyzik.

A NÉGY SZEREPLŐ

A társaság pedig valóban illusztris volt! A négy útitárs közül kettő bánáti volt, kettő pedig Budapestről érkezett.

*Papp Géza
és Dániel László*

Thallóczy Lajos

Farkas Gyula

A kötet szerzője, Jankó Ágoston, aki saját elmondása szerint „a megírás keservein felül még a kinyomatás költségeit is” viselte, egy régi, Pozsony megyei család sarja volt, aki 1881-ben költözött Bánátba, s ott a megye közigazgatásában csinált karriert: előbb tiszteletbeli főjegyző, majd főszolgabíró, 1903 májusától pedig

Torontál megye alispánja lett, dr. Dellimanics Lajos főispánsága idején. Több tanulmány szerzője volt, néhány éven át a Torontál megyei Magyar Közművelődési Egyesület alelnöke, de árvízmentesítő szakember is, meg az al-dunai székely telepítés helyhatósági biztosa.

Az út másik bánáti részvevője az igen alacsony termetű, örmény származású, gazdag eleméri földbirtokos, dr. Papp Géza volt, a Kiss család egyik sarja, aki a 20. század elején Torontál megye országgyűlési képviselője volt, a Torontáli Gazdasági Egyesület alelnöke, aki érdemeiért bárói rangot nyert. Művelt, több nyelvet beszélő, Heidelbergben, Párizsban és Bécsben tanult ügyvéd volt, világlátott ember.

A harmadik útítárs, Thallóczy Lajos budapesti történész, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, pénzügyminiszteri osztályfőnök, valóságos belső titkos tanácsos. Munkássága során sokat foglalkozott Horvátország, Szerbia, Bosznia és Albánia történelmével. Mondhatnánk, hogy a 20. század elején afféle Balkán-szakértő volt, aki többek között kiadta a Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltárát, Alsó-Szlavónia okmánytárát, a szerb felkelés történetét, Jajce monográfiáját stb. Emellett később, az első világháború idején, 1915-ben, a megszállt Szerbia polgári kormányzója volt.

Thallóczy hozta magával Pestről negyedik utasnak Farkas Gyulát, a jeles fizikust és egyetemi tanárt, a Magyar Tudományos Akadémia tagját, „a páduai egyetem tiszteletbeli doktorát”, aki az elméleti fizika kiváló művelőjeként termodinamikával és a lineáris egyenlőtlenségek elméletével foglalkozott.

A négy utas – stílusosan – Triesztben adott egymásnak találkát (1908) április 12-én reggel nyolc órakor a Café Municipaléban, ahonnan az osztrák Lloyd Helios nevű hajóján indultak Görögország felé.

Hanyag eleganciával keltek útra jó szórakozás reményében, a pénz pedig – mint utóbb kiderült – nem számított. Az utazás indítékait Jankó Ágoston így mondta el:

„Thallóczy Lajost elfogta az időszaki Balkán-vágy, és elhatározta, hogy húsvét körül egy 10–14 napos kirándulást tesz a hellének klasszikus földjére. Ezen útra meghívta régi cimboráját: Papp Gézát, és ennek ajánlatára, ismeretlenül engem is. Hogy azonban egy négyes Tarokkot, vagy Kaláber-partit lehessen csinálni, magával hozta Farkas Gyulát is. Amint később ki fog derülni, e számításával ugyan felsült a jó öreg – de hát a könnyelmű jóhiszeműség hozzátartozik a bohém természetéhez.”

Az alábbiakban e „kéjutazás” érdekesebb részleteit Jankó Ágoston nyomán ismertetjük.

AZ A HÍRES THALLÓCZY

„Reggel nyolc órára volt meghatározva a találkozás útítársainkkal (Thallóczyval és Farkassal) a Café Municipaléban, mi azonban már jóval előbb ott voltunk, és vártuk érkezésüket. Én különösen nyugtalan voltam már, mert alig vártam találkozni azzal a híres Thallóczyval. Alighogy a városház tornyának órája a nyolcat elütötte, előrobog egy konflis. Géza örömmel felkiált:

– Nini, ott jön Thallóczy!

A kocsi csakugyan megáll, és két úr kászálódik ki belőle.

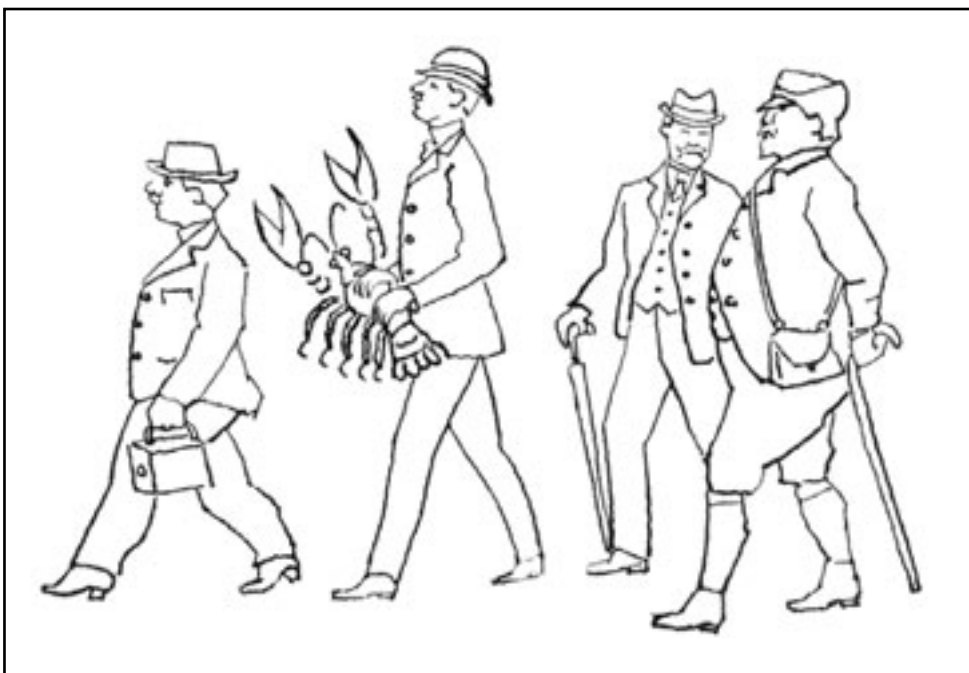
Az egyik: nyírott bajszerű, karcsú, jóképű fiatalember – ez lehet Farkas. A másik, kecskeszakállas, hatalmas termetű, gömbölyded bácsi, aki vadgalambszínnű lóden vadászruhába van öltözve, zöld mellénnyel, térdig érő nadrággal, rikító zöld színű harisnyákkal, fején pedig valami leírhatatlan alakú piros bőrsapka.

Nyakában kopott, fekete bőrtarisznya lóg, olyan, mint a vasúti kalauzoké, kezében pedig hatalmas, kampós végű bot.

Ámulatomból még magamhoz sem tértem, belép a kávéházba. Tisztelettel tudóan elébe mentem, és bemutatkoztam. Mire hatalmasan megrázza kezemet, és csak annyit mond:

– Szervusz s csók!

Aztán helyet foglalt, és a szolgálatkészen körülötte szorgoskodó pincéreknek magyarul, németül és olaszul harsány hangon osztogatja a parancsokat reggeli, szivarok és képes levelezőlapok irányába.

A négy utazó felvonul (Jankó Ágoston illusztrációja)

Amíg ő reggelijével volt elfoglalva, én szótlanul ültem helyemen vele szemben.

Ez hát az a híres Thallóczy!? . . . Az az Európa-szerte ismert tudós, a neves író, a Balkánt legalaposabban ismerő magyar politikus, a kiváló magyar történész, a lágy szívű emberbarát és az örökké tréfálkozó vidám bohém. (. . .) Az öreg természetesen azonnal átvette a vezérséget, és ellentmondást nem tűrő eréllyel adta tudunkra az úti programot, és osztotta rendelkezéseit. Miután poggyásunkat kocsival küldöttük ki a hajóhoz, magunk gyalog indultunk a kikötő felé.”

A RÁKVÁSÁRLÁS

„Útközben elvitt még bennünket a halpiacra, ahol nagy érdeklődéssel szemlél-tük a sokféle piros, kék, zöld színű, hosszúkás, lapos és gömbölyű halakat, ráko-kat, pókokat és egyéb tengeri disznóságokat. (. . .) A nagy tolongásban és a tengeri szörnyűségek végtelen halmazában egy helyütt a vezér sas szeme megpillantott egy nagy, vörös, rákféle állatot, egy úgynevezett scampit. Rögtön alkuba bocsátko-zott, és megvette tőle hét koronáért. Nem tudtuk, mi szándéka lehet ezzel a nagy rákkal. Talán háziállatnak akarja megszeli-díteni, vagy pedig valami menagéria számára veszi, de szó nélkül nyugodtunk bele intézkedéseibe – csak akkor morog-tunk egy kissé, titokban, amikor a rák árát ránk is kivetette, és rögtön be is hajtotta tőlünk a reánk eső összeget. Farkasnak még azonfölül az a megtiszteltetés is jutott, hogy neki kellett a legalább háromkilós, eleven szörnyeteget vinnie.

Igy vonultunk fel, virágvasárnapján, gyönyörű verőfényes időben, a templom-ba igyekező, ünnepi ruhába öltözött, nagy közönség élénk érdeklődése közben, gyalog a hajókikötőhöz.

Elöl ment Papp Géza a fotografálókészülékkel, utána Farkas Gyula, a kapáló-dzó nagy rákkal, azután a vezér és én.

A hajóra érve a vezér egyenesen a konyhába tartott, és a szakáccsal való rövid tanácskozás után a rákot annak gondjaira bízta. Most már tudtuk, hogy a rákot mi fogjuk elfogyasztani, mert dicsérte a szakácsot, hogy mily intelligens ember. (. . .)

Csakhamar széjjelosztottak bennünket úgy, hogy ő Farkassal, én pedig Papp Gézával kerültem egy kabinba.

Hajónkat Heliosnak hívták, 3000 tonnás régi alkotmány, amely állítólag azon-ban igen nyugodtan jár. (. . .) A hajón rajtunk kívül lehetett még mintegy húsz első osztályú utas, akik leginkább németek voltak, és Korfuba igyekeztek. (. . .) Gézának igen tetszett egy újdonsült, szőke, német menyecske, akit valami cingár, borbélylegény-kinézésű, görög jogász hozott magával Berlinből. De az én műértő szemem ezen az egyébként is igen puha szépségen csakhamar talált kifogásolniva-lót, mert konstataáltam, hogy szörnyű nagy lábai vannak.

Géza azonban ezzel nem törődött, hanem lefotografálta, sőt kokettírozni is kez-dett vele, és talán már be is mutatkozott volna neki, ha az állítólagos férj gyilkos pillantásai le nem hűtötték volna lelkesedését. Tanácsos is volt neki odébbállni, mert ettől a cigányképű, vad görögtől még az is kitelt volna, hogy leszúrja. (. . .) Délután a fedélzeten sétáltunk, trécseltünk, tréfáltunk és nevetgélünk, mint valami vakációzó diákok, legkevésbé se törődve környezetünkkel, akik azonban, úgy látszik, különös érdeklődéssel viseltettek irántuk. (. . .) Az estebédhez nekünk négyünknek külön terí-tettek, azért, mert külön ételt kaptunk, tudniillik a híres rákot.

Hogy az ilyen módon kibővített lakomához pezsgőnk is legyen, ünnepélyesen meggratuláltuk Farkas Gyulát, akiről a vezér kisütötte, hogy nevenapja van. A gra-tuláció olyan őszinte és félreérthetetlen formában történt, hogy Farkas valósággal szerencsésnek érezte magát, hogy a lakomához a pezsgőt szolgáltathatja.”

AZ ALISPÁN NEM TUD KÁRTYÁZNI!

„Azt hittük, hogy csupa boldogság és öröm az élet, pedig a következő percben már egy keserű csalódás érte derék vezérünket. Úgy látszik, szokásához tartozik, hogy estebéd után, lefekvés előtt kártyázni szeret. Most is hozzákészült tehát: eltakarította az asztalt, elővette a kopott bőrtáskából a kártyát, és már osztani kezdett, amidőn én, a szégyentől földig sújtva, hebegő hangon bevallottam, hogy nem tudok kaláberezni.

Hátravetette fejét, szigorúan rám nézett, mert azt hitte, hogy ízetlen tréfát űzők. De amikor bocsánatért esdő tekintettel és komolyságomból meggyőződött róla, hogy igazat beszélek, egy darabig még némán fixírozott, végig jártatván rajtam tekintetét, tetőtől talpig, azután azt mondotta:

– No nem baj!

De amidőn elkomolyodott hideg tekintetét elfordította rólam, abban annyi lenézés volt, hogy azt leírni nem bírom. (. . .) Amidőn tehát én útitársul ajánlkoztam, bizonyára számított rá, hogy kártyázni is tudok. És teljes joggal, mert azt csak nem képzelhette, hogy legyen Magyarországon egy alispán, aki nem tud kártyázni.

(. . .) Az Isztriai-félsziget utolsó pontját is elhagytuk, tehát hajónk most már az olasz partok mellett, annyira kinn járt a tengeren, hogy csak vizet és eget láttunk. A németek már rég lefeküdtek, mi azonban még sokáig sétálgattunk a fedélzeten, élveztük a fölséges levegőt. Éjfél felé járt az idő, amidőn kabinjainkba visszavonultunk. Őszinte részvétet éreztünk Farkas iránt, aki az öreggel kénytelen egy kabinban hálni, mert vannak neki némely, nem éppen kellemes éjjeli szokásai, amelyek közé tartozik többek között az is, hogy rémesen hortyog.”

A négy eminens utazó: Thallóczy Lajos, a jeles történész, dr. Papp Géza ügyvéd, országgyűlési képviselő, eleméri földbirtokos, Jankó Ágoston, Torontál megye alispánja, és Farkas Gyula fizikus, egyetemi tanár a Helios nevű hajó fedélzetén folytatták útjukat Korfu szigetére. Onnan pedig Athén felé vették az irányt.

THALLÓCZY ÉKTELEN HORKOLÁSA

E hajóút sem múlt el eseménytelenül és élmények nélkül, a kedélyes társaság jól szórakozott. Jankó Ágoston, a kézírás krónikása az érdekesebb történetekről így számolt be kötetében:

Patrasz felé utazva „az öreg Thallóczy a hajón csak horkolt, oly szörnyű rémesen, mintha valami vulkán horkolt volna. A közönség nyugtalansága és a főpincér zavara nőttön nőtt, és talán már tetőfokára is hágott volna, amidőn egy erős, rövid horkantással az öreg hirtelen elhallgatott . . . Úgy látszik, fölébredt . . .

Egy darabig még vitatkoztak a németek a főpincérrel afölött, hogy van-e joga az utasnak éjszaka hortyogni, és kötelessége-e a főpincérnek a hortyogó utast felköltöni, de a főpincér a vitát azzal döntötte el, hogy bosszúsan eltávozott . . .

Ezután a nyugtalankodók szintén visszavonultak, utoljára a panaszos hölgyek is becsapták a kabin ajtaját . . . Csend lett megint . . . mi is elaludtunk, és pedig oly mélyen, hogy már magasan fönn járt a nap, mire fölébredtünk.

Amidőn a reggelineél a vezérrel találkoztunk, nem akartuk szóba hozni az éjszaka eseményeit, vártuk, hogy ő maga fogja felemlíteni. De bizony ő hallgatott, mint ha nem is tudna róla. (. . .) Sajnáltuk Farkast is, mert akármilyen jó alvó legyen, mégiscsak nyugtalan éjszakája lehetett. Úgy látszik, hogy csakugyan rosszul is aludt szegény, és nappal akarta pótolni, mert csak tíz óra felé került elő, még most is álmosan és fáradtan. Ő is elmesélt egyet s mászt éjszakai élményeiről, de ezek már olyan magánjellegűek, amelyek csak a deli becskereki társaság elé valók.”

A TENGERIBETEGSÉG

A himbálódzó hajón, a társaság kevésbé edzett tagjait levette lábáról a kellemetlen tengeribetegség. Mindenki úgy védekezett ellene, ahogyan tudott. Alispánunk is nehezen boldogult vele.

„Farkas folyton mandulát eszik. Hozott magával vagy két kilót, mert egy tengerésztiszt elhitette vele, hogy a tengeribetegségnek a legjobb ellenszere. Én is megettem már egy fél kilót, de bizony nemigen érzem jó hatását, sőt ellenkezőleg, mindig kellemetlenebb érzésem támad . . . Annyira vagyok, hogy délben nem is tudtam enni, hanem fölmenekültem a fedélzetre a parancsnoki hídra, ahol a hajó középpontja van, tehát legkisebb a himbálás.

A kapitány vigasztal, és arra biztat, hogy ne gondoljak a tengeribetegségre, mert a legjobb ellenszert az az erős elhatározás, hogy nem akar az ember beteg lenni. (. . .)

Elindulásunk előtt tele voltak az újságok vele, hogy rég nem voltak olyan gyakori, mondhatni állandó viharok az Adrián, mint az idei tavaszon . . . Alig néhány nap előtt történt, hogy a német császárnak Brindisiből Korfuba menet olyan kellemetlen útja volt, aminőt, saját nyilatkozata szerint, amióta a tengereket járja, még nem próbált.

A tengeren házmagasságú hullámok járnak. A hajó erősen himbálódik. A gyomrom émelyeg. A fejem fáj. És én hissek el magammal, hogy nincs semmi bajom. Más talán elhiszi, de én magam nem hiszem, mert annyira nem vagyok hülye.

Gyengeségem inkább bosszantott, mintsem féltet, de némi vigasztalásomra szolgálhatott, hogy mások is voltak hasonló állapotban. (. . .) Cimboráim azonban állták a sarat, különösen a vezér volt az, aki csak úgy fitymálta a helyzetet. (. . .) Reggel öt óra tájba arra ébredtem fel, hogy az előcsarnokban elhelyezett kofferek ide-oda gurulnak, székek és asztalok dőlnek fel. Érzem, hogy a hajó milyen rémesen himbálódik. Hol azt hiszem, hogy a felhők közé emelkedtünk, majd meg úgy érzem, mintha a poklokra szállanánk alá. Amellett süvölt a szél, villámlik, mennydörög. Felemeltem egy kissé a fejemet, és kitekintettem az ablakon. Felséges látvány volt. Olyanok voltak a hullámok, mint egy-egy hegy, a világítás pedig túlvilági. Egy-két másodpercig láthattam csak, de sohasem fogom elfelejteni.”

A FÖLDBIRTOKOS ÖLTÖZKÖDNI PRÓBÁL

Dr. Papp Gézán nem is annyira a tengeribetegség lett úrrá, hanem a félelem. A himbálódzó hajó rosszat sejtetett.

„Géza is megmozdult, és szomorúan konstata, hogy nagy vihar van.

Ennek az örökké nevető, tréfás kedvű, víg embernek a komoly, aggódó tekintete olyan komikusan hatott rám, hogy minden nyomorúságom dacára is kacagnom kellett. Különösen cirkuszbba való jelenet volt az, amikor keserves sóhajtozások között leászott emeletes ágyából, és pakolni kezdett. Azt mondta, hogy bepakol és felöltözik, mert most még talán képes reá, de hogy később mi lesz, azt nem lehet tudni . . .

Nagy tornászati ügyesség kellett hozzá, hogy a hajónak ilyen ingásai közben valaki meg tudjon a lábán állni. Géza is borzasztóan tántorgott, de nemcsak tántorgott, bukdácsolt ide-oda.

Hol az egyik sarokban feküdt hanyatt egy pár cipővel a kezében, ég felé meredő lábakkal, hol pedig a másik sarokban láttam ráhasalva az éppen kezébe vett fotografálókészülékre.

Én pedig ezalatt folyton kacagtam, pedig a kedvem inkább a sírásra hajlott.

Mikor már nagy viszontagságok között bepakolt, akkor öltözködni kezdett.

Azt a groteszk táncot, mit Géza véghezvitt, amíg nadrágjának mind a két szárába bele tudott lépni, igazán szerettem volna lemozgófényképezni.”

VÁROSNÉZÉS KORFUBAN

A kedélyes társaság a viharos éjszaka után végre kikötött Korfu szigetén, amelyet az idő tájt éppen a német császár is meglátogatott.

„Ott feküdt a híres »Hohenzollern« a kikötő bejáratánál német, angol, francia, olasz, osztrák–magyar és görög hadihajók társaságában.

Nagy volt az élet a kikötőben, mert ma a császár és a görög király az angol hadihajón ebédelnek.

Ez a hajószörnyeteg legközelebb esett a mi hajónkhoz, de azért alig lehetett rajta valami életet látni. Nagy, idomtalan, komor, fekete testével inkább valami börtönhöz hasonlított. Szinte meglepő volt, hogy néha-néha zene hangjai jutottak róla hozzánk. Bizonyosan a császár mondott tósztot.

Miután hajónk a posta leadása és fölvétele végett két órát szándékozott itt időzni, kiszállottunk, hogy a várost megszemléljük. Géza és Farkas kocsira ültek, mi ketten az öreggel csak gyalogosan ögyelegtünk a városban. Korfu városa nem olyan nagy, és nincs sok oly különös nevezetessége, hogy egy óra alatt az ember meg ne nézhetné, úgy, hogy a másik órával már alig tudtunk mit csinálni. Letelepdtünk tehát a pálmák és egyéb tropikus növények társaságába a sétányon egy kávéházba, megozsonnáztunk, néztük a hemzsegő néptömeget, és képes levelezőlapokat írtunk. (. . .) A tartózkodásra kitűzött idő végére járván visszatértünk a hajóra, ahová már Géza és Farkas is visszakerültek.

Ha valaki Korfut, illetve annak klimatikus előnyeit és természeti szépségeit kellően élvezni akarja, annak legalább nyolc napot kellene ott töltenie, de arra, hogy e bájos szigetet és Korfu városát en passant megnézzük, egy délután tökéletesen elegendő. Most pedig, hogy a német császár ittléte miatt az Achilleonba be nem bocsátanak, a kétórai tartózkodás is elég fogalmat adott erről a nevezetes helyről. (. . .) Mikor a kikötőből kimentünk, elmerengve néztem Korfu szigetének eltűnő partjait, és ébredezni kezdtek bennem a régi klasszikus kornak történelmi emlékei.”

PATRASZBAN

Négy utazónk másnap reggel Patraszban kötött ki, ahol városnézés következett. „Patraszba reggel hat óra tájba kellett volna megérkeznünk. (. . .)

Késéssel érkeztünk. (. . .) Még a hajó horgonyt sem vetett, mikor már az apró bárkáknak egész raja rohanta meg, és egymás hátán, fején keresztül kúsztak fel az élelmes hordárok és szállodai portások a lépcsőn a hajóra. (. . .) A reggel hét órakor Athénbe induló gyorsvonatot már úgyis elmulasztottuk, tehát van időnk elég. (. . .) Patrasz igen szép, élénk kereskedelmi kikötő. A város a hegy oldaláról lenyúlik a tenger partjáig. Fölfelé a hegynek kopár sivatag, lenn a síkon azonban kultivált kertek és szőlőhelyek szegélyezik. Régi fellegvárának romjai a hegy felől érdekes, ódon keretet adnak a városnak. De semmi olyat nem találtam, ami a régi görög dicsőségre emlékeztetett volna, akár épületben, akár másban. (. . .) Rendkívül érdekesek és festőiek ezek a rendetlen, piszkos, kis vityillók, amelyek azonban mindamellettt igen barátságosak és poetikusan lakályosak. (. . .) Géza a viskók közül többet lefotografált, ami a háztulajdonosoknak, úgy látszik, nagy örömet okozott, mert utóbb már mindegyik azt kívánta, hogy az ő házát is levegyük. (. . .) Akár Zsombolyán is lehetnénk, mert úgy vannak öltözve az emberek, mint a torontáli németek. Pantallót, zakót és széles karimájú posztókalapot hordanak, éppen úgy, mint nálunk. Nem is hiszem, hogy nem a zsombolyai kalapgyár szállítja nekik a kalapokat, a készruhát meg a nagybecskereki Grünbaum cég, akik az egész bánáti svábságot ruházzák.”

AZ EMLÉKEZETES EBÉD

Miután az utcán bicskát köszörültettek és képes levelezőlapokat vásároltak, a társaság tagjai ebédelni indultak. Akkor még nem is sejtették, hogy mennyire emlékezetes lesz majd az az ebéd.

„Útközben elindultunk görög csárdát keresni. Szerencsére csakhamar ráakadtunk egy ilyen helyiségre. (. . .) Az utca felé eső részben néhány kerek asztal piszkos, tarka abroszokkal betérítve: ez az étterem. Az udvar felé eső része a helyiségnek, ahová két lépcsőfokon lehetett feljutni: ez a konyha. Itt egy óriási takaréktűzhely mellett,

sok nagy fémedény között foglalatoskodott egy valamikor fehér színű vászonruhába öltözött, felgyúrt ingujjú, cigányképű boglyas férfi: ez meg a szakács volt.

Minthogy a görög csárdákban étlap nincs, hanem a konyhában minden vendég maga válogatja ki az ételt, felmentünk mi is szemlét tartani a menü fölött. Annyiféle étel volt ott és oly nagy mennyiségben, mintha az egész város oda járna étkezni. Mi minden fazékba bekukkantva, aszerint, ami látszat és szag szerint legjobban megtetszett, a következő étlapot állítottuk össze: bableves; csiga fűszeres lében; párolt kecskefej; sült hal; túrós csusza; fehérbor, vörösbor.

A bableves, az igazán jó volt, afféle hatalmas, vastag zöldséges bableves, aminőt nálunk is készítenek télen. (. . .) A csiga a többieknek nem ízlett, én azonban igyekeztem rájönni az ízére. (. . .) A kecskefej állítólag igen jó volt, de tanúságot nemigen tehetek róla, mert az egészet a vezér ette meg, nekünk csak egy-egy kis falatot juttatott kóstolónak. A sült hal, az már igazán jó lett volna, ha tálalás előtt a szakács az egészet be nem kente volna fokhagymával, végezetül néhány darabot még a hal belsejébe is belegyömöszölt. (. . .) A fűszer pokoli módon égette a gyomromat. Sebaj, gondoltam, majd a túrós csusza neutralizálja . . .

De ezzel sem volt szerencsém, mert az bizony csak a konyhában, a nagy üstben hasonlított némileg a túrós csuszára, amennyiben tészta és túró látszott benne. A valóságban azonban úgy állott a dolog, hogy tenyérynyi nagyságú gyúrt tészta darabok voltak egymásra helyezve, közben pedig sárgás, enyvszerű, ragadós kecsketúróréteg. Szemre nagyon kíváncsú, de az íze és a szaga olyan pikáns és savanykás volt, amire hasonlatot nem is merek mondani.

A víz ihatatlan volt, tehát a híres görög borban kerestem vigasztalást. Azt hittem, hogy ez majd eloltja azt a pokoli tüzet, amit a szokatlan fűszerek gyomromban támasztottak, és kárpótol csalódásaimért.

Lehet, hogy a bor jó volt, de egy kortynál többet nem bírtam belőle lenyelni, mert olyan különös mellékíze volt, aminőt bornál még eddig sohasem éreztem. Találgattuk, kutattuk, de nem bírtunk rájönni, hogy mi lehet az; csak később, Athénban sikerült megtudnunk, hogy ez a közönséges görög boroknak rendes mellékíze, mert gyantát: kolofoniumot kevernek bele, hogy a kecskebőr tömlőkben, amelyekben hordó helyett tartják, meg ne romoljék.

Tehát a görög ebéddel némileg megcsalatkoztam; még szerencsém volt, hogy a bablevesből jó nagy tányérral megettem. Éhes talán nem is maradtam, csak a gyomrom lett elrontva.”

VÁROSNÉZÉS ATHÉNBAN

A vidám, élmények után vágyakozó előkelő társaság útja Patraszról vonaton Athénba vezetett. Eközben megismerkedtek Antal Oszkárral, a Magyar Kereskedelmi Múzeum athéni levelezőjével, továbbá Korinthosz után megcsodálták a 6100 méter hosszú és 22 méter széles Türr-féle csatornát. Ez utóbbinak az az érdekessége, hogy Türr István magyar tábornok tervei alapján, magyarországi mérnökök vezetésével Tisza menti kubikosok ásták.

Az utat komótosan, első osztályú fülkében tették meg, azzal a jelentős helyzeti előnnyel, hogy Athénban Thallóczyéknak az ottani magyar főkonzul, Ippen Theodor foglalt szállást. A vonat este hét óra után robogott be az athéni vasútállomásra. Jankó alispán erről így számolt be:

„A vasútnál Ippen Theodor főkonzul várt bennünket, aki Thallóczynak régi jó barátja. (. . .) Sötét volt már, mire a kocsikra fölkászálódunk, és nagy tolongásban, nagy zajban hajtottunk be a Tourist-Pallace Hotelba, ahová elszállásolva voltunk.

A hotel európaiasan berendezett, elsőrendű szálloda. Tágas szobáinak kényelmes berendezése szinte hívogatta a hosszú vasúti utazás által megsanyargatott testünket pihenőre, de legfeljebb csak ötpercnyi időnk volt a tisztálkodásra, mert Ippen főkonzul nyolc órára vacsorára hívott magához, és azzal ijesztgetett, hogy ha késünk, elromlik az étel.

Jankó Ágoston kötetének címlapja (1908)

Gyalog mentünk a főkonzul lakására, mely a királyi palota és kert közelében, a stadionnal szemben, igen szép helyen fekszik.

Mondhatom, hogy Ausztria–Magyarországot a főkonzul kellő méltósággal képviseli, mert olyan szép főúri lakása van, akár egy hercegnek. Az asztala is kiállanál a versenyt bármelyik görög nagyhercegével. (. . .) Feketekávét után a teraszra vonultunk ki, ahonnan gyönyörű kilátás nyílik a város régi részére: az Akropolisz felé. A pompás vacsora és a finom francia pezsgő által fogékonyra lett lelkünk teljes mértékben élvezte azt a pazar látványt, amelyet a telihold által misztikusan megvilágított város, az Akropolisz, az Aeropagus, a Stadion és a királyi kert pálmái nyújtottak.

Ebben a hangulatban és ebben a világításban oly fönségesnek találtuk Athént, hogy valósággal irigyeltük a főkonzult, hogy e városban lakhatik. Ő azonban, úgy látszik, még ebben a hangulatban sem tudott a mi lelkesedésünk magaslatára emelkedni, mert gúnyos mosollyal jegyezte meg:

– Majd másképp gondolkoznának az urak, töltöttek volna csak hét évet itt, mint én. Áldani fogom a pillanatot, amikor megszabadulhatok ebből a klasszikus városból.

A főkonzul kijelentése kissé lehűtötte lelkesedésünket, és én különösen feltettem magamban, hogy ha majd holnap körülnézem a várost, meg fogom cáfolni elfoglalt véleményét.

Miután a másnapi programot megállapítottuk, elbúcsúztunk kedves házigazdánktól, mert már éjfél felé járt az idő, és hazatértünk a szállodába. Azaz, hogy csak ketten Farkassal, mert az öreg és Géza, a lumpok, elmaradtak tőlünk, hogy Athén éjjeli életét tanulmányozzák. Úgy látszik azonban, hogy a tanulmány nem jól ütött ki, és a régi Hébé ivadéakai nem tetszettek nekik, mert egy óra múlva már ők is hazakerültek.”

LACIKONYHÁK ÉS EMLÉKTÁRGYAK

Másnap városnézéssel egybekötött athéni múzeumlátogatás volt soron. Ezt alispánunk így ecsetelte: „A nagy kőházakban lévő üvegtáblás kirakatok csupa európai gyári készítmények, csupa megszokott selejtes tárgyakat tartalmaznak. (. . .) Közbe-közbe, vigasztalásul azonban mégiscsak esik itt-ott valami eredeti: például, valami élelmiszeres bolt, amelyben különböző keleti gyümölcsök, főzelékek, szárított tengeri halak és nálunk ismeretlen csemegék kaphatók. Vagy egy sziva-csoszolt, amelyben kerék nagyságú szivacsokat potom áron lehet kapni. De leginkább megragadja az ember figyelmét – és ez már nem egészen európai –, hogy a járdán, az aszfalton, kisebb konyhák vannak, ahol egészben sütik a birkát és a kecskét. Ez olyan lacikonyhaféle, ahol az ember kap egy darab cipót, aztán levágat az egész kecskéből vagy birkából egy tetszés szerinti darabot, és ott az utcán megebédel. A szomszédban esetleg kap hozzá valami rétesféle tésztát is, a másik szomszédban bort, a harmadikban pedig feketekávét. Elhatároztuk, hogy mi is fogunk ebédelni, ha majd a múzeumból visszajöttünk. (. . .) Sajnos, a lacikony-

hában már nem ebédelhettünk, mert délután kettő felé járván az idő, elkéstünk; már a legjobb darabokat leették előlünk, csak a sovány csontvázak mereszkedtek a nyárson. Hamarjában megebédeltünk tehát a hotelünkben, azután siettünk a főkonzulhoz, aki feketekávéra hívott bennünket.

Itt várt már Hebberdey régészprofesszor, aki a főkonzul közbenjárására szíves volt vállalkozni arra, hogy megmutogassa az Akropoliszt és a város többi nevezetes régiségeit. Kocsival és ilyen szakértő kalauzolásával, tulajdonképpen rövid idő alatt igen sokat láttunk, mert délután hat órára haza is kerültünk.

Géza, a szenvedélyes gyűjtő, minden műemlékből szeretett volna valamit magával vinni, úgy, hogy mire hazaértünk, tele volt a zsebe mindenféle kövekkel.”

ANTAL OSZKÁR ÉS OLGA NAGYHERCEGNŐ

Thallóczyék Athénban, az utcán, egy szerencsés véletlen folytán, korábbi útítársukkal, Antal Oszkárral futottak össze, aki velük ment ebédelni az Amphios nevű görög étterembe. A finom ebéd fogyasztása közben a társaságnak sikerült megtréfálnia segítőkész kísérőjüket.

„Antal kikérte, hogy bízzuk reá a menü összeállítását; megtettük neki ezt a szívességet, hiszen rosszabbul talán már nem járhatunk, mint a patraszi görög kocsmában.

Honfitársunk kitett magáért, és igazán pompás ebédet kaptunk görögös stílusban. Én már nem tudom, mi mindent ettünk, de azokat a remek crevetteket nem felejtettem el, mert olyanokat sem azelőtt, sem azóta nem ettem; itt még a bor sem volt gyantaízű.

Antal barátunk ezen sikerén felmelegedve, csakhamar a helyzet magaslatára kapaszkodott, és kezdte a bankot adni, előkelő öntudatossággal óhajtván fölöttünk gyakorolni a gavallér protector szerepét.

Mi ketten az öreggel összenéztünk, nem szóltunk semmit, de megértettük egymást.

Egy ideig bábáéss figyelemmel hallgattuk Antalnak dicsekvéseit, amelyből azt láthattuk, hogy a legelőkelőbb körökbe, sőt még az udvarhoz is bejáratos, és a miniszterekkel csak úgy komázik.

Egyszerre csak az öreg, aki úgy látszik, teljesen tájékozva volt már szeretett honfitársunk felől, úgy félhangosan, de csendes komolysággal odaszól neki:

– De azért arra figyelmeztetem ám, kedves Antal úr, hogy amint értesültem, kifelé áll a rúdja, és már nem sokáig maradhat Athénban.

– Ugyan? – szól az megdöbbenve.

– Igen bizony, mert az az érdeklődés, amellyel Olga nagyhercegnő ön iránt viseltetik, már az illetékes körökben is feltűnést keltett.

– Ez már csakugyan kellemetlen – felel ő némi tétovázás után a titkolódzó dicsekvés gavalléros, diszkrét mosolyával, de a gyanúsítás által láthatóan kellemesen érintve. – Pedig a részemről csak ártatlan kokett volt az egész.

– No, no! – fenyegeti meg az öreg sunyi mosolygással.

Mi az első pillanatban szintén meg voltunk lepve, de csakhamar észrevettük, hogy az öreg Antalt ugratni akarja, tehát segítettünk neki, amennyiben úgy tettünk, mintha elhinnénk, és fejünket csóválva, irigykedő aggódással hümmögtünk, a veszedelmes szerelmi kaland hőseit bámulva.

Tovább nem beszélünk a dologról, de Antal elkomolyodott, és hallgatag lett.

Bizonyára afölött tépelődött, hogy vajon az öreg nem tréfált-e. A gyanúsítás bizonyára jólesett neki . . . És utóvégre, miért ne érdeklődhetnék őiránta Olga nagyhercegnő, hiszen ő szép szőke fürtű és deli fiatalember. A nagyhercegnő férje pedig blazírt és kopasz.”

KECSKEFEJÉS, CSIZMATISZTÍTÁS, BORKÓSTOLÁS

Ebéd után a parlament látogatása következett, majd utána újból városnézés, néhány élménnyel tarkítva.

„Görögországban kecsketejet isznak az emberek. Erre nézve pedig a kecsketej-kereskedők a lehető legegyszerűbb rendszert követik, ami abból áll, hogy a kecskéket végighajtják az utcákon, és ott fejk meg a ház előtt azok, akiknek tejre szükségük van. Ez az eljárás igen egyszerű, kényelmes és megbízható. Nem kell hozzá üzleti berendezés, és ki van zárva a tejhamisítás. (. . .) Másnap a délelőtti öngyölgéssel töltöttük. Szerettünk volna valami emléket vásárolni, valami eredeti és érdemes tárgyat, azért a boltok körül ácsorogtunk, bejártuk az előkelőbb műkereskedéseket, valamint a külváros pizskos zsibárus zugait.

Persze leginkább Géza üzött-hajtott bennünket, mert ő mindent meg akart venni, amit csak látott. Szőnyeg, szövet, viselt ruhadarab, fegyver, ócska képráma, szobormű, bútordarab, lószerszám stb. stb., mindez ingerelte vásárlási kedvét, és nem volt az a limlom, amire nem alkudozott volna.

Közben betévedtünk az orosz templomba, ahol az egyházi énekkar éppen próbát tartott a nagyheti lamentációkból . . . Soha életemben ilyen gyönyörű zengésű mély basszusokat még nem hallottam. (. . .) Ebéd után ismét találkoztunk Antal Oszkárral, aki éppen nálunk akart látogatást tenni; ő is eljött velünk boltozni, és igyekezett görög nyelvtudományával segítségünkre lenni. (. . .) Azután elvitt bennünket Antal egy borpincébe, amely azonban nem volt tulajdonképpen pince, mert a hordók földszintes raktárfélében voltak elhelyezve, melynek ajtaja a járdára nyílt; hasonlított a nálunk ismeretes pálinkadepóhoz. A tulajdonos kitett a járdára egy asztalt, öt széket, az asztalra megfelelő számú poharat és egy üveg bort adott; azonkívül tett még oda borkorcsolyának egy tányérban valami apró, pogácsaféle kecsketúrós csemegét, ami mellesleg megjegyezve, igen ízlett. A bor, amit adott, kitűnő görög csemegebor volt, olyanféle, mint a cherry, csakhogy annál jobb ízű. Géza persze ebből is mindjárt rendelt egy ládával.

Alighogy leültünk, ott termett egy csapat utcagyerek; egy részük mindjárt neki-esett a cipőinknek, és kezdte tisztítani. Itt ugyanis a csizmatisztítás igen kedvelt foglalkozás, és minden utcában van 30–40 csizmatisztító, mert mindenki az utcán tisztíttatja csizmáit, még generálisok is.

A cipőtisztítók sárgarézzel kiveret cifra szekrényekkel járnak, melyen még tükör is van, és annyira gyorsak és ügyesek, hogy talán még séta közben is meg tudnák az ember lábbelijét tisztítani. (. . .) Nem akarok a görög hölgyek szépségéről kritikát mondani, mert lehet, hogy akik otthon vannak, azok mind gyönyörűek, de akiket én az utcán két nap alatt láttam, azok között alig volt csinos. Az athéni korzó a női szépségek tekintetében jóval mögötte áll a becskerekeinek.”

THALLÓCZYNAK JÓSOL A CIGÁNYASSZONY

Városnézés közben történt, hogy a csoport az utcán cigányokkal találkozott. „Az egyik fiatal, csinos menyecske egyszerre a vezér elé pattan, megfogja a kezét, és roppant bőbeszédűséggel a tenyeréből jósolni kezd, ami az öreget nagyon mulattatta.

Thallóczynak jósol a cigányasszony (Jankó Ágoston illusztrációja)

Nem tudom, hogy honnan vette ez a cigánymenyecske az információit, de anynyi bizonyos, hogy érdekes dolgokat mondott.

Elmondotta többek között, hogy az öreg özvegy, de sokáig fog búslakodni, mert egy igen szép leány szeretettel gondol rája. A leány most egy igen előkelő úrnál van – egy őrmesternél. Harsogó kacagással jutalmaztuk e jóslatot, és néhány rézpénz ellenében faképnél hagytuk a cigányokat.

A főkonzulnak megköszöntük azt az igazán barátságos figyelmet és gondoskodást, amelyben bennünket részesített, és elbúcsúztunk tőle. De ő nem akart még búcsúzni, hanem kikísért bennünket Faleronba, illetve Pireuszba, a kikötőbe.”

A kedélyes társaság útirányában Faleron és Pireusz következett több érdekes eseménnyel fűszerezve, amelynek szereplői ezúttal – zömmel hölgyek voltak. Az Athén és Faleron közötti néhány kilométeres távot Thallóczyék helyi érdekű vasúton tették meg, és ekkor pillantották meg az első szép görög hölgyet. Jankó, az utazás krónikása így számolt be a történetekről:

„Ezen az úton láttuk az első szép görög asszonyt; de ez aztán valósággal szép volt. A vasúti kocsiban ült velünk szemben a férjével és bájos négyéves leánykájával; olyan szabású volt az arca, mint a legszebb Aphrodité-szobrokon látható, gyönyörű, sötétszürke szemekkel.

Ilyenek lehettek a régi görög nők! Csakis az ilyen szépségek lelkesítő és megihlető hatása alatt lehettek képesek a görög művészek oly tökéletes plasztikai alkotásokat létrehozni.

Bámultunk is szívünk és lelkünk mélyéből, teljes áhítattal. Eleinte úgy látszik, jólesett neki a tisztességes, néma hódolat, de mikor Géza le akarta fotografálni, bosszúsan hátat fordított. Amiért esztétikai élvezetünket ily kegyetlenül elrontotta, bosszúból most azt konstatáltuk róla, hogy a feje ugyan gyönyörű, de a termete formátlan, mert kicsi és elhízott.”

TÁNCOSNŐK A LEBUJBAN

A pireuszi kikötőben Thallóczyéknak hosszabb ideig várakozniuk kellett a hajóra, tekintettel arra, hogy annak érkezését a Kréta szigete körül dúló viharok késleltették. Ez a több órás esti várakozás adott lehetőséget arra, hogy feltérképezzék a kikötő hamisítatlan kiskocsmáit is.

„Vacsorálni megint egy kétes görög étterembe mentünk, de most nem azért, mintha ezt kerestük volna, hanem mert a számtalan piszkos korcsma között ez volt a legtisztességesebb.

Vacsora után a parton azok előtt az apró lebujok előtt sétálgattunk, amelyek százával vannak egymás mellett, vetélkedve egymással egyszerűségben és tisztátalanságban.

Ezek a gyanús és közegészségellenes lebujok zsúfolásig tömve vannak dőzsölő matrózokkal, teherhordókkal és a munkásnép salakjával.

Szerettünk volna egyikbe-másikba bemenni, hadd ismerjük meg ezt is, de nemigen mertünk, mert ez a műveletlen, ordítózó, részeg matróznép nem éppen udvarias, sőt ellenkezőleg, néha olyan goromba, hogy minden igaz ok nélkül még meg is bicskázza az embert. Mivel pedig sem testi épségünket kockáztatni, sem pedig bugyellárisunkat vagy óránkat elveszíteni nem akartuk, inkább csak kívülről néztük mulatozásait.

Egy ilyesféle helyiségbe azonban mégis bemerészkedtünk, mert becsalt bennünket a zene. Igaz, hogy ez a lokalitás valamivel tisztességesebbnek látszott, mint

a többi, aztán meg kevesen is voltak benn, úgyhogy egy kis asztalkánál egészen magunk lehettünk.

A szobának egynegyed részét pódium foglalta el, amelyen valami művészárság szorongott. Három férfi volt hegedűvel, azonkívül még három asszony és három fiatal leányka.

A felnőttek fekete, bozontos fejű, elkényszeredett, kiélt, beteges alakok, akik üzletszerű, rideg komolysággal, érzéketlenül adták elő zenedarabjaikat vagy ének-számaikat; a három leányka pedig az idősebbekkel kirívó ellentétben, csupa élet, vidámság, derűtség és jókedv voltak, akik oly őszinte lelkesedéssel, annyi fiatalos tüzzel, hamisítatlan, pajkos jókedvvel énekeltek és táncoltak, hogy az embert valósággal beleragadták a vidámságba. Látszott rajtuk, hogy ami az idősebbeknek keserves kenyérkereset, az ezeknek kedves szórakozás.

Annyi keresetlen elegancia, báj és kecsesség volt ezeknek a szép, üde gyerek-lányoknak a táncában és énekében, hogy igazán nem illettek bele ebbe a durva és rideg miliőbe.

Szinte elszomorodik az ember, ha rágondol, hogy ez a három gondtalan, üde, vidám, romlatlan gyermek, akik ma még piros rongyaikban és a részeg matrózok tapsaiban oly tiszta és igaz örömet találnak, maholnap talán szintén olyanok lesznek, mint anyjuk. (. . .) Szegény leánykák! Ha mecénásuk nem akad, aki innen kiragadja őket, valószínűleg a részeg matrózok fokhagymaszagú csókjai alatt fognak elhervadni. Gézát biztattuk, hogy vegye pártfogásba őket, de nem vállalkozott.”

A TITOKZATOS TÖRÖK NŐ

Hosszas várakozás után a kalandvagyó útítársak a pireuszi kikötőben a Polluce hajó fedélzetén folytatták útjukat.

„Sajátságos, hogy a tengeren mennyire ellustul az ember. Nem volt ott kedvünk se írni, se olvasni, hanem óraszámra heverésztünk tétlenül, szótlantul a fedélzeten, és szinte passzióval unatkoztunk. Csak az evésre nem voltunk lusták, és alig vártuk a harangszót, mely asztalhoz szólít.

Az ebédnél csak mi négyen voltunk a kapitány társaságában, mert a többi utas nem olyan jeggyel utazik, mellyel étkezés is jár; ezek a magukkal hozott tarisznyákból élnek.

Az utasok közül figyelemre méltó csakis egy fiatal török katonatiszt volt, de ez is csak azért, mert egy titokzatosan beburkolt és elfátyolozott nővel utazott, aki kíváncsiságunkat felkeltette.

Az asszony egész délelőtt a kabinban tartózkodott, csak délután jött fel a fedélzetre, ahol, mint valami macska, úgy kuporodott föl egy padra, leghátul, a kormánykerék mellett. Óvatosan kerülgettük, különösen Géza, akinek fantáziáját roppantul izgatta. Annyit már megállapított, hogy kicsi szilfid alak, és miután egyik piros papucska leesett, azt meglátta, hogy pici a lába és fehér-sárga csíkú a harisnyája; de hogy egyébként szép-e, azt még csak sejteni sem lehetett, mert fekete burnuszába annyira be volt csavarva, hogy szemén és orra hegyén kívül semmi

egyéb nem látszott; de ezt se igen lehetett megnézni, mert ha valami férfi arrafele tekintett, rögtön elfordította a fejét.

Én azt sejtettem, hogy nem lehet valami üde, fiatal, gyönyörű virágszál, mert különben nem ült volna oly hidegen és közömbösen a közönségnek állhatatosan hátat fordítva. Mert elképzelhetetlen, sőt természetellenes az, hogy egy fiatal nő, aki egész életét a háremben, a világtól elzárva tölti, ne érdeklődne a világ iránt, és ha alkalma van emberek közé kerülni, ne reagálna, ne árulna el semmi izgatottságot, ha látja, hogy idegen férfiak érdeklődnek iránta. Ezt annál is inkább veszélytelenül tehetne volna, mert hozzátartozója, a katonatiszt nem sokat törődött vele. Ezen utóbbi körülmény is az én véleményemet látszott támogatni, de Géza és Farkas szentül meg voltak győződve róla, hogy a sűrű leplek alatt valóságos tündér rejtőzik. (. . .) Midőn a fedélzetről lemenőben a lépcső karfájára kapaszkodva, lassan lefelé ereszkedett, a szél lekapta fejéről a kámszát. Ő elsikoltotta magát, mi odanéztünk, és nagy meglepetéssel egy összetöpörödött vénasszonynak őszbe csavarodott hajú, fonnyadt fejét láttuk. Bizonyosan a katonatisztnek a nagyanyja volt.

Én nem nagyon csodálkoztam, mert némi sejtelmem volt már róla, de Géza és Farkas, illúzióikban ily szörnyen csalatkozva, egészen elszomorodtak.”

VÁROSNÉZÉS LÓVÁSÁRLÁSSAL

Thallóczyék hajóútja végül is a szaloniki kikötőben ért véget. Ott is válogatott „küldöttség” várta őket: Para Bogumil osztrák–magyar főkonzul, Adamkievicz attasé és dr. Karácsonyi Imre történész, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Húsvét vasárnapja lévén, jó keresztények módjára utasaink szentmisét hallgattak, a mise után pedig vásárolni indultak a bazárba. Azután ebéd következett, amelyen megismerkedtek Bilinszky Szilárd lovaggal, követségi titkárral és feleségével. Később városnézés volt Szalonikiben: Thallóczyék megcsodálták a Demetriusz mecsetet, amelyben Szent Demeter sírja található, az Aja Georgiát meg az Aja Szófiát. Ez utóbbi már dűledezőfélben volt. Jankó írja, hogy „a márvány oszlopfők és gyámkövek gyönyörű plasztikus díszítéseit a turisták csekély baksis ellenében letördelik és elhordják. De a mozaikképeket nem lehet ellopni, azok lassankint elpusztulnak maguktól, legfeljebb a lepetyogott színes és aranyozott üvegkockákat szedik össze a látogatók. Géza gyűjtött vagy három zsebre valót”.

Másnap is vár- és városnézés volt műsoron, majd bevásárlás, aminek egyik érdekes epizódja az volt, hogy dr. Papp Géza, a társaság nagy megrökönyödésére – lovat akart venni! Ez pedig így történt:

„A vásárcsarnokból kijövet, találkoztunk egy érdekes lovas alakkal. Formás kis szürke arabs lovon nyargalt egy hatalmas alakú turbános török. A kis lovacska oly könnyedén és negédesen vitte ezt a mázsás, pocakos törököt, hogy valóságos gyönyörűség volt nézni. Géza a kis lovacskába valósággal beleszeretett, és önkéntelenül kísértük a lovast, aki egy kocsmá udvarába lovagolt be. Ide is utánamentünk. (. . .) Amint a gazda a lóról leszállott, alaposan szemügyre vettük a nemes kis állatot, és miután rajta semmi kifogásolnivalót nem találtunk, érintkezésbe akartunk lépni

a tulajdonossal, aki közömbösen csibukozva, valóságos keleti nyugalommal nézte, hogy milyen szorgos anatómiai vizsgálatnak vetették alá az ő paripáját. Csakhogy a tárgyalást illetőleg némi nehézségekbe ütköztünk, mert ez az ember a törökön kívül más nyelvet nem beszél, mi pedig egy kukkot se tudunk törökül.

Az életrevaló Gézát nem hozta zavarba, mert némi gondolkodás után csakhamar segített magán, amennyiben a némák volapükjének integető jelbeszédéhez folyamodott. Ezek segítségével aztán az értekezés, illetve az alkudozás a következőképpen folyt le:

Papp Géza lóra alkuszik (Jankó Ágoston illusztrációja)

Géza kivesz a mellényzsebéből egy Napoleon d'ort, azt hüvelyk- és mutatóujja közé fogva, a töröknek szeme elé tartja, másik kezével a lóra mutat, és aközben a fejével kérdőleg int.

A török egy ideig csak néz, mintha nem tudná, mit akarunk, azután az övébe szúrja a csibukot, és mind a két kezének összes ujjait kimeresztve, könyökeit oldalaihoz szorítva, alsó karjával lefelé két lendületet csinál, azután az egyik karjával még egyet.

Ez a némák nyelvén huszonötöt jelent. Megértettük tehát, hogy a lovat huszonöt Napoleon d'orra, vagyis kétszázötven forintra tartja.

Géza erre akként válaszolt, hogy ijedt mozdulattal két kezét védőleg maga elé tartotta, és aközben fejét jobbra-balra ingatta, mely gesztusokkal azt akarta kifejezni, hogy a jelzett árat sokallja.

A lóért ilyen sok pénzt ugyan Géza nem is adhatott volna, mert már mindenét elvásárolta, és alig maradt annyi pénze, amennyi a hazautazásra kell. (. . .) Miután ezek szerint az alku nem sikerült, udvariasan köszönve eltávoztunk. (. . .) Útközben még egy rossz lószerszámot akart megvenni, de sikerült lebeszélnem róla, tehát inkább túrós lepényt vett egy olyan utcára nyíló nyilvános konyha, vagyis jobban mondva, tűzhelytulajdonosnál.

Külsejére nézve igen kíváncsi volt a lepény, de íze miatt élvezhetetlen, miután a sült kecsketúró ánízzsal a mi európai gyomrunknak egyelőre szokatlan.”

ESTEBÉD CIGÁNYZENEKAR NÉLKÜL

Kedélyes utasaink estebédre Bilinszkyékhez voltak hivatalosak a Pallace Szállóba.

„A kitűnő francia ebédet egészen magyarosan folytattuk, mert feketekávéra átvonultunk házigazdáink lakására, ahol poharazás közben már nótázásra is sor került. De meg kell jegyeznem, hogy a nótázást nem a vezér, sem Papp Géza, hanem a házigazdánk, a lengyel Bilinszky kezdte, aki szebbnél szebb régi magyar nótát énekelt, amelyeket még akkor tanult, mikor egyéves ulánus önkéntes korában Magyarországon tartózkodott.

Miután a háziasszonynak is tetszett ez a multság, bizony egyszerre csak azon vettük észre magunkat, hogy dalolunk mindannyian. Persze itt is Géza fújta a prímét; igaz, hogy az ő éneke csodálatosan hasonlított ahhoz, amit a vizslakölyök visz véghez, amikor a farkára lépnek, de már abban a rózsás, optimisztikus hangulatban voltunk, hogy ezt is eltűrtük.

Szerencse, hogy Szalonikiben nem volt cigánybanda, mert az az egy bizonyos, hogy ebből a kedélyes estebédből olyan muri kerekedett volna, aminőt e városban még nem láttak. A macedón kérdés egyelőre valószínűleg háttérbe szorult volna, és egy hétig nem beszéltek volna egyébről, mint a magyarok multságáról. Valahányszor a vezér megmozdult, mindig attól tartottam, hogy no, most mindjárt odaüt hatalmas öklével az asztalra, a likőröspoharak közé, és elkiáltja magát, hogy:

»Száz icce bort, száz szál gyertyát!«

De nem történt baj.

És mivel Szalonikiben még öt szál cigány sem akadt, sikerült magunkon erőt venni, és akkor hagyni abba a multságot, amikor legjobban esett.”

Ezt követően hazafelé vették útjukat. Szalonikiből Macedónia felé utaztak. A Vardar folyó völgyében haladtak vonaton. Útközben „a pákosztos Géza már éhes volt, és összevásárolt különböző lepényeket és sülteket. Többek között vett néhány darab olyan sült kolbászfélét is, amely mint a kötél volt összezsavargatva valami húszsinegekből. Ezt a kolbászfélét darabokra vagdalva nagy fatálón árulták, és mondhatom, külsőleg igen kíváncsiak voltak. Géza úgy falta, mintha valami delikatesse lett volna, és ránk disputált egy-egy darabot. (. . .) Hogy mi lehetett ez a tetszetős kolbász, nem tudtuk elképzelni, de hogy olcsó volt, az bizonyos, mert különben Géza nem traktált volna olyan gavallérosan bennünket. Később én kiderítettem a kolbászok eredetét, mert a kerítés mellett sütötték. Bizony nem

volt az egyéb, mint birkabél, amelyet nyársra fontak, bekentek valami fűszerrel, és parázson megsütöttek.”

Szerbiába érve Ristovacon estek át a vámvizsgálaton.

Következett Niš, majd Belgrád, végül Zimony, ahol a négy útitársnak elváltak útjai: Jankó Ágoston és dr. Papp Géza Pancsován keresztül Becskerekre igyekezett, Thallóczy és Farkas pedig Budapestre.

Mielőtt búcsút vettek volna egymástól, Thallóczy indítványára egyhangúlag elhatározták, hogy megalakítják a kéjutazók társaságát, és minden esztendőben, így négyen, tíz–tizennégy napos útra mennek. (Hogy ezt a későbbi években betartották-e, nem tudjuk.)

Útiélményeit kötetében Jankó Ágoston az alábbi sorokkal zárta:

„Nem is voltunk oda tovább két hétnél, de azért amidőn megpillantottam a torontáli síkot, öröm töltött el, és jólesett konstatálnom, hogy vannak még Európában államok, amelyekhez képest úgy gazdasági, valamint kulturális tekintetben, éppúgy az adminisztráció és a közerkölcs szempontjából – mi is óriások vagyunk.”

(2001)

KALLÓDÓ ÉRTÉKEINK

VÉKONY NÁCI, AZ UTOLSÓ VAJDASÁGI BOHÉM

Valóban az utolsó vajdasági bohém volt, vörös hajú, kék szemű, chaplinos megjelenésű, Lavalliére-nyakkendő szerkesztő, akiben megingathatatlanul élt az újságírói hivatásérzet. Majtényi szavai szerint „ha nem pusztítja el a második világháború, enyhén hátratolt nagy karimájú kalapja talán még most is itt úszna közöttünk, hirdetve Bohémia birodalmának határtalanságát”.

László B. Jenő

Hogyan is kezdhethetnénk Vékony Náci (László B. Jenő) jellemzését? Hiszen rendhagyó személyiséggel állunk szemben, olyannal, akinek fölöttébb nehéz lenne megírni az életrajzát, hiszen, mint mondják, az ő esetében meglepően sok szálon fut a cselekmény, nehéz lenne mind kibogozni. Valójában éppen zilált

életútja, érdekes munkássága, furcsa magatartása és örökös nyugtalansága adta meg személyiségének azt a sajátos színt, amely miatt igaz bohémnak nevezték, nevezhették.

László B. Jenőről csakis anekdotázva lehetne szólni, egyik-másik ismertebb csínytevésének felsorakoztatásával, mert csupán így jutnánk közelebb jelleméhez, s csak így érthetnénk meg, hogy élete teljes egészében anekdotikus poénekből volt felépítve. Olyan csattanókból, amelyek a kesernyés ízű hétköznapiak, a szürke, kopott, vidéki kisvárosi létproblémák közepette születtek, s amelyeket hősünk a szó szoros értelmében átélt vagy helyesebben: túlél! Ezért volt egykor is fölöttébb időszerű, s nyilván ezért időszerű ma is. Hiszen a mindennapok bohém poétája furcsamód, tudott „örök érvényűen” is fogalmazni, s bökverseiben is volt költészet. Egyik-másik fél évszázaddal ezelőtti bökverse (hiszen ezt a műfajt ápolta rendületlenül), semmit sem veszített időszerűségéből, mintha csak ma íródott volna.

Élete tragikomikus elemek keveréke. Többéves levéltári kutatások után, a tények tükrében, röviden a következőképpen foglalhatnám össze pályafutását.

László Bernát Jenő (családi nevén Löbl) 1883. június 10-én született Torzsán (Savino Selo). Hároméves volt, amikor szülei Újvidékre költöztek (1886), itt mintegy két évet töltöttek, s ötéves korában hősünk újra Becsén van, s az elemi is ott végzi. Rossz tanuló volt, s tízévesen (1893) Uzdinba küldik gazdásznak Simon nagybátyjához. Ott tanult meg románul. Nagybátyja magánúton tovább taníttatta. Mikor az tönkrement, Náci 16-17 évesen visszatért Becsére, ahol könyvelőként dolgozott, majd Giga Jovanović nyomdászhoz került. Akkor (1901) kezdett el szerelmes verseket írni, amelyeket az *Óbecse és Vidéke* című lapnak küldött.

Felbátorodva kezdeti sikerein, 1906-ban, huszonhárom évesen megindította a *Törökbecse* című hetilapot. Öt éven át (1910-ig) nyugalommal szerkesztett, egy este azonban Gigával kártyázott, és reggelre elkártyázta a saját lapját, de továbbra is egy ideig szerkesztője maradt. Amikor onnan is távoznia kellett, egy hétre rá már a Pecarszki Nyomdában nyomtatta a *Törökbecse és Vidéke* című hetilapját. A becsei jegyző ellen írt cikke miatt az idő tájt nagy gondjai voltak. 1910-ben már egy budapesti lap, *Az Est* munkatársa és a Magyar Távirati Iroda tudósítója volt.

1908-tól párbajozás miatt többször ült a szegedi állami fogházban. 1911-ben Becséről Aradra került, ahol a *Függetlenség* munkatársa volt, majd a *Délvidék* című irodalmi lapot szerkesztette, továbbá a saját bevallása szerint megindította az *Aradi Színpad* és a *Diák* című hetilapot. 1914 és 1918 között az *Arad és Vidéke* munkatársaként dolgozott. 1917-ben Aradon *Háborús színfoltok* címmel jelent meg első (ismert) verseskötete. 1919/20-ban horgonyzott le végre Nagybecskerekre, ahol a *Szabad Szó* munkatársa, 1919 decemberében pedig Rehorovszky Jenővel megindította a *Nagybecskereki Futárt*, az első becskerek-i riportlapot.

Ott bökverseivel és színes írásaival jelentkezett, és gyakran különféle álnéven dolgozott. 1920 végén gondolt egyet, otthagya az újságírást, Becsére költözött, és felcsapott vendéglősnek. 1920-ban családi okok miatt újra Aradra került, és 1926-ig Erdélyben barangolt, ahol több lapnál dolgozott. 1927-ben visszatért a Bega-parti városba, s a *Tükör* című riportlapot szerkesztette. 1932 karácsonyán megnősült, Sofija Paunović tanítónőt vette el.

A *Tükröt* szabad hangvétele miatt többször is betiltották. 1941. március 22-én jelent meg utolsó (ismert) száma. A megszállók a többi zsidóval együtt Vékony Náci is deportálták. A zrenjanini gyűjtőtáborban látták utoljára 1941 nyarán. Onnan Zimonyba vitték, ahonnan sohasem tért vissza.

Több mint fél évszázad után Vékony Náci „költőietlensége” újra időszerű, illetve pontosabban talán éppen most időszerű, s talán most véljük újra felfedezni sántarímes költészetét. Érdekes, hogy költőnk szeretettel ápolt egy szokatlan zsáneret, a verses reklámszöveget. Ebből is bizvást kitelne egy kötetrevaló. Több mint négy évtizedig otthonosan mozgott a bánáti irodalmi berkekben. Majtényi e táj utolsó bohémjának nevezi, s talán ez a fogalom jellemzi a legpontosabban mindazt, ami ő volt: lapszerkesztő, költő, tudósító s a két háború között becskerekí írók pártfogója, többek között Majtényié is, akinek első verseit, irodalmi zsengeit is ő jelentette meg.

AMIKOR A SZERKESZTŐ ELKÁRTYÁZZA A LAPJÁT

Náci első irodalmi zsengeiért, szerelmes verseiért, mint mondta, honoráriumot ugyan nem kapott, de vérszemet annál inkább. Egyik önéletrajzi vonatkozású írásában a következőképpen meséli el újságíróskodásának éveit: „1906-ban haláltmgvető elszántsággal megindítottam a *Törökbecse* című hetilapot. Öt éven át viszonylag csendben szerkesztettem az első újságomat. És ekkor kitört a háború. Nem a világháború, hanem a lapom körüli hadjárat. Én tudniillik már akkor is nagy szókimondó természet voltam, aki a kesztyűt mint ruhadarabot használtam, nem pedig mint igazságszűrőt.

A *Törökbecse* szépen fejlődött. De már nagyon untam a sok hősködést a kardal. És egy éjszaka Jovanovity Gigóval kártyáztam . . . a szerencse elpártolt tőlem. Mikor felkeltem a kártyaasztal mellől, akkor már Jovanovity Giga volt a *Törökbecse* tulajdonosa.

Elkártyáztam a hetilapomat!

Ebből persze óriási szenzáció keletkezett. Íme, hogyan ír erről egy akkori újság: »1910-ben az egész magyar sajtó hasábos cikkekben foglalkozott László B. Jenővel: Szerkesztő, aki a lapját elkártyázta. Tudniillik szóról szóra elkártyáztam a *Törökbecse* című hetilapot, amelynek hasábjain verekedett, párbajozott, nyílttéri-csatákat vívott . . . « De azért továbbra is szerkesztője maradtam a lapnak. Ez egy csomó úrnak nem volt az ínyére, és ezért egy csúnya trükkel kiütöttek a szerkesztői nyeregéből.

A trükk maga elég érdekes volt. Én a *Törökbecsénél* szerződésileg voltam szerkesztő, amely szerződésnek egyik záradéka úgy hangzott, hogy a *Törökbecse* című hetilapot, amíg az Jovanovity Giga tulajdona, kizárólag László B. Jenő szerkesztheti. Nos, Jovanovitynak, aki kezdett klerikális vizeken evezni, nem tetszett az én stílusom, és ezért szövetséget kötött dr. Könczöl József és Ambrus Arthur plébános-sal egy fiktív konzorciumot alakítottak, amely látszólag megvette a *Törökbecsét*. Most már nem volt akadálya annak, hogy engem a lap éléről eltávolítsanak.

Az Óbecse és Vidéke meg a Törökbecse című lap fejléce

Szóval itt álltam mint újság nélküli szerkesztő!

De nem sokáig. Egy héttel később már újra volt újságom: a Pecarszki Nyomda már nyomta is a *Törökbecse és Vidéke* című új hetilapomat, amelyben folytattam munkásságomat.”

Az idő tájt történt, hogy Náci szellőztetni kezdte a becsei jegyző hivatalos ügyeit. Annak ez természetesen nem volt ínyére, és gyakran történt összezőrdülés. Egy alkalommal a becsei kaszinó udvarán tettelegességre is sor került. A jegyző egy hatalmas bottal hátulról leütötte Nácit, aki azután revolvért rántott, de azt a társaság egyik tagja, dr. Bizek Dezső gyógyszerész kicsavarta a kezéből, és így nem történt gyilkosság.

A szabadszájú újságírás miatt Nácinak 1908 után egyre több kellemetlensége akadt, párbajokra került sor, s ezért a saját bevallása szerint gyakran „inspiciálta” a szegedi M. Kir. Államfogházat. Ebből az időből származik egy hiteles igazolvány is.

M. kir. államfogház Szegeden.

Igazolvány

Hivatalosan igazolom, hogy Bács megye torzsai születésű és Torontál megye törökbecsei illetőségű László B. Jenő a nagybecskereki kir. törvényszék 1908. év március hó 10-én 877/1908. sz. ítéletével az ellene párviadal vétsége miatt kisza-

bott négy napi államfogház büntetését a mai napon d. e. 8 óráig kitöltötte. Szeged, 1908. évi április hó 17-én.

Mecsér igazgató

Nácinak ezek szerint nem sok szerencséje volt az igazságszolgáltatás szerveivel. Az egyik párbaj utáni fegyházi „üdülés”-ekor érdekes élményben volt része bohémünknek. „A szomszéd cellában dr. Srobár Lőrinc volt cseh miniszterelnök, a nagy szláv politikus ülte le büntetését. Nos, hát ő kapott hetenkint 2–3 liter boroviczkát. Én ilyenkor átrándultam az ő cellájába – mert megvolt a mozgási szabadságom – és persze nagy ivást csaptunk. Jó barátok lettünk. Az emeleten is érdekes fogoly töltötte ki 1 évi izgatásért való fogházbüntetését: Hlinka páter. És néha ha kinéztem az ablakomon, akkor a szomszéd cellaablakon cédulát láttam közeledni, amely spárgán lógott. Így leveleztek egymással dr. Srobár Lőrinc és Hlinka páter . . .

Vajjon milyen fogadtatásban részesülnék, ha jelentkeznék dr. Srobárnál, aki az (első) világháború után cseh miniszterelnök lett?”

A FUTÁR SZERKESZTŐSÉGÉBEN

Megunván a „lovagiaskodás”-t, 1911-ben otthagyt mindent, és Aradra rándult. Eleinte a *Függetlenség* munkatársa, később pedig a *Délvidék*, az *Aradi Színpad* és a *Diák* című lapok szerkesztője. Első verseskötetét (*Háborús színfoltok*) is Aradon jelentette meg 1917-ben, a *Délvidék* kiadásában. A kilencvenhat oldalas kötetecske, amely Zlinszky István és társa nyomdájában készült, hatvankét költeményt tartalmazza. E kötetéről mindeddig nemigen tudtak, ezért külön is felhívjuk rá a figyelmet. 1919-ben horgonyzott le Becskereken, ahol a rövid életű *Szabad Szó* munkatársaként dolgozott, 1919 decemberében pedig Rehorovszky Jenővel megindította a *Nagybecskereki Futárt*, a *Tükör* elődjét, az első becskereki riportújságot. Sajnos, a *Futár* sem volt hosszú életű, mert már 1921-ben megszűnt.

Az évben jelent meg Nagybecskereken *Aktuális színfoltok* című verseskötete is.

A *Futárban* Vékony Náci kitűnő bökversekkel jelentkezett. Íme egy 1920-ban írt versének részlete, amely, úgy hisszük, ma is időszerű:

*Nincsen Becskereken máma,
Mi nem lenne maximálva,
Maximálva a kőolaj,
Maximálva a közóhaj,
Maximálva só, paprika,
Harcsa, pisztráng, csuka-ikra,
Zsír, szalonna, csirke, kappan,
Kocsikenőcs és a szappan,
Marha, borjú, sertés, juh-hús,
Maximálva a víg, a bús,
Maximálva van a tejünk,*

*Amit, ó őszülő fejünk,
Azt se tudjuk, honnan fejünk.
Maximálva tüsszentésed,
A jobb és a ballépésed,
Egészséged, a halálod,
S fogadok ki nem találok,
Most, hogy minden maximálva,
Miért kopik fel az álla,
Szegény ember tüskés álla.*

A *Futár*, amelyet szenzációs riportlapnak minősítettek, komoly szociális vonatkozású cikkeket is közölt, és sajnálatos, hogy rövid életű volt. Egyébként jó társaság verődött össze, és szép emlékében maradt az egykori munkatársaknak is. A lap szerkesztősége az egykori Úri utca 3-as szám alatti házban volt, ahol gyakran megfordultak a lap munkatársai: Vékony Náci, Végh Vilma, Godányi Zoltán, Borsodi Lajos, Juhász Ferenc és mások.

Végh Vilma erről a következőket írta: „Itt szerénykedett a *Futár* szerkesztősége, egy főutcai ház udvari lakásában. Kicsike két szoba. Ennél kedélyesebb szerkesztőséget elképzelni sem lehetett.” Ugyancsak Végh Vilmától tudjuk, hogy a *Futár* szerkesztőségében volt mindig bőven snapsz, likőr, cigaretta és szivar. Csúpan az volt a baj, hogy néha több szivar fogyott, mint kéziratpapír.

Rehorovszky Jenő, a *Futár* szerkesztője, Náci testi-lelki jó barátja volt. Rehorovszkyval együtt az idő tájt a Váraljai utcában, az öreg Török kisasszonyoknál kosztolt, hiszen akkor még mindketten „ifjú agglegények” voltak.

1920/21-ben hősünk gondolt egyet, hátat fordított az újságírásnak, és visszatért Becsére. Vendéglős lett. Erről a meglepetésszerű átállásról Náci kollégái nagy cikket közöltek a *Becsikereki Futárban*: „Szerkesztőből korcsmáros. László B. Jenő kiszolgál. László B. Jenő, aki 15 évi éjjel-nappal való bohém szakképzettségre tett szert a vendéglőipar terén, most visszatért pátriájába és azok, akikkel akkoriban csatázott, most szívesen térnek be hozzá egy-egy pohár sörre. Mikor belépünk az étterembe, László éppen kiszolgál. Kezében fehér kendő, a »hangli«. Kuszált hajával úgy tűnik fel, mint egy Dickens-regénybeli alak. Mikor a (becsikereki) Rózsában pincérek sürgölődtek körülötte és versenyeztek azon, ki töltse neki a habzó champagneirt, aligha gondolt arra . . . (. . .) Egyik úriember mesélte el, hogy amikor Lászlónak jókedve kerekedik, »rimekben« szolgálja ki vendégeit. (. . .) Éjjél után, mikor elhalkul a cigány hegedűjén a muzsika, László B. Jenő újra vékonynáci lesz. Félrevonul az egyik sarokba, »kutyanyelvet« vesz elő, és ír . . .”

A TÜKÖR

Vékony Náci vendéglátóipari kiruccanása nem volt hosszú életű. Ahogyan barátai is mondogatták: ha kutyából nem lesz szalonna, szerkesztőből sem lesz kocsmáros. Családi okok miatt csakhamar Erdélybe kellett utaznia. 1922-től

1926-ig Erdélyben barangolt, ahol több lapnál dolgozott. Egyébként ott élt a húga is, Bodnár Izabella író. Náci 1927-ben tért vissza Becskerekre, s azonnal lapot alapított.

Náci irányításával a *Tükör* sajátos hangvételű, szókimondó lap volt, egyesek szerint az első becskerei revolverlap, amelynek utolsó (ismert) száma 1941. március 22-én, alig két héttel a megszállás előtt jelent meg.

A *Tükör* címlapja

A *Tükör*, riportújság lévén, „a szegények, az igazságtalanságot szenvedők lapja, s azoknak a szócsöve, akiket egyenként nem hallgatnak meg, akiknek a bajait türelmetlen kézlegyintéssel intézik el. (. . .) Mindent megír szépítés, kertelés nélkül, ha az a közjavat szolgálja és nem egyéni becsületet bánt”. László B. Jenőnek éppen ez a szókimondása, és a sokakat kellemetlenül érintő éleslátása vonzotta

az olvasóközönséget s tette népszerűvé a lapot, ugyanakkor sok kellemetlenséget okozott szerkesztőjének. Hisz a harmincas évek becskerekai kiskirályai nem tűrtek semmiféle bírálatot, bár a gazdasági válság éveiben sok bírálható dolog történt, s amikor Vékony Náci riportlapja ezt következetesen kiaknázza, bizony sok kellemetlensége származott belőle. *Heti Móka* című versében erről így ír:

*Embertársam azt hiszed, hogy
Különös egy élvezet,
Ha valaki Becskereken,
Komoly lapot szerkeszthet.
Kész nevetség, hidd el nekem.
Mert ha firkálsz igazat,
Rögvest fejbe kólintanak
És kiütik a fogad.
Hát mi a csudáról írjak,
Oh, mondd kedves olvasóm,
Ha megnyomom a pennámat,
Elkobozzák a lapom.*

S ez volt az igazság. A *Tükör* megjelenésének idején többször is megesett, hogy a lap szerkesztőségének elnézést kellett kérnie az olvasóktól, amiért „a szerkesztő másirányú elfoglaltsága miatt” (értsd: börtönbüntetésének letöltése miatt) nélkülözniük kellett bizonyos ideig a lapot.

A *Tükör* koncepciójának megfelelően, hetente kiteregette a város kellemetlen, bírálatra méltó, elítélendő, pikáns eseményeit és dolgait, s ha ezt gyakran kendőzve is tette, nevek említése nélkül, néha-néha pedig versebe foglalva, ennek ellenére szinte minden alkalommal magára ismert a „tettes”, s azontúl, közmegelegedésre, a közönség is jól derült az eseten.

Náci a fiatal becskerekai újságírók és poéták útját is egyengette, többek között Kelemen Jánosét, Kassai K. Józsefét (Kollin József) és Majtényi Mihályét is. Hogyan vélekedtek a későbbiekben ezek, az akkor még ifjú tehetségek Vékony Náciról?

Kelemen János 1936-ban a következőket vallotta Vékony Náciról: „Az iskolapadokból kerültem a redakcióba, ahol bizony nagyon barátságatlanul fogadtak. Írásaimat László B. Jenő szedte fel a nagy, öblös redakciós papírkosárból, ő hívott vissza az ajtóból és a gabonás vagy mit tudom én milyen szakmából.

– Fiam – mondta –, tehetséges embernek tartalak, itt maradsz.”

Kollin József nemcsak baráti, hanem családi kapcsolatban is állt Vékony Náci-val, hiszen annak unokahúgát, Löbl Piroskát vette feleségül, s Náci arra az alkalomra a komaságot is vállalta. Kassai K. József, ahogyan akkor jegyezte írásait, egy ideig a *Csevegje el, kedves Tükör* című közkedvelt pletykarovatot vezette a lapban, később más írásokkal is jelentkezett. Az ő zsenéit is Náci vette pártfogásba. László B. Jenőről a 40-es években így számolt be: „Hallottam beszélni bizonyos nevezetű Vékony Náci szerkesztő úrról, de bár mindenütt ismerték,

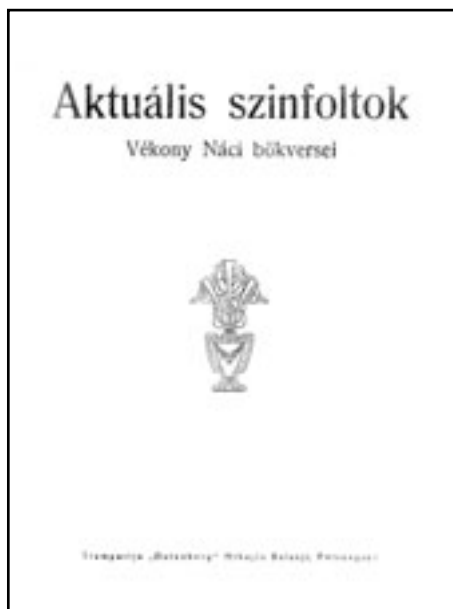
ahová csak fordultam, sehol sem tudták megmondani, hol lakik, vagy hol van a szerkesztősége. Egyik vendéglőből a másikba utasítottak, mindenütt azzal, hogy éppen most ment el. De azért csak megtaláltam. Ha ma elmondom, merre találtam rá végül mégis Vékony Nácira, talán el sem hiszik . . . Sokkal aktívabban vett részt az éjszakai életben és sok olyan helyen fordult meg, ahova ma már nem járhat, mert nincs. Ott találkoztam vele rendszeresen Andrási anyuka zongorája felett, ott adtam át verseim kéziratát, és ott biztatott sligovicás jóakarattal: »Csak rajta, fiam.«»

BÖKVERSEI

A nemrég elhunyt Kollinné Löbl Piroskával, Náci unokahúgával e sorok írója 1986 októberében beszélgetett: „Vékony Náci az én nagybátyám volt. 1932 táján nősült meg. A szerb Sofija Paunović tanítónőt vette feleségül, akinek már három családja volt az első házasságából. Egyébként Vékony Nácinak nem volt gyereke. A családról annyit mondhatok, hogy apámék hárman voltak testvérek: László Márton, László B. Jenő és Bodnár Izabella.

*Az Ákom-bákom, írka-fírka című
kötet (1931)*

Az Aktuális színfoltok címlapja (1936)

Zsidó szokás szerint ha elhal az idősebb férfitestvér a családban, a fiatalabbik veszi el az özvegyet. Amikor apám, László Márton 1930 táján meghalt, Vékony Náci hazajött Erdélyből, mert el kellett volna vennie anyámat. A házasságból azonban nem lett semmi, mert anyám nem akart iszákost a házban. (. . .) 1932-ig, amíg meg nem nősült, Vékony Náci nálunk élt, Becskereken, a Dusán cár utca 4-es

szám alatti házban. Ott volt egy ideig a *Tükör* szerkesztősége is, egy egyszerű kis füstös szobácska.

Náci nagyon szeretett inni és kártyázni. Már nős volt, és megesett, hogy négy napig sem jött haza. De nem a nők, hanem a kártya miatt. Hogy milyen ember volt? Ha neki volt pénze, mindenkinek volt. Megesett, hogy a nyomdaköltségeiket sem tudta kifizetni. Tudtommal leginkább az egykori Súlyom vendéglőbe járt kártyázni. Később férjemmel, Kollin Jóskával egy becskerekai kuplerájba járt, egy bizonyos Csicsó nénihez, de nem a nők miatt, hanem a zene miatt. Volt ott valaki, aki nagyon szépen zongorázott . . .”

Majtényi Mihály a *Garabonciás* című regényében állított emléket az utolsó bohémnak, mégpedig abban a megkapó részletben, amikor Kolontai Ábris (Vékony Náci) nagy kalapdobozával váratlanul betoppan a helyi nyomdába.

„Amikor azon az augusztusi napon abban a kutya hőségben, kezén egy nagy női kalapdobozsal benyomult boltunkba, semmit sem árult el herkulési képességeiből. Inkább olyan cingár ember volt, komoly nagy koponyával. Csak a haja, az volt valami különös: halványszürke volt, és oldalt a szivárvány sok-sok színében játszott, legfeltűnőbb volt a színekben a zöld meg a sárga . . .

Letette a kalapdobozt. Szépen a sarokba tette, hogy ne legyen láb alatt, aztán odalépett az asztalhoz, és felragadta egyikét gazdám kubaszivarjainak . . .

S mi volt abban a kalapdobozban? A kalapdobozban hozta ő a lelkét. Telis-tele volt az papírral, régi újságkivágásokkal, az volt az ő levéltára, mindene. Csak belemarkolt, és szerkeszteni kezdett.

Két tágas szoba, ez most a *Kengyelfutár* szerkesztőségi irodája, abban harsogtatja hangját . . . tollba mondvá legújabb írását, és régi szokása szerint belemarkolt szép ezüstszürke hajába: ó, most már értem, miért koszos a haja, miért sárga színű és zöld színű, most már értem: tintás kezével belemarkol, s ettől piszkolódik a haja.

Cikket mond tollba az Ábris, súgják egymásnak áhítattal az inasok, akik kéziratért jönnek.”

A *Tükör* szerkesztésén kívül versírásra is jutott ideje. 1931 őszén jelent meg az *Ákom-bákom, irka-firka* hetvenhét versével, a *Tükör* kiadásaként. Néhány évvel később, 1936-ban pedig kiadta az *Aktuális* színfoltokat, amely nem más, mint bökversgyűjtemény, válogatás a *Tükör*-ben megjelent verseiből.

Az *Ákom-bákom, irka-firkát* bevezető helyett a következő versével ajánlja a közönségnek:

*Hölgyek, urak, fiúk, lányok
Itt a könyvem olvassátok,
Összehordtam néhány rímet,
Hogy a sok búsuló szívet,
Felhangoljam vidámságra,
Legalább egy pár órára.
Itt van hát az irka-firka,
Léha éccakázó írta.*

*Szól a könyvem egyről-másról,
Kacagó nyomorúságról,
Tarka-barka szarkalábról,
Mindenféle kabalákról . . .*

Vékony Náci verseskötete még egy szempontból rendhagyó. A könyv végén ugyanis számos versbe foglalt reklám, apróhirdetés díszleg, s nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy ő ezt a hétköznapi műfajt is művészi szintre emelte.

SAJTÓPEREI

A megpróbáltatások, kellemetlenségek ellenére a *Tükör* keményen állta a sarat a becskerekai újságírásban. Náci szerkesztéspolitikájának ugyanis két alapelve volt: a meg nem alkuvás és a megfélemlíthetatlenség. Ennek következetes betartása számos ellenséget szerzett neki, és megannyi sajtópert. A város ügyes-bajos dolgainak szellőztetését hősünk nem úszta meg mindig szárazon.

Egy Vékony Náciról készült karikatúra az 1930-as évekből

1929 áprilisában László B. Jenő ellen osztályellenes izgatás miatt sajtópert indítottak. *Munkaidő emelés vagy jobb munkakihasználás* cím alatt cikket merészelt írni a nyolcórás munkaidő érdekében: erélyesen bírálta a becskerekai munkaadókat, akik tíz–húsz órás munkaidő megállapítását kérték a hatóságoktól. Az ügyesség „inkriminálta a cikk tendenciáját”, és osztályellenes izgatás miatt eljárást indított ellene.

1929 júniusában már azzal dicsekedhetett, hogy nyolcadszor veszik zár alá a lapját. Ahogyan Kubán Endre a *Temesvári Hírlapban* megfogalmazta, „Vékony Náci szomorú dicsősége” volt ez. Hogy miért került sor milderre? Azért, mert hónapokon át erős bírálat tárgyává tette a város igazgatását és vagyoni gazdálkodását. Azért is akartak leszámolni vele. Csakhogy kemény dió volt Náci, nem hagyta magát.

„Nem hagyom magam elgáncsolni” – hirdette a *Tükör* 1929. június 8-i számának vezércikkében, kitűnő képet festve a becskerek-i közállapotokról: „Becskekerek mindig a megalkuvások városa volt. Emberemlékezet óta nem intéztek itt semmit egyenesen, gerincesen. A város körül fekvő óriási gazdaságok kiskirályai demoralizálták a lakosságot, mert hiszen csak az történhetett meg, amit ők akartak. Becskereken sohasem lehetett egy szabad szót hallani. Itt talán egy-két eset kivételével mindig csak kormánypárti képviselőt választottak. Itt az újságot nem nyomdafestékkal, hanem valami fekete szíruppal nyomták, amely édes volt, és semelyik irányban sem akart senkinek igazságot mondani. Oh, mert hiszen nyilvánvaló, hogy az igazmondó emberek nagyon kellemetlen fráterek, akik nem helyezkedhetnek el Becskerek mocsaras talaján.”

1930 februárjában újra perbe fogták, s tizenöt napi fogházra ítélték, mert nem tudta bebizonyítani azt az állítását, „hogy a becskerek-i munkásbiztosító pénztárától nyugodtan meghalhat a beteg”. Noha ez városszerte köztudott dolog volt, Nácit mégis elítélték, mert ki merte mondani, le merte írni. Elkeseredetten állapította meg, hogy „az újságíró a prédikátorok nehéz kötelességét végzi és viseli foglalkozásának terheit, akkor is, ha azért, amit írt, fogházzal sújtják”.

„Bevonulása” alkalmával Náci még tréfálkozott is a saját számlájára: „Eh, mit takargatom, nincs abba semmi szégyen, gyerünk ki nyíltan a farbával: hétfőn reggel bevonulok a – dutyiba. Hiába, kérem, ez az újságíró sorsa, a dutyi úgy hozzátartozik az újságíráshoz, mint az olló . . . Ez már be van számítva a rezsibe. Kézipapír, ceruza, írógépszalag és fogház – ezek az újságíró kiadási tételei. Ezzel szemben áll a bevételi oldal, amely – üres.

Nem mondom, hogy örülök neki, de azért nem vagyok kétségbeesve. Higgyék el kérem, rám fér egy kis pihenés. Aztán meg nyáron nem is olyan kellemetlen hűvösre kerülni. Ami pedig a legkellemesebbé teszi fogházi kilátásaimat: azt hiszem, nagyon jó dolgom lesz nekem odabent. Ugyanis egész Becskerek megígérte, hogy gondoskodik rólam erre az esetre. Egyik azt ígérte, hogy küld be ennivalót, pompás ebédeket, vacsorákat helyeztek kilátásba, mások itókat ígértek, bort, pálinkát. (. . .) Tehát hölgyeim és uraim, hétfőn bevonulok. Hétfőn el lehet kezdeni. El lehet kezdeni az ebédek, vacsorák, itókák, szivarok, cigaretták beszélítését. Két hétig tart csak az egész, bagatell . . .”

1931 áprilisában Najman Margit indított ellene pert. Náci ugyanis *Margita és a szőlő* című versében e kikindai gyógyszerésznét szőlőlopással és egyebekkel rágalmazta meg. Lett is nagy felhajtás belőle, s Nácit első fokon háromhavi börtönre és tekintélyes összegű pénzbüntetésre ítélték. 1933 márciusában Vékony Náci cikket írt egy főutcai kereskedőről és a feleségéről. *A férj fizetési nehézségekkal küzd, a nagyságos asszony 20 toalettet rendel* című írásában magára ismert Stagelschmidt Jenő és felesége, Margita. Természetesen ez az ügy is bíróságra került, s Náci két

hetet ült börtönben. Csodálkozott is szegény eleget: „Az, hogy előkelő főuccai kereskedő, hogy rosszul megy az üzlete, hogy kiegyezett, hogy nem tud fizetni, hogy szép szőke felesége van, hogy nyaralni készülni, hogy húsz toalettet csináltat stb. ezek nem olyan állítások, amelyekből azonnal rá lehet ismerni Stagelschmidt Jenőre és feleségére.” Nácinak mégis be kellett vonulnia . . .

A VÉG

Nácit rendhagyó irodalmi egyénisége ismertté tette a két háború közötti vajdasági magyar irodalom köreibben is. Bensőséges, igazi barátság fűzte Csuka Zoltánhoz, aki *Chaplin* című versét neki szentelte. Íme néhány sor belőle, amely híven jellemzi hőünket:

*Két kalimpáló láb vagy,
s minden világrészek mozijaiból
kisétálsz a horizontokra,
fájdalmas hetykeséggel még át
a felhők fölött és átbukdácsolod a világot.*

Egy másik alkalommal Csuka a *Tükör* tízéves jubileumán levélben köszöntötte becskerekai barátját. Ebben a levélben nagyszerű elemzést adott Vékony Náciról és költészetéről: „Téged odalenn mindenki riporternek ismer, egy könnyű stílusú kis hetilap szerkesztőjének, de én tudom, hogy szíved mélyén ott kering az örök költészet el nem múló vérárama s néha Te is érzed újjaid hegyén azt a boldog rügyezést, amit csak a tavaszi fák érezhetnek magukban: kibontakozni és verset írni, fájdalomkamat s minden belső kínunkat kizengni pár sorban, nem pénzért s nem megelégtetésért, hanem azért, mert ez törvény mibennünk, íratlan és vérünkben szívódott ősi törvény. S hogy Te ezt az ősi törvényt csak irka-firkában, ákom-bákomban fejezted ki néha s nem nagyigényű versekben, ez semmit nem von le a Te költői értékedből, mert Te is az vagy: örök szépekért bomló, megszállott poétája ennek az életnek. S így szerkeszted a *Tükröt*, ahogyan az életedet is szerkesztetted – bocsáss meg az avatagnak tetsző szóért – bohémen s legvégül mégis fájdalommal.

S ennek a bohémságnak belső tartalma és nagy kisugárzó ereje volt, amely még az olyan komoly »irodalomszervezőt« is, mint én voltam, nemegyszer ejtett bámolatba és sodort magával.”

Úgy tűnik, Csuka Zoltán megállapítása ma is helytálló. Az, hogy Vékony Náci nem nagyigényű versekben, hanem ákombákomokban, irkafirkákban fejezte ki magát, semmit sem vesz el költői értékéből. Vékony Náci a mindennapi élet kicsinyességeit és fonákságait öntötte bökversekbe. A mindennap megújuló Ma, az örökös, mindennapi Ma költője volt.

Versei több mint fél évszázad távlatából is üdék, s bár könnyed, humoros hangulatúak, mégis kiérződik belőlük egy mélyebb értelem is. Ahogyan Csuka Zoltán mondja versében, humorából „tragédiák rejtett szimfóniája hullámszik elő”.

Majtényi Mihály is azon a véleményen volt, hogy „Vékony Náci verses krónikái is beletartoznak irodalmunkba, de bele kívánczok kicsit hazafiverai-jánosos költészete is. (. . .) Az öreg bohém verses-krónikáit annak idején mind azért olvasták, amit én most kiostálok belőlük – a pletykás, forró aktualitásokért, és senki sem vette észre a poétát, az érző és melegszívű nagy szókinszű költőembert a sorok között”.

Vékony Náci a *Tükör* utolsó számát 1941. március 22-én jelentette meg, két héttel a megszállás előtt. S talán nem véletlen, hogy ebben az utolsó számban mintha már sejtené a tragikus sorsát.

*Most amikor Európa ég,
És ki tudja, hogy mi vár még
Szegény földi halandóra,
A hajnali kakas szóra.
Bár még akad egy-egy falat,
De ki tudja, hogy a holnap
Mit tartogat a számunkra,
Tán keresztet sírhalmunkra . . .*

Baljóslata hamarosan beigazolódott. Majtényi is említi, hogy „valamikor 1941 körül – az év elején akkor – szójátékokat csinált a költői nevével. Ha a nevemet hallok – mondotta – a hideg mindig végigfut a hátamon. Miért? – Na hallod? Náci! A nácik Berlinben, a nácik Bécsben, Prágában, Varsóban, Párizsban . . . a nácik holnap itt lesznek majd!”

Úgy is történt.

A megszállók a többi deportálásra összegyűjtött zsidóval együtt a laktanyába terelték, és egy ideig ott őrizték. Sorsáról unokahúga a következő felvilágosítással szolgált: „1941 áprilisában, a német megszállást követően a fasiszták a becskerekizsidókat internálták. 1941. június 4-én már a vegyes házasságúaknak (ahol egyik fél zsidó volt) is jelentkezniük kellett.

Akkor jelentkezett ő is.

Előbb Zimonyba vitték, utána állítólag Németországba, sőt olyan változatot is hallottam, hogy Csehszlovákiába. Becskerekről a többi internálttal együtt hajón vitték Zimonyba.”

Ennél többet mi sem tudunk.

Sem kivégzésének pontos helyét, sem dátumát nem ismerjük. László B. Jenő tragikus halálával talán az egykori vérbeli becskerekeli lapszerkesztők utolsó képviselője távozott, akit bohém élete, bökversei és riportlapja tettek ismertté.

(1990)

NAGYBECSKEREKI HÁZAK ÉS KÖZÉPÜLETEK

Az utóbbi fél évszázad intenzív, de tervszerűtlen (és elvszerűtlen) építkezési vállalkozásai igencsak felgyorsították Nagybecskerek, az egykori megyeszékhely értékes építészeti örökségének szétrombolását. Ez a ma is érezhető folyamat különösen az 1960-as években volt kifejezett, amikor is néhány kivételesen értékes objektumot tüntettek el a föld felszínéről, megbontva ezáltal a régi városmag építészeti összhangját, hangulatát.

LEROMBOLT ÉRTÉKEK

Azokban az években a mindenáron újíítani akaró városatyák ügybuzgósága folytán megbocsáthatatlan (és tegyük hozzá: helyrehozhatatlan) melléfogások történtek, és jelentős építészeti és művelődéstörténeti értékek mentek tönkre. Például akkor tüntették el a föld felszínéről a régi városmag legrégibb létesítményét, a becskereki magisztrátus 18. századi, egyemeletes épületét (hogy helyére egy építészeti szempontból semmiképpen sem odaillő többemeletes betonkolosszus, a „víztorony” kerüljön). Lebontották A Magyar Királyhoz címzett szálloda egykori épületét – amelynek helyére épült az új Vojvodina Szálloda – a Bukovac-palota és a Stagelschmidt-féle ház közötti néhány épületet –, hogy helyükre egy alakatlan, többemeletes lakótömböt emeljenek –, az idő tájt bontották le a város egyik jelké-pét, az úgynevezett nagy hidat, amely több szempontból is fontos művelődéstörténeti értéket képviselt, hogy helyére egy egyszerű, jellegtelen beton gyaloghíd kerüljön. Ma már csak nosztalgiával emlékezhetünk a nagy híd melletti egyemeletes, stílusos régi múzeumépületre, amelynek helyére a Bánát Építőipari Kombínát építette meg többemeletes objektumát. Ez az ésszerűtlen építkezési hullám az 1960-as és 1970-es években jelentősen megcsonkította a régi Búza tér küllemét is. Sok régi épületet bontottak le, utcákat szeltek át, s mindennek az „eredmény”-e (leegyszerűsítve) egy nagy kibetonozott parkolóhely lett! A kisamerikai részben akkortájt bontották le a város egyik művelődéstörténeti nevezetességét, a régi kaszinó épületét, amely a Plank-kerttel és a kádfürdővel szerves egységet alkotott. Helyét az Ifjúsági Otthon új épülete foglalta el, amely nemcsak hogy eltüntette az egykori (kaszinó előtti) halpiac nyomát, hanem terjengősségénél fogva a Plank-kert megmaradt részét még kisebbre zsugorította. A becskereki városrendezés az utóbbi években újabb „eredmény”-ekkel dicsekedhet. A város központját átszelő

Begá-ból három mesterséges tó lett (miközben egy híd folyó nélkül maradt!), a Korona Szálló (Tisza) egykori épülete előtti Erzsébet térnek még a nyomát is eltüntette a masszív betonfeljáró, miközben ott is több történelmi jelentőségű házat bontottak le. A főutcai Fetter-féle ház (az egykori Na-Ma épülete) ma már szinte felismerhetetlen, noha átalakítói a stílushűségre esküdtek. A Fetter-féle ház és a Grünbaum ház közötti földszintes épületet is egyszerűen lebontották, majd pedig a becskerekai főutca kellős közepét (!) fásították.

Elveszett értékek: A régi magisztrátus épülete; A magyar királyhoz címzett vendégfogadó; A nagy híd; A kaszinó

Sorolhatnánk tovább is a melléfogásokat, de már az elmondottakból is kitűnik, hogy egyesek önkényessége, hanyagsága miatt az utóbbi néhány évtizedben milyen építészeti értékeket veszített el a város. Maradt-e hát valami Becskerek építészeti örökségéből? – tehetné fel a kérdést az olvasó. Igen, maradt néhány szép, megőrzött középület (a templomok, a megyeháza, az igazságügyi palota, a pénzügyi palota, a kereskedelmi akadémia épülete, a színház, továbbá több épület a főutcán és a vele párhuzamos Gimnázium utcában). Ezek iránt az utóbbi egy-két évben örömdetesen megnőtt az érdeklődés. Mondhatnánk, hogy több évtized után felébredt a szunnyadó lelkiismeret, amely talán ha nem is hozhatja már vissza az elvesztett értékeket, még megmentheti a fennmaradtakat. Nos, ezek közül mutatunk most be néhányat.

AZ IGAZSÁGÜGYI PALOTA

Még a 19. század utolsó éveiben élénk sajtóvita tárgya volt a becskerekai bíróság szűk épülete, amely az egykori Gyertyánffy-féle házban volt elhelyezve (a mai színház épülete), s amelynek tárgyalóterme alig fogadott be húsz embert! A 20. század első éveiben azután az illetékesekben is tudatosodott, hogy a megyeszékhely igazságszolgáltatási szervei nagyobb, tágasabb épületet igényelnek. Végül is az egész ügyet az igazságügy-miniszter vette a kezébe: 1902 januárjában Fabinyi Ferencet, a szegedi bíróság elnökét küldte ki, hogy Nagybecskerek város elől-já- róival az új bírósági épület helyéről kezdjen tárgyalásokat. A város területén ugyanis három helyet javasoltak a bírósági épületnek: a dohányfelvásárló állomás telkét (az egykori kincstári kocsmá mellett), a Nádor utcai kaszárnya telkét és a Bega partján levő Wachtl-féle telket. Az egyezkedés során végül csak az első két javaslatról tárgyaltak, mert azok minden szempontból megfeleltek a követelményeknek. A becskerekiek közül voltak, akik a Steigerwald-uszoda helyét találták a

Az igazságügyi palota 1907 körül (Ifj. Oldal István felvétele)

legmegfelelőbbnek, voltak, akik a megyeház mögötti Zápolya utcát javasolták erre a célra, egyesek pedig a Karácsonyi-féle házat is megfelelőnek találták, de mindez csak ötlet maradt. Az igazságügy-miniszter végül is 1903 márciusában a helyszíntre küldte dr. Zaborszki Istvánt (egy mérnök kíséretében), s a lehetséges telkek közül a választás a kincstári kocsmá és a mellette levő dohányfelvásárló állomás telkére esett. Ezt az igazságügy-miniszter 1903. július 11-én kelt 21 374. számú átiratával szentesítette, s ezután meg is kezdődhetek az előmunkálatok. 1904 novemberében meg is hirdették a jelígis pályázatot az építési terv kidolgozására. A kikötés az

volt, hogy az építkezés költségei – beleértve a belső felszerelést is – nem haladhatják meg az 550 000 koronát. A jelíges pályázat 1905. január 10-én délben zárult, s a három legjobb terv szerzőjét megjutalmazták. Az első díjat (2000 korona) Bíró jelígevel Aigner Sándor budapesti építésmérnök érdemelte ki, a másodikat (1400 korona) Marton Ákos és Rimer Márkus osztotta, a harmadikat (800 korona) pedig Jablonszki Ferenc kapta. A becskerei igazságügyi palota végül is Aigner Sándor (1854–1912) tervei alapján készült el. A temesvári származású építésmérnökről írja Kalapis Zoltán, hogy „a historizmus megingathatatlan híve volt. Ez az építészeti irány 1850 és 1900 között volt uralkodó, de ő még a 20. század elején is ragaszkodott hozzá, nyilván a megrendelők ízléséhez is igazodva, jöllehet ekkor már több modern irányzat, így a szecesszió is nagy teret hódított. A szegedi Rókus-templomot például neogótikus stílusban tervezte, a becskerei törvényházat pedig neoromán stílusban: tömör és zömök falakkal, a tornyok erős érvényesítésével, félköríves nyílásokkal és díszítésekkel”. A pályázat lezárulása után azonban még viszonylag sok időnek kellett eltelnie az igazságügyi palota átadásáig.

1906 júliusában zárult a kivitelezők számára kiírt pályázat, amelynek feltételei szerint a munkálatokat azonnal meg kellett kezdeni, és legkésőbb 1907. november 1-jéig teljesen befejezni. A tizenkilenc pályázó közül Hof Károly pesti vállalkozó volt a legsikeresebb, aki végül 1906. szeptember 3-án reggel látott hozzá az építéshez. 1907 nyarán fejezték be a kőművesmunkákat s kezdték el a tetőszerkezet elkészítését. 1907 szeptemberében már a belső munkálatoknál tartottak. Az épületbe való beköltözés végül csak 1908 áprilisában kezdődött, 1908 júliusában pedig a helyszínre érkeztek az igazságügy-minisztérium képviselői (Lukács József és Török Sándor), hogy hivatalosan is átvegyék az épületet. Ekkor derült ki, hogy a kívülről szemrevaló, díszes palotának hibái vannak, amelyek elsősorban a túlzott takarékoság következményei. Például etázfűtés híján szinte minden helyiségben másképpen oldották meg a fűtést, a villanyvilágítást csak néhány terembe vezették be, s a bírók egy része továbbra is gyertya mellett dolgozott. Ezenkívül az épületben nem volt elegendő hely a szükséges dokumentáció raktározásához, s ami talán a legkirívóbb mulasztás volt: kispórolták belőle a vízvezeték is! Ezeket a hiányosságokat kellett azután – már amennyire lehetett – kiküszöbölni. Az igazságügyi palota az elmondottak ellenére is Becskerek egyik legszebb középülete, amely ma is bírósági épület, a város egyik felismerhető jellegzetessége.

A MEGYEHÁZ

Mai alakját 1888-ban nyerte el, akkor adták át ünnepélyesen rendeltetésének. Ez volt sorrendben a harmadik megyeház. Az első, amely a 18. század második felében épült, 1807. augusztus 30-án égett le a benne őrzött, felbecsülhetetlen értékű levéltári anyaggal együtt. A második megyeház tervét Fischer József mérnök dolgozta ki 1808-ban, közvetlenül a tűzvész után. Felépítése 213 000 forintba került, s ennek az összegnek egy részét a lakosság teremtette elő. 1817 és 1820 táján készült el, s több mint fél évszázadig nem is volt vele baj, de a megyei

adminisztráció növekedésével az 1880-as években már szűknek bizonyult. Ekkor merült fel a gondolat, hogy ki kellene bővíteni. 1876-ban Dániel János alispán a megyei főmérnököt bízta meg a székház kibővítésére vonatkozó terv kidolgozásával. Ez azonban nem vált valóra, mert a megyei előjárók véleménye szerint „az épület már előreláthatólag szűknek mutatkozott”. A helyzet orvoslása érdekében végül is Tallián Béla alispán 1881-ben Lechner Ödönt és munkatársát, Pártos Gyulát szerződtette a vármegyeház nagyobb szabású kibővítésére, illetve az erre vonatkozó tervek kidolgozására. A munkálatok előszámítási ára csaknem 200 000 forint volt, de a többszöri módosítás miatt a költségek is növekedtek.

Az új megyeház megnyitásakor, 1888. január 16-án, Dániel László alispán már 500 000 forintban állapította meg az építkezési költségeket, amelyeket a megye lakossága fedezett.

A megyeház, 1900 körül (Ifj. Oldal István felvétele)

Lechnerék elgondolásához híven a régi székház főépülete, igaz, jelentősen átalakítva, fennmaradt, kétoldalt pedig egy-egy hosszú, új épületszárnyal bővült. A tetőt zöld és sárga fajansszal borították be, a főépület két kiugró részét és a manzárdtető központi részét pedig toronnyal díszítették. Így nyerte el mai alakját a klasszicista stílusban épült megyeház. Lechner Ödön (1845–1914) Pesten született s a berlini építészeti akadémián végezte tanulmányait, majd tanulótársával, az apatini születésű Pártos Gyulával (1845–1916) nyitott tervezőirodát.

Lechner korai munkáin még a „historizáló stílus” nyomai lelhetők fel, később a népi ornamentika használatára figyelhetünk fel, végül a szecesszióra, amelynek Lechner nemzetközileg is híres képviselője volt. A becskerekai megyeház, amelyet a *Révai Lexikon* a legszebb munkái között tart számon, munkásságának korábbi szakaszához tartozik. Egyébként Lechner tervei alapján épült például a szegedi és

a kecskeméti városháza, a karlócai gimnázium, a budapesti Iparművészeti Múzeum és a Posta-takarékpénztár épülete. Munkatársa, Pártos Gyula is hagyott azért maradandót maga mögött. Az ő tervei alapján épült fel például a Zombori Színház. Pártos és Lechner a 20. század első évtizedéig együttesen több értékes építészeti alkotást hagytak maguk mögött: középületet, palotát, bérházat. A becskerekai megyeház építésekor kettőjüket bízták meg az építkezés „művezetésével”, abból kiindulva, hogy éppen a tervező műépítészek tudják majd a leghatékonyabban ellenőrizni a kivitelezőket, de ugyanakkor, szükség esetén, ők tudnak majd a legjobb tanácsal is szolgálni.

Ők ketten tehát személyesen is jelen voltak, és közvetlenül ellenőrizték a munka menetét.

A munka kivitelezését Neuschloss és Freund budapesti vállalkozókra bízták, az építkezési munkálatokat pedig (a tervezőkön kívül) egy külön bizottság ellenőrizte, amelynek élén Bartsch Róbert királyi főmérnök állt.

A régi épület bontásához 1885 júniusában láttak hozzá, s a munkálatok során többek között ráakadtak az egykori becskerekai vár maradványaira. Csontvázak, cserépedények, vastárgyak és falmaradványok kerültek felszínre. Az 1885. évi alispáni jelentésben a megyeház építéséről a többi között ezt olvashatjuk: „A falazási munkálat először az istállón vette kezdetét június 17-én; a székháza szárnyainak felemelése csak június 28-án vette kezdetét s a falegyen magassága szeptember 16-án éretett el; november 30-án pedig mindkét szárny már tető alatt is volt.” Természetesen építkezés közben rendkívüli kiadásokra is sor került. A legnagyobb tétel a villanyvilágítás bevezetése volt, amely meghaladta a 22 000 forintot. 1885 novemberében (a beállt fagy miatt) a munkálatokat beszüntették, s csak 1886 márciusának végén folytatták. A két épületszárny teljes egészében 1886. augusztus 7-én lett kész, az istállóépület pedig június elején. Ezt követően került sorra a (központi) régi épület átalakítása, amely 1886 augusztusának második felében vette kezdetét. A munkálatok haladásával sor került az alapkö elhelyezésére is. 1886. november 4-én délután három órakor tekintélyes tömeg gyűlt össze a város főterén a megyeház előtt. Ekkor helyezték el ünnepélyes keretek között az épület alapkövét. A becskerekai városatyák s általában a megyei előljáróság rendkívül nagy jelentőséget tulajdonítottak ennek a vállalkozásnak. Ezért az alapkö elhelyezésén jelen volt Hertelendy József főispán, Rónay Jenő alispán, Schäffer Antal apátplébános és Pártos Gyula is, aki beszédet is mondott. Az alapkö alatt egy rézurnát helyeztek el, amely az építkezésre vonatkozó határozatokat, a szokásos évi alispáni jelentést, a tisztikar névsorát, a forgalomban levő pénzeket és a helybeli lapok egy-egy példányát volt hivatott megőrizni sajátos üzenetként az utókornak. Rónay alispán az ünnepségen a többi között ezt mondta: „Legyen e fölépített ház a béke, az egyetértés dicső csarnoka.”

Az új épületet 1888. január 16-án adták át rendeltetésének, s akkor tartotta benne a vármegye rendkívüli közgyűlését. A becskerekai megyeház a város egyik legjellegzetesebb középülete, díszje, s éppen ezért az egykori és mostani képeslapok talán leggyakoribb motívuma.

A KIS HÍD

A Bega menti város fahídjai a 19. században sok fejfájást okoztak az illetékes városi és megyei hatóságnak, mert gyakran kellett őket javítani, elkorhadt részeit pótolni. Teherbíró képességük sem volt nagy, tartósnak sem bizonyultak, s a múlt század nyolcvanas éveiben már voltak, akik a fahidak helyett (célszerűbb megoldásként) vashidak felállítását szorgalmazták, de tegyük hozzá, nem nagy sikerrel. Így 1885-ben a városi költségvetés tárgyalásakor egy türelmetlen városi képviselő kérdést intézett a polgármesterhez: „Vajon mi van a vashidakkal?” A kérdés indokolt volt, hiszen a fahidak javításával kapcsolatos gyakori kiadások szemet szúrtak a városi képviselőknek. Sokan (jogosan) úgy vélték, hogy a javításra költött összegekből új vashidakat építhettek volna. Mindenesetre a vashidak ötlete, ha lassan is, de utat tört magának, s a 19. század utolsó éveiben már illetékes helyen is megbeszélés tárgya volt. 1894. október 2-án a kis és nagy híd építése ügyében „helyszíni bejárást” tartottak, azzal a céllal, hogy felmérjék, milyen hidat építsenek, s meghatározzák annak műszaki sajátosságait. Végül, három évvel a helyszíni szemle után, 1897. július 27-én, a kereskedelmi miniszter 43 928. számú rendeletével már a terveket is jóváhagyta, s a szükséges engedélyek és egyéb építkezési dokumentáció megszerzése után megkezdődhetett a munka.

A kis híd a festői en szép kisamerikai városrészt köti össze a város központjával. Amíg faszerkezete volt, gyakran megrongálódott. Ennek oka az volt, hogy a Duna Gőzhajózási Társulat állomása a túlsó parton, a kisamerikai részben volt, az áruforgalom legnagyobb részét azonban az innenső parton bonyolították le. A vízen érkező áru túlnyomó részét tehát a kis hídon kellett áthozni. A nehéz teherkocsi állandó közlekedése idővel erősen megrongálta, s miután a kereskedelemügyi minisztérium engedélyezte, hogy vashíddal váltsák fel, 1903 januárjában pályázatot írtak ki ennek építésére.

A pályázat 1903. január 12-én délb en zárult, s összesen hét vállalkozó ajánlata érkezett be. Valamennyi kedvezőnek mutatkozott, s Perisics Zoltán polgármester a beérkezett ajánlatokat elbírálás végett azonnal fel is terjesztette a kereskedelmi miniszterhez. Nagybecskerek város egyedüli kikötése az volt, hogy a híd építéséhez „a vállalkozó lehetőleg helyi szakembereket és munkásokat alkalmazzon”. A felterjesztett hét ajánlat közül 1903 májusában a kereskedelmi miniszter, „tekintettel a költségekre, de széépészeti szempontból is”, a Rauch és Fekete budapesti cégnek a magyar királyi államvasutak resicai vasgyárával való kombinációját tartotta a legmegfelelőbbnek. Ezt a városi közgyűlés 1903. május 28-i ülésén el is fogadta. A miniszter a továbbiakban felszólította a várost, hogy alkalmazzon külön szakembert a hídépítés ellenőrzésére. A választás egy jeles hídépítőre, Gombos Mihály lugosi királyi mérnökre esett, aki 10 000 koronáért vállalta el a hídépítés ellenőrzését.

A minisztérium egyébként kilátásba helyezte, hogy 50 000 koronával járul hozzá a költségekhez. Gombos mérnök mellett 1903 júniusában Becskerekre érkezett Budai Béla királyi főmérnök is, hogy „segítségével, illetve szakvéleményével a város a vállalkozókkal a szerződést megköthesse”. Végül 1903. július elején meg is kezdődhettek a munkálatok.

A kis híd 1910 körül (Ifj. Oldal István felvétele)

Elsőként a gyalogosforgalom zavartalan lebonyolítását kellett megoldani, s ezért a kaszinó épülete és a járásbíróház épülete között a Begán ideiglenes fahidat építettek. 1903. július 22-én láttak hozzá a régi kis híd faszervezetének lebontásához. 1903 augusztusában sok vita folyt arról, hogy a hídfeljárókat milyen kövel fogják beborítani, végül is a hídpítés felügyeletére alakult városi bizottság úgy döntött, hogy nem trachit kövel, sem keramittal, hanem ipolydamazsdi bazalttal fogja burkoltatni. 1903 szeptemberében a hídpítő munkások éjjel-nappal dolgoztak, serényen folyt a munka. A kis híd esetében a hídfőalapozási munkák voltak különösen igényesek és bonyolultak. Ezt állandó mérnöki felügyelet mellett végezték. Az alaphoz 293 köbméter betont használtak fel, vagyis mintegy 60 tonna anyagot. Időközben Perisics Zoltán polgármester a vasszerkezet elkészítését sürgette a resicai gyárban. 1903. november végén személyesen is ott járt, s noha két műszakban folyt a munka, a felvonószerkezet elkészítése nagyon lassította annak befejezését. Csak 1903. december végére ígérték befejezését. Csupán a vasszerkezet szerelése hat hétig tartott. Végül a munkálatok mégis elhúzódtak, s a kis híd terhelési próbájára csak 1904. március 24-én kerülhetett sor, átadására pedig két nappal később, március 26-án. A terhelési próba alkalmával „a híd a folyóméterenként 5820 kilogramm kavicsal megterhelve az előre kiszámított és megengedett behajtási maximumot nem érte el”.

Hivatalosan Ferenc József hídnak nevezték el, de mint a *Torontál* korabeli újságírója helyesen megállapította, „a közönség még hosszú ideig csak kis hídnak fogja nevezni az új vashidat”. Felavatása nem volt túl ünnepélyes, hanem inkább formális és hivatalos. 1903. március 26-án délelőtt kilenc órakor „csak hivatalos formalitások történtek”. Megjelent a helyszínen a városi előljáróság Perisics Zol-

tán polgármester vezetésével, a kereskedelemügyi miniszter kiküldöttjeként pedig Beke főmérnök, aki hivatalos jegyzőkönyvet vett fel, majd pedig „a formalitások befejeztével a bizottság a hidat átadta a forgalomnak, s a közönség nyomban meg is indult az új hídon”.

A falazott hídfőkre épült, szürke színű, íves vasszerkezet középső, „12,2 méter hosszú részében oly berendezéssel készült, hogy az említett magasság a hídpálya e részének felemelésével szükség esetén 5,6 méternyire fokozható”. Ez annyit jelent, hogy a híd középső részét egy különleges felvonószerkezettel szükség esetén (nagyobb hajók zökkenőmentes áthaladása miatt) fel lehetett emelni. Ez a szerkezet a két háború közötti időszakban is üzemelt, sőt később is, s csak az 1963-ban végzett átalakítás és renoválás vetett neki véget. A kis híd annak idején összesen 224 015 koronába került. Ebből a legtöbb pénzt az alapozó és előkészítő munkák emésztettek fel: 172 130 koronát, maga a vasszerkezet csupán 51 885 koronába került. Érdekességgént mondjuk el, hogy a kis híd kiépítése (több tízezer koronával) többbe került, mint a nagy hídé! Az egyedüli kifogásolható hiányossága a 80 565,68 kilogrammos vashídnak az volt, hogy az emelőszerkezete az átadás-kor nem volt üzemképes. A műszaki leírás szerint a szerkezetet nyolc embernek öt perc alatt kellett volna fölemelnie a kellő magasságra, de az alkatrészek rossz összeillesztése miatt ez nem sikerült. A vállalkozónak tizennégy napot adtak, hogy ezt a hiányosságot pótolja. Miután ezt kiküszöbölték, a felvonószerkezet további felügyeletét a város Beck Gyulára bízta.

Mit is nyert Becskerek a kis híddal? Annak idején nemcsak a közlekedésen javított, hanem „a híd felépítésével a város jogot nyert arra, hogy a vízen szállított gabonaneműek után kétszeres vámot szedhet, vagyis minden métermázsza vízen szállított gabona után 4 fillért”. Természetesen az esztétikai szempont sem volt mellékes, hiszen egykor is, s ma is a kis híd a város egyik dísze, amely remélhetően nem jut majd a meggondolatlanul lebontott nagy híd sorsára.

A REFORMÁTUS TEMPLOM

A gót stílusú építészeti remekmű, a becskerei református templom, amely a kisamerikai részben helyezkedik el, az egykori Kálvin téren, az igazságügyi palota mellett, voltaképpen egyetlen ember, Szalay József évekig tartó, fáradhatatlan adománygyűjtésének eredménye. E művelt, ügybuzgó lelkész, aki az egyházi irodalomban is maradandót alkotott, 1880. december 19-én kezdte meg Nagybecske-reen lelkipásztori működését. Mint Marton Ilona írja, ott „nádtetős, fehérre meszelt, alacsony épület fogadja – ez az iskolája, temploma és paplakja az eklézsiának”. A kisszámú becskerei gyülekezet ugyanis saját erejéből nem építhetett magának tetszetősebb templomot és paplakot. Szélesebb körű összefogásra volt szükség, és Szalay József vállalta az adománygyűjtés cseppet sem könnyű feladatát, amely tízévi kitartó munka után hozta csak meg a várt eredményt. Ugyanis akkor állt össze a templom felépítéséhez szükséges pénz. Az adománygyűjtésről maga Szalay írta 1891. augusztus 30-án a Torontóban: „Mentem én egyházzal egy-

háza, közel 200 helyre. (. . .) Igazán hullott a pénz. Szegény, gazdag, református és nem református, magyar és nem magyar egyaránt hullatta azt. Nagybecskerek – valami varázsereje van e szónak hazánkban – magának a pusztá névnek nagy hatása van. Ne kerüljön el engem se – mondá egy zsidó nő, akinek boltja előtt el akartam menni – hisz én is becskerekai vagyok, szívesen adok, amit adhatok. (. . .) Debrecenben hétfőn reggel még ágyban voltam, mikor fut hozzám egy ember csaknem egész lelkendezve – egy forintot lobogtatott a kezében, s ezen szavak kíséretében nyújtja felém: csakhog adhatok, csakhog adhatok . . .” Így gyűlt össze tíz év alatt 23 000 forint a református templom felépítéséhez. A becskerekai hívek ezenfelül egymaguk 4652 forintot gyűjtöttek össze, s mint Marton Ilona írja, „ebből készült el 1886. október 24-ére a 6000 forintba kerülő paplak, majd a melléképület”, a templom ünnepélyes beszentelésére pedig csak 1891. augusztus 30-án került sor. A felépítése mintegy 20 000 forintba került. Az adakozással kapcsolatosan említést érdemel, hogy Ferenc József száz forintot, továbbá egy telek föld temetőhelyet, valamint a templom- és paplakhely kétharmad részét adományozta a becskerekai református híveknek. (A telek további egyharmad részét Budapest adományozta.)

A becskerekai református templom építéséhez 1889 májusában láttak hozzá, és a *Torontál* örömmel nyugtázta, hogy „megvalósulhat most már a becskerekai reformátusok régi óhaja, hogy saját imaházukban hallgathatják az Isten ígétjét”. A lap még megjegyezte, hogy „valóban szebb és kedvesebb helyet az Isten háza számára nem is lehetett volna találni Becskereken, mint éppen a népkert közvetlen szomszédságában az árnyas lombú, fákkal körített Bega-parti teret”.

1889 májusának első napjaiban valójában csak az alapozó földmunkákat kezdték el, a tényleges építkezés, illetve a falazás valamivel később, 1889 áldozósütőtörkén vette kezdetét, a délelőtti tíz órakor megtartott református istentisztelet után. Miközben folyt a munka, tovább folyt az adományok gyűjtése is: műkedvelői előadásokat, színdarabokat rendeztek, amelynek tiszta jövedelmét az építkezés költségeinek fedezésére fordították. Igen szervezetten és körültekintően fogtak hozzá a becskerekiek a templomépítéshez. A ma is szemet gyönyörködtető, karcsú, szép vonalvezetésű, gót stílusú templom tervét Zaboreczky Ferenc dolgozta ki, kivitelezője pedig Vaskovich Antal volt, aki Szalay szerint „ritka becsületességgel és ritka lelkiismeretsséggel” végezte a munkáját, beleértve ide azt a körülményt is, hogy igen jutányos árat (20 000 forint) kért az építésért. Miközben folyt a munka, a református egyház részéről is többen ellenőrizték menetét. Így Zolnay Béla volt a templomtervezet egyházmegyei felülvizsgálója, Réczey Gyula és Varga György az építkezést felügyelte, amellet volt egy kinevezett hattedű „építési bizottság” is- a munkával kapcsolatos teendők koordinálására. A felmerült jogi kérdések megoldásában dr. Kiss János segédkezett, „építész-művészeti kérdésekben” Streitmenn Antal rajztanár, a kiváló iparművész és jeles festő szolgált szaktanácsokkal.

1889 júniusának végén írja a *Torontál*, hogy „a református templom építése szépen halad. Az alapozási munkálatok már be vannak fejezve, és a falak gyorsan emelkednek ki a földből”. Amikor 1889 júliusának második felében az épület falai

A református templom 1900 körül

elérték a tetőmagasságot, a vállalkozó, Vaskovich Antal és a hitközség csinos „bokréta-ünnepet” rendezett a munkások számára. Ennek során „kiosztották a munkások között a hagyományos kendőket”, az alkalmi ünnepségről, mulatságról pedig a zene sem maradt el: „húzták a cigányok két hordó árpalé mellett” – állapította meg a *Torontál* egykori cikkírója.

1889. szeptember 8-án került sor a templom alapkövének elhelyezésére és a csillag feltevésére, méghozzá valóságos népünnepély közepette. Zászlókkal, galylyakkal díszített diadalívek, léggömbök, népzene, tombola, este tűzijáték, a kaszinó udvarán pedig ének- és zenhangverseny várta a közönséget. A multság a késő éjszakába nyúlt, és vidám táncolással ért véget. Miközben tartott az építkezés, az istentiszteletet a paplakban vagy az evangélikus templomban tartották. 1890 nyarán még úgy tűnt, hogy szeptember végére már elkészül a templom, de a munka elhúzódott, és csak 1891 nyarán adhatták át rendeltetésének. A templom-

szentelésre 1891. augusztus 30-án került sor bensőséges istentisztelet keretében. „Lehet, hogy az ünnepségre lerándul Jókai Mór, a koszorús regényíró is” – írta előzetesként a becskerekai *Torontál*. Jókai ugyan nem jött el, de a templomszentelésen ott volt Száz Károly püspök, Szabó János esperes, Endrue Moody angol pap és mások. A pazar ünnepség után egyházmegyei gyűlést is tartottak a megyeház nagytermében.

A jeles esemény maradandó emlékeként *Templomszentelő imák és beszédek* címmel Szalay József 1892-ben alkalmi kötetet jelentetett meg, amelyben a nagybecskerekai református templom felszentelésekor elhangzott imák és beszédek mellett megtalálható a becskerekai református egyház rövid története, az adományok gyűjtésének menete, az adakozók névsora, de az új templom fényképe is. Szalay József amellett, hogy megépítette a református paplakot és templomot, harminchét évig lelkészkedett Becskereken, s ott is hunyt el 1917-ben.

A PIARISTA GIMNÁZIUM

A becskerekai gimnázium ügye viszonylag sokáig érlelődött, pontosan egy évtizedig. Ugyanis még 1836-ban Becskereken mozgalom indult egy hatosztályú királyi gimnázium felállítására, de kizárólag az anyagiakon múlott, hogy erre nem került sor. Csak 1846-ban sikerült ezt az elképzelést valóra váltani. Időközben 1839. október 1-jén megnyílt az „egyesült evangélikus nemzeti grammatikai iskola”, amely voltaképpen négyosztályos felekezeti gimnázium volt. Első évében összesen harmincegy tanulója volt, s egy évtizedig működött. Mivel a város polgárságának igényeit ez az iskola nem tudta maradéktalanul kielégíteni, egy középiskola alapítása továbbra is aktuális kérdés maradt, amely időről időre napirendre került a városi közgyűléseken.

Így például 1838-ban Nagybecskerek városa átiratot intézett Torontál megyéhez, hogy felsőbb helyen eszközölje ki egy gimnázium felállítását, s adjon hozzá anyagi támogatást is. A megye az ügy lelkes felkarolását ígérte, segélyül pedig „a felkelő sereg tőkéje után befolyandó egyesztendei kamatok summáját”, ám ennek ellenére nem történt konkrét előrelépés.

Ahogy azonban múltak az évek, mind több becskerekai polgár hagyott kisebb-nagyobb összeget a gimnázium felépítésére. Adamovits Péter nagybecskerekai kereskedő például 3480 forint 32 krajcárt hagyott végrendeletileg erre a célra, Cser-venka-Kovács Antal pedig egy búzával telt dereglyét 71 391 forint 32 krajcár értékben. Természetesen voltak más adakozók is. A becskerekai gimnázium ügyében azonban akkor történt csak lényeges előrelépés, amikor az egész ügyet Csörgeő Antal nagybecskerekai királyi kamarai ügyész vállalta magára, aki fáradhatatlan szervezőnek és jó diplomatának bizonyult, különösen a piarista renddel való egyezkedésben. Erre 1842-ben került sor, amikor Lonovics József csanádi püspök és iskolai felügyelő ajánlása folytán a város a kegyes tanítórenddel, a piaristákkal kezdett el egyezkedni a gimnázium felállításának feltételeiről.

E cseppet sem könnyű munkában a város részéről és megbízásából jelentős részt vállalt Csörgeő Antal kincstári biztos, piarista részről pedig Gruber Kal. József, a szegedi piarista rendház akkori főnöke. Nagybecskerek városa a maga részéről 40 000 forintot ajánlott fel a közpénztárból erre a célra. Többszöri levélvál-

*A piarista gimnázium 1910 körül
(Ifj. Oldal István felvétele)*

tás és személyes tárgyalás után 1842-ben már sikerült körvonalazni a gimnázium felállításával és működésével kapcsolatos követelményeket, és nagyjából egyeztetni is az álláspontokat. Ennek eredményeként Nagybecskerek város tanácsa 1843. december 16-án megkötötte a szerződést („Egyezés”-t) a piarista renddel. Ez a dokumentum körvonalazta a város és a piarista rend jogviszonyát a létesítendő gimnáziummal kapcsolatban. Természetesen részletesen szabályozta az anyagi kötelezettségeket is.

A gimnázium épülettervének kidolgozásával még 1842 őszén Orszler József kincstári építész-mérnököt bízta meg, a levéltári források tanúsága szerint azonban ebben a munkában Gruber Kal. József, a szegedi rendház főnöke, 1842–43-ban jómaga is készített néhány vázlatos rajzot, amelynek figyelembevételével

rajzolta meg Orszler a mai épület tervrajzát. A levéltári anyagból az is kiderül, hogy Orszler 1843-ban és 1844-ben kénytelen volt (anyagi és egyéb okok miatt) kisebb-nagyobb változásokat eszközölni tervén.

A becskerekai piarista gimnázium voltaképpen három fő részre tagolódott: a „gymnasiális épület”-re, ahol a tanítás folyt (ma a Gimnázium utcára néző épület-rész), a „kápolná”-ra vagy gimnáziumtemplomra (a Gimnázium utca sarkán), ahol az istentiszteletet tartották, és a „szerzetesek lakóházá”-ra, vagyis a rendházra (a Bega felé eső részben, amely az egykori Bega utcába nyúlt be). A kétemeletes, klasszikus vonalvezetésű épület belső felépítése, belső elrendezése is fontos volt. Ezzel kapcsolatban érdekes idézni egy 1843-ban kelt dokumentumot, amely a piarista rend követelményeit tartalmazza: „A szerzet kívánja: hogy erős és tisztességes Collegium, Iskolák és Kápolna építtessenek. A Collegium emeletre egyre vagy kettőre, tartósság és tűzi veszedelem tekintetéből bolthajtás és cserép alá. Az épület alatt legyen egy zöldséges és egy boros pincze, melybe legalább 250 akó bor elférjen. Földszint legyen 2 kamra, gazdaságos tűzhelyű konyha, egy mellékes szobával, az ebédlő, 1 szoba Vice Rectornak, 1 szoba az inasok számára. Felső emeleten Rector és Director számára 2 szoba, 6 tanítónak 6 szoba, könyvtár bolthajtás alatt, 1 Provincialatus 2 szoba egymásba nyíló, Secretarius számára egy, összesen 15 szoba, melyek hossza 3,2 méter, szélessége 2,2 méter lenne. Árnyékszék. A cselédek háza álljon 2 szobából, 1 konyhából (mosás, sütés végett), 1 kocsiszin, 1 fatartó szín, és 1 istálló 4 lóra, 6 tehénre, jól épült kút, árnyékszék. Az Iskolák is lehetnek 1–2 emeletre, olly tágasak, hogy mindegyikbe 50–80 tanuló elférhessen. Az Iskolák közül kettő, földszint tágasabb legyen a többinél, hova bizonyos alkalmakkal az egész tanuló ifjúság öszve seregelhessen. Fatartó szín. Árnyékszék. A Kápolna is olly tágas lenne, hogy nem csak 200–250 tanuló ifjú, hanem a polgári ájtatoskodók is benne megférhetnének. (. . .) A Kápolnában 3 oltár, melyek közül egyik Sz. Kalasantius József képével, ezekhez ünnepi és mindennapi ruha, 3 vas-tag, 3 vékony könyv, 3 ezüst kehely, 6 akó bor évenként, padok, kórus, kis orgona, tornyocskában 3 kisebb-nagyobb harang. Az Iskolában szükséges: 6 asztalka, 6 szék, 6 nagy fekete tábla tartójával együtt, még 12 öl fa évenként kályha fűtésre, hogy a szegény tanulók famillatio vagyis oskolapénz fizetésétől felmentessenek.”

Miután pontosan elkészült a gimnázium belső elrendeződésének terve, ki kellett még választani a megfelelő telket a kétemeletes épület felépítésére. Több hely is számításba került (többek között a polgári iskola telke is), de végül is a városháza épülete mögötti 624 szögöl nagyságú területre esett a választás, a Kis posta utcában (ma Gimnázium utca), Plechl pintér mellett. A gimnázium alapjait 1845. március 19-én vetették meg, az év szeptember 24-én pedig az épület már tető alatt volt. 1846 júliusában már készen is állt. Befejezésekor értékét 94 000 forintra becsülték. Viszonylag gyorsan készült el, mégpedig azért, mert a városi tanács lelkiismeretesen besegített a munkába azzal, hogy idejében pályázatot hirdetett a kőműves-, ács-, lakatos-, üveges- és egyéb munkákra, és pedánsan le is bonyolította a mesterekkel az alkudozást.

A hatosztályos becskerekai piarista gimnázium végül is 1846. október 3-án nyitotta meg ünnepélyesen kapuit, összesen kétszáztizzenegy tanulóval. Igazgatója

Gruber József, a szegedi piarista rendházfőnök lett, akinek jelentős érdemei voltak a gimnázium megnyitásában. Még az első tanév befejezése előtt, 1847. június 11-én felszentelték a gimnáziumtemplomot is. Belső munkálatainál Kopf Mihály apatini

A piarista gimnázium Bega felőli része 1900 körül (Ifj. Oldal István felvétele)

származású „képfaragót” is alkalmazták, aki faragványaival az oltárokat díszítette. Egyébként a főoltárt és a két mellékoltárt Quirin János „építő mester” készítette hetvenhét forintért, az asztalosmunkákkal Mesznik Antal lett megbízva, a festői teendőket pedig Wippler József becskerekai „festész” (később fényképész) vállalta el. A felszenteléskor történt meg a tantestület törvényes beiktatása s az alapítólevél „1847. év január 16-án kelt királyi megerősítésének ünnepélyes kihirdetése”.

A RÓMAI KATOLIKUS PLÉBÁNIATEMPLOM

A becskerekai katolikus hitközség első említése csaknem egybeesik a város első említésével. Az 1332. évi pápai tizedjegyzék tanúsága szerint János becskerekai pap tíz garast adózott, ami annyit jelent, hogy a városban már volt szervezett egyházi életük a római katolikus híveknek. Ezt bizonyítják a titeli káptalan feljegyzései is 1330-ból, s egy, a 14. század második feléből származó dokumentum is, amely szerint „egy Gerardus nevű pap hivatalos útján megbetegedvén, betegségét a becskerekai parochián heverte ki”.

A török uralom idején, a háborúk és pusztítás következtében Becskereken megszűnt a katolikusok egyházi élete. Csak az 1720-as években, a török kiűzése után éledt újjá, pontosabban 1723-tól, amikor a temesvári adminisztráció rendelete

alapján Becskerekre, állandó lelkészi minősítésben egy Führenberg nevű papot neveztek ki, akinek buzgólkodására ott egy kápolna is épült. Feltehetően ez lehetett a Szent Vendel-kápolna, amely egykor a Honvéd utca és a Szent Vendel utca sarkán állt, a későbbi Bukovac-féle ház telkén.

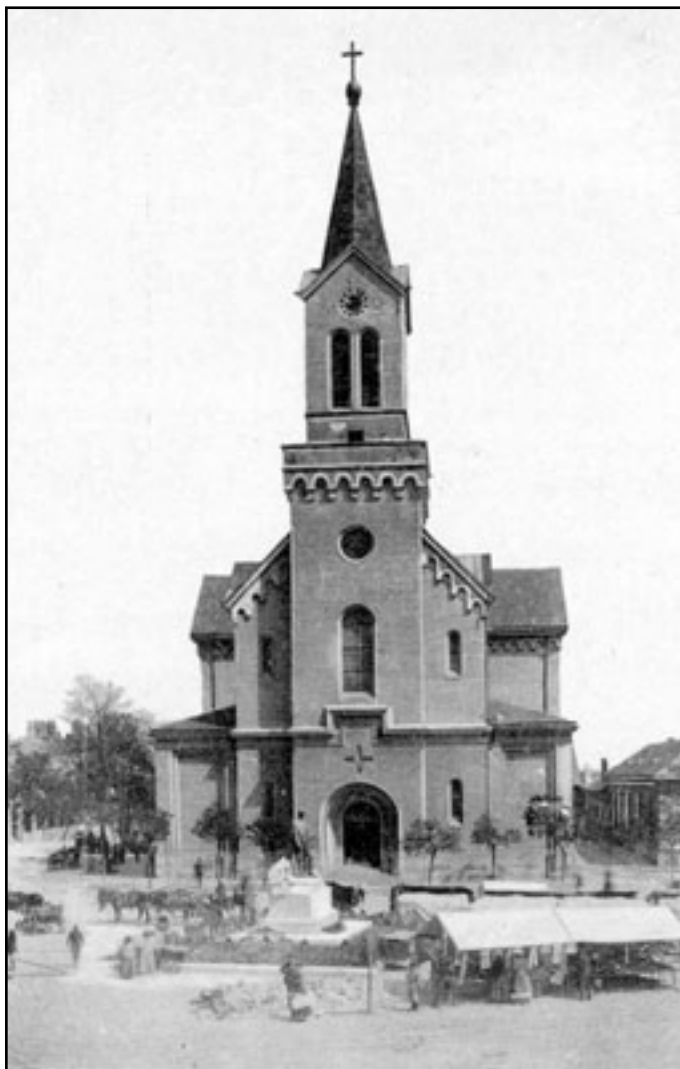
A 17. század végén Becskereken még létezett néhány mecset, s nyilván ideiglenes kényszermegoldásként a városközpontban levőt – amely a mostani plébániatemplom helyén állhatott – katolikus templommá alakították át. Hogy erre mikor kerülhetett sor, arról nincsenek pontos adataink. Ám dr. Weiterschan József, a becskerei katolikus hitélet múltjának egyik jeles ismerője erről az alábbiakat írja: „Egy mecset állott körülbelül a mai templom helyén is. Mikor a becskerei vár 1686-ban Lipót császár birtokába került, s ez a vár megerősítésére osztrák katonaságot helyeztetett ide, ennek a mecsetnek katolikus templommá való átalakítása is elrendelte. Hogy mikor alakították át a mecsetet templommá, hogy mikor adták azt át rendeltetésének, nem tudjuk. Valószínű, hogy Savoyai Jenő herceg végleges győzelmei idején, 1700 körül. De, hogy az átalakítás megtörtént, bizonyítja Mária Teréziának egy 1758-ban kiadott rendelete, melyben új kath. templom építését rendeli el, mert a mecsetből átalakított ősi kath. templom omladozó állapota aggályokat kezdett már okozni.”

Noha Mária Terézia még 1758-ban elrendelte az új katolikus templom építését, arra csak néhány évvel később, 1762/63-ban került sor. Természetesen előzőleg lebontották a régi, mecsetből átalakított templomot, s annak helyén, téglából, egy barokk stílusút építettek, amely egy évszázadig állt fenn. Erős Lajos írja róla, hogy „tűzvész is pusztította, s tornya emiatt vált használhatatlanná. Haranglábon négy harangja volt. Lebontására 1863-ban került sor. A templom az akkori híveknek csak egyharmadát tudta befogadni”. Kovács István prelátus szerint „1863-ban alapjai meglazultak, a harangok pedig már korábban a templom előtti téren voltak felállítva. Már a rákövetkező évben (1864-ben) hozzáláttak az új, nagy templom építéséhez, amely ma is fennáll”.

A régi templomot a bontás megkezdése előtt (1860-ban) fényképen örökítette meg id. Oldal István, a jeles becskerei fényíró, s e fényképe, akárcsak az új, épülő templomról készített felvételei ma is értékes, ritka kordokumentumok.

A mostani katolikus plébániatemplomot, amely neoromán stílusban épült, Stevan Đorđević becskerei építésszámológus tervezte, s ugyancsak ő ellenőrizte az építkezés menetét. A templom alapkövének elhelyezésére 1864. szeptember 18-án került sor, amikor azt Bonnaz Sándor csanádi püspök ünnepélyesen megáldotta. Ez nem volt véletlen, hiszen éppen a jótékonyaságáról híres püspök volt az, aki az építkezés költségeinek jó részét magára vállalta, s aki részt vett az építkezési ügyek rendezésében. Természetesen a hívek is adakoztak, vagyoni állapotukhoz képest. Így a jobb módú német birtokosok szállították a téglát, a tető beborításához a cserepet pedig a Weiterschan család ajándékozta az egyháznak.

Az új, háromhajós, neoromán stílusú templom Váradi János lelkészkezdése idején készült el, 1868-ban, és Nepomuki Szent Jánosnak szentelték. Falait értékes festmények díszítik: a főoltár feletti nagyméretű olajfestmény Székely Bertalan alkotása, akárcsak az egyik mellékoltár festménye is (*A Segítő Boldogasszony*). A másik mellékoltár képét (*Szent Jakab*) Mantler August festette.

A római katolikus templom 1910 körül

Az újonnan felépített plébániatemplomnak furcsamód csaknem két évtizedig, pontosabban 1885-ig nem voltak falfestményei. 1884 nyarán vállalta el Jozef Goigner becskerei festőművész (és fényképész) a templom belső díszítését. Goigner már korábban több templomot megfestett, s jó hírű, ügyes művész hírében állott, aki ismerte a falfestés fortélyait.

A munkához még 1884 nyarán hozzálátott. 1884 októberében olvassuk a *Torontálban*, hogy dr. Arány Lajos nyugalmazott egyetemi tanár Nagybecskereken Goignernek tanácsokat ad, hogy miként fesse a templomot. Több vázlat elkészítése után haladt is a munka, s 1885 nyarán már azt olvassuk, hogy a templomot nemcsak belül csinosítják, hanem kívülről is restaurálják, s kéesszürkére festik.

Végül, Goigner munkájának befejeztével, 1885 decemberében a *Torontál* kéthasábos cikkben számol be az új falfestményekről. Festőnk az Ó- és Újtestamentum jeleneteit örökítette meg tizennégy képben, több jeles művész alkotása nyomán. Így például felhasználta Gustave Doré francia grafikus munkáit, mintául szolgált neki Leonardo da Vinci *Utolsó vacsorája*, valamint Munkácsy Mihály egyik alkotása is (*Jézus Pilátus előtt*). Goignernak ez volt az utolsó nagyobb munkája.

*

Az eddigiek során több jeles becskerekai épületet mutattunk be, több értékes, ismert alkotást, mondhatnánk, a város építészeti örökségének legjellemzőbb darabjait. Igazságtalanok lennénk azonban, ha nemoznánk legalább röviden a többi említésre méltó, ma is létező régi épületről.

A pénzügyi palota, vagy ahogyan a századfordulón nevezték, a torontáli bankpalota 1894-ben épült fel, azon a helyen, ahol egykoron a kincstári ügyészség földszintes házikója állt. Építéséről már az 1890-es években tárgyaltak az illetékesek, de csak 1892 februárjában adta hírül a *Torontál*, hogy „a pénzügyminiszter egyik legutóbbi leiratában engedélyezte, és most már csak a részletes tervek kidolgozása van hátra,

A Bukovac-palota 1908-ban

úgyhogy mire kitavasodik, hozzáfognak az új, gyönyörű palota építéséhez, amely kiváló dísz lesz a nagybecskerekai főtéren”. S valóban az is lett: igazi gyöngyszeme a mai városcsúszpontnak. A kétemeletes, impozáns épület tervezője Kiss János építész-mérnök, egyetemi tanár volt, a második emeleti homlokzatrészt pedig négy jellegzetes szobor ékesíti, amely a szakemberek szerint a város négy jellemző tevékenységét jelképezi: a földművelést, az ipart, a kézművességet és a tudományt.

Az építkezést 1892 októberében kezdték, miután pályázatot hirdettek az építkezési munkálatokra. A pályázatra két ajánlat érkezett: az egyik a Milkó, Erdélyi és Társa cégtől, amely 194 000 forintért vállalta az építkezést, a másik Pavlicsák Józseftől, aki 197 000 forintért szándékozta elvállalni a munkát. A probléma abban volt, hogy a megyei nyugdíjalapnak (amely az építkezést pénzelte) erre a célra csupán 186 000 forint állt rendelkezésére. Ezt úgy oldották meg, hogy Kiss mérnököt megkérték, módosítsa (magyarán: tegye olcsóbbá) tervét, s a kivitelezést végül a Milkó, Erdélyi és Társa szegedi cégre bízta.

1893 szeptemberében a *Torontál* már arról ad hírt, hogy az építkezés serényen folyik, s hogy a tervek szerint 1894 májusában az épületet már át is adják rendeltetésének. Hogy a vállalkozók szorgalmasan dolgoztak, azt az a tény is bizonyítja, hogy 1893. október 8-án az épület már tető alá került, pontosabban befejezték az alapvető kőművesmunkákat. Ennek öröme a vállalkozók (a Milkó, Erdélyi és Társa cég) alkalmi ünnepséget rendeztek, és a legszorgalmasabb munkások pénzjutalomban részesültek. 1894 tavaszán azután át is adták rendeltetésének a pénzügyi palotát. Egyik érdekessége többek között az volt, hogy három utcára nézett. A másik érdekessége, hogy miután Jókai Mórt Becskerek díszpolgárává választották, az új pénzügyi palota előtti Kishíd utcát 1894. április 20-án Jókai utcának nevezték el.

A posta előtti kétemeletes Bukovac-palota (korábban Savić-féle ház) is a városközpont egyik díszé, különösen gazdagon díszített homlokzata miatt. Építéséről a *Wochenblatt* adott hírt 1895. március 30-án, mondván, hogy a „főutca egy kétemeletes saroképülettel gazdagodik, amelyet Ivan Savić épít”. Csak később lett Stevan Bukovac tulajdona, s ma is inkább Bukovac-palota néven ismeretes. Nos, építészeti sajátosságain kívül ez a ház arról nevezetes, hogy alapásás közben bukkantak rá a munkások az úgynevezett „becskereki kincsré”, amely voltaképpen több római kori ezüstdíszből állt, túlnyomórészt ékszerből, de több más római kori leletet is találtak, s nem csekély mennyiségű régi pénzt. Ez a lelet, amely az idő tájt igencsak felcsigázta az érdeklődést, végül is a temesvári múzeumba került.

A Bega-parti város régi épületei közül meg kell említeni az egykori Rózsa Szállodát (a későbbi Vojvodina Szállodát), amelyet Rózsa Ferenc építtetett 1886-ban egy földszintes ház helyén, s amely a századfordulón jelentős szerepet töltött be a város művelődési életében, mivel ott adtak egymásnak leggyakrabban találkát a megyei tisztviselők, a város előkelőségei meg az írók és újságírók is. Nemcsak kerthelyisége, hanem udvari részében egy színpad is volt, ahol a 19. század végén színházi előadásokat tartottak.

Ugyancsak említést érdemel az 1882-ben épült Bauer-féle ház (a mai Városi Könyvtár épülete), ahol egy ideig, az 1890-es években a *Torontál* szerkesztősége volt, s amelyet a múlt század végén is már a városi értelmiség egyik találkahelyeként tartottak számon.

Hadd szóljunk néhány szót a Bega partján álló Oldal-műteremről is, amely 1895-ben épült, s amelyet sokan összetévesztenek a Vágó-féle műteremmel, amely ma már nem létezik, de amely egykor az Ormódy-féle ház udvarában volt (a régi posta épületében). Itt dolgozott idősb és ifjabb Oldal István, s mindketten „becskereki

fényírók” voltak, ahogyan Kalapis Zoltán nevezi őket. Ebben a ma is létező műteremben fényképezték a város előkelőségeit, s ezek a fényképek ma nemcsak művészi, hanem művelődéstörténeti szempontból is megbecsülendők.

A továbbiakban meg kell még említenünk a szerb templomot (1746), az evangélikus templomot (1836), de ugyanakkor a becskerekai főutca néhány épületét is: például a szecessziós Bencze-féle házat, az eredeti mintákkal gazdagon díszített Tunner házat – a főutca egyik legdíszesebb épületét –, majd a Kereskedelmi Akadémia és a Zárda épületét.

E felsorolásunk természetesen korántsem teljes, hiszen hiányoznak még belőle a város régi (ma is létező) ipari létesítményei, az internátusok, az iskolaépületek, a kórházak, a kaszárnyák, a vendégfogadók és a sportlétesítmények. Ezek is mind megőrzésre méltó, értékes építészeti alkotások, amelyek talán elkerülik majd a nagy híd, a zsinagóga, a városi magisztrátus, a kaszinó és még sok más városi épület mostoha sorsát.

(1995)

RÉGI BÁNÁTI TALÁLmányOK

A 19. század végén és a 20. század elején Bánátban is akadtak agyafúrt, csavaros eszű emberek, akik nem szűkölködtek leleményességben s ennek köszönhetően több érdekes találmány, kevésbé ismert vagy régen elfeledett újítás született. Egyszerű, szerény, de találékony emberek voltak, s nem is érezték magukat a mai értelemben vett feltalálónak. Voltak közöttük tanárok, ügyvédek, sofőrök, kazánkovácsok, de egyszerű földművesek is. Találmányaikkal nem tettek szert világhírnévre, és szűkebb pátriájukon kívül sem igen ismerték őket. Többnyire csak a helyi lapok hasábjai őrizték meg emléküket, s ennek köszönhetően tudunk ma létezésükről. Pedig, mint alább kiderül, egyik-másik feltaláló és találmány valóban rászolgált arra, hogy megmentsük a feledéstől.

Ezúttal több mint negyedszáz régen elfeledett, érdekes bánáti találmányról számolunk be, elsősorban azzal a szándékkal, hogy bebizonyítsuk: meglepően keveset tudunk vidékünk műszaki kultúrájának múltjáról, annak fejlődéséről, gazdag hagyományairól. Következésképpen műszaki kultúránk fejlődéséről sem alkothatunk teljes képet, ha nem vesszük figyelembe és nem méltányoljuk ezeket az előzményeket.

Egy-egy találmány hosszabb-rövidebb taglalását a rendelkezésünkre álló adatok szabták meg.

JOSIP SPOLJARIĆ „ELEKTROMÁGNESES ŐR” (1870)

A nagybecskereki gimnázium egykori tanárai közül tudomásunk szerint Josip Spoljarić volt az első, aki szabadalmaztatta találmányát, s akinek készülékéről külföldön is hallottak. Spoljarić 1870-ben készítette el szerkezetét, amely hivatalosan „elektromágneses őr”, valójában pedig egy univerzális vészjelző készülék volt. Alkalmazási lehetőségeiről szólva a *Wochenblatt* azt írja, hogy „jelez minden víz-, tűz-, betörés- és lopásveszélyt, megjelölve egyben a veszély helyét is”. A korabeli sajtó állítása szerint a készülék jól alkalmazható a különféle mezőgazdasági termékek (gabonafélék, dohány stb.) tárolásához, mert jelzi a termény romlásának kezdetét. A becskereki fizikatanár szerkezete a hőingadozást érzékeltette, s úgy volt beállítva, hogy a hőmérséklet jelentősebb növekedése következtében azonnal üzemelni kezdett. Milyenségéről keveset tudunk. A korabeli újságíró csak annyit árul el, hogy üzemeltetéséhez havonta néhány kanálnyi vizet kellett

beleönteni, emellett háromhavonkénti karbantartása igen olcsó volt: mindössze egy forintba került.

A találmányt a Magyar Tudományos Akadémián is bemutatták, és Spoljarićnak az volt a vágya, hogy 1871 májusában a londoni világkiállításon is bemutassa. A *Wochenblatt* szerint a készülék üzemelését a becskerekiek a Magyar Királyhoz címzett szállodában tekinthették meg 1871. február 26-án.

SZATHMÁRY ÁKOS KÉSZÜLÉKE A PONTOS IDŐ ELLENŐRZÉSÉRE (1880)

Akárcsak Spoljarić, Szathmáry Ákos is a becskerekai gimnázium fizikatanára volt. Tankönyveket, tudományos értekezéseket is írt, s 1880 januárjában a *Torontál* megleléssel nyugtázta szerkezetét, amely a pontos idő ellenőrzésére szolgált: „Végre-valahára rendes időjelzésünk lesz. Ugyanis Szathmáry Ákos helybeli gymnasiumi tanár a város költségén a gymnasiumi physikai múzeum órájával egybekötött villamos csengettyűt alkalmazott a toronyra, mely a már megrendelt óra járását szabályozni fogja.”

A találmány további sorsáról nem tudunk.

NASZÁDY JÓZSEF BÚVÁRHAJÓJA (1887)

Még 1887 júniusában, két évvel John P. Holland tengeralattjárója előtt, Naszády József kikindai ügyvédnek sikerült szabadalmaztatnia a nyilván hadicélokra szolgáló víz alatti szerkezetét. A *Torontál* írja 1887. június 23-án, hogy „az általa feltalált búvárhajóra mindkét államban (Ausztria, Magyarország) szabadalmat nyert. Nyilván hadászati jellege miatt nem találunk bővebbet erről az egyébként érdekes találmányról.

NYÁRY FERENC AKKUMULÁTORA (1887)

Kétévi munka után dr. Nyáry Ferenc, a becskerekai gimnázium vegytanára, 1887 nyarán egy különleges akkumulátort szabadalmaztatott. 1887. július 28-án a *Torontál* terjedelmes cikkben méltatja a „torontáli találmányt”, hangsúlyozva, hogy az akkor ismeretes Plante-féle „electromos akkumulátort”, amely kezdetlegessége miatt „kevés elektromosságot vett fel”, Nyáry előtt sokan szerették volna tökéletesíteni. „Ez azonban már nehezen ment, mert maga a fémolom keveset halmoz fel. Az ólomvegyületek pedig nemigen tarthatók össze szilárdul.”

A továbbiakban a lap részletezi a becskerekai tanár találmányát: „Dr. Nyáry Ferenc 1885 óta szintén tanulmányozta az akkumulátorok szerkesztésének módját. Kétévi szakadatlan munkásság után oly célszerű akkumulátorokat sikerült összeállí-

tania, hogy míg azok tartósság tekintetében az eddigieket mind felülműlják, addig electrom halmozóképességük a legjobbakkal kiállják a versenyt. Ezeken kívül rendkívüli előnyük, hogy igen egyszerűek, és az addig ismertek közt legjutányosabban előállíthatók. Mindezen előnyök folytán érdemesnek látta találmányára szabadalmat kérni. Úgy a magyar mint az osztrák szakértőbizottság szabadalmazásra méltónak is találta, és így a Monarchia mindkét felére a szabadalmi okmány kiállítatott és kézbesítés végett Torontál megye alispáni hivatalához meg is érkezett.”

Milyen előnyei, sajátosságai voltak ennek a száz évvel ezelőtti becskerekai akkumulátornak?

„Hogy a világításnál mennyire túlhaladja a dinamo-gépek működését, azt a tanár úr (1887) február 9-én a Torontálvármegyei Közművelődési Egylet estélyén nagyszámú elite közönség előtt mutatta be. Minthogy a szabadalmazott akkumulátorok tartóssága nemcsak abban mutatkozik, hogy teljes évi használat után (folyton töltve és kiürítve) semmit sem szenvedett, hanem abban is, hogy 9 havi folytonos hányavetés, rázkódás után a lemezekben semmi hiba sem esett, föltaláló úr megkísértette az akkumulátoroknak eddig figyelmen kívül maradt alkalmazását, tudniillik kocsikra: oly módon, hogy a legsötétebb éjszakán az akkumulátorok által fejlesztett elektromos fénnel a koci előtti utat erősen világítsa be. Dr. Haidegger vármegyei főorvos készséggel engedte át kísérletre könnyű úti hintáját, mely felszereltetvén (július) 17-én este 9 s 10 óra között a kísérlet váratlanul szép eredménnyel meg is ejtetett.”

A kísérletezés alatt kiderült, hogy a fény a lovakat egyáltalán nem zavarja, s hogy „a tért mintegy 250–300 lépésnyire kerületben megvilágítja. A világosság a szemközt jövőt már 35 lépésről felismerhetővé teszi. Árkot, gödrt vagy egyéb akadályt már 40–50 lépésről észre lehet venni. A fény vetítésére alkalmazott reflektor úgy van beállítva, hogy a lovak lába előtt egyarasznyira teljesen világos a talaj, a fény fókusa azonban a rúd előtt mintegy 12 lépésre esik. Itt van a legerősebb fény, 15 lépésnyire a rúd előtt még könnyen lehet nyomtatványt olvasni. Az akkumulátorok a kocsis ülése alatt vannak elhelyezve, súlyuk 5 kiló”.

Dr. Nyáry akkumulátorát többször is bemutatta a becskerekieknek, későbbi soráról, alkalmazásáról semmit sem tudunk.

SZABÓ SÁNDOR SZÁMOLÓGÉPE (1887)

Szabó Sándor becskerekai tanító 1887 szeptemberében egy új iskolai taneszközt, egy új rendszerű számológépet szerkesztett. A *Torontál* 1887. szeptember 8-án közli a hírt: „A nagy-becsikereki községi iskola kiváló tanítója, Szabó Sándor, új rendszerű számoló-gépet szerkesztett. A módszertani követelményeknek megfelelően tervezett taneszköz tegnap a királyi tanfelügyelőségben bemutatva lön, és kedvező bírálatot nyert.”

Későbbi alkalmazásáról nincs tudomásunk.

A DEMKÓ-FÉLE FERTŐTLENÍTŐGÉP (1894)

Mivel a kolera még a 19. század végén is szedte áldozatait, Bánátban is különféle módszerekkel próbálták megfékezni az akkor még gyógyíthatatlan betegség terjedését. Akkortájt kezdték el tömegesebben alkalmazni a különféle, legtöbb esetben igen primitív fertőtlenítőgépeket. Ezeknek mindenekelőtt az volt a céljuk, hogy elpusztítsák a kolera kórokozóit. Régebben a fertőzött tárgyat tűzbe dobták, elégették, a fertőtlenítőgépek viszont ezt már kiküszöbölték. Természetesen igen sok panasz volt ezekre a kezdetleges szerkezetekre: „A legtöbb fertőtlenítő gépből pl. egy kabát – nem lévén felakasztható – oly gyűrötten kerül ki, hogy azt többé szabó vasalója helyre nem hozhatja.”

Az új műszaki csoda nemcsak a gyárosoknak volt nagy kihívás, „akiknek túlnyomó része tisztán az olcsóság elvét tartván szem előtt, néha még bírálat alá sem eshető gépekkel” állott elő, hanem a feltalálóknak, újítóknak is. Becskereken is akadt egy vállalkozó szellemű ember, név szerint Demkó Ferenc, aki maga is szerkesztett egy fertőtlenítőgépet. Természetesen nem volt könnyű bebizonyítania találmányának műszaki előnyeit. Végül sikerült kieszközölnie a megyei hatóság-nál, hogy egy nyilvános próba döntse el a vitát.

A „versenyt” 1894. augusztus 13-án tartották meg a megyeház udvarában. A „küzdőtéren” három cég jelent meg: a Walser, a Tarnóczy és az Első Délmagyar-országi Gépgyár. Ez utóbbi állította elő a Demkó-féle gépet. A próba több mint két óra hosszát tartott, és teljes mértékben beigazolódott a Demkó-féle találmány előnye: a gőzfejlesztés nyolc, a fertőtlenítés negyvenkét, a szárítás pedig öt percet vett igénybe.

A megye által kijelölt bizottság a gőzfertőtlenítők próbája után tanácskozássra ült össze, s végül úgy határozott, hogy „a járások részére beszerzendő gőzfertőtlenítő gépek fele részben a Walser, fele részben a Tarnóczy cégnél javasolja megvenni, a községeknek pedig a Demkó-féle gépet, mint sokkal olcsóbbat ajánlja”.

A BROSCHKO-PETROVIĆ-FÉLE KETTŐS ÁTTÉTELŰ KERÉKPÁR (1899)

A sokak szerint korszakalkotó kétkerekű műszaki találmány, a kerékpár 1887 áprilisában vonult be Becskerekre, amikor Ludvig Handke a Hillman, Herbert & Cooper cégtől vásárolt egyet. Azt követően rohamosan nőtt a kerékpárosok táborra, olyannyira, hogy a becskerekai biciklisták 1896 augusztusában már egyletet alakítottak. A Bega menti városban azonban olyanok is akadtak, akik nemcsak hajtani szerették a kerékpárt, hanem különféle újításokkal is megpróbálkoztak, mégpedig azzal a céllal, hogy biztonságosabbá, kényelmesebbé tegyék a vele való közlekedést.

A kerékpár, fejlődése során, több változáson esett át. Egyik sarkalatos műszaki probléma a kettős áttétel megoldása volt, amely a *Torontál* szerint „oly sok fejtörést okozott az emberiségnek”. Broschko Ede becskerekai fegyverkovácsnak és

Petrović nevű segédjének köszönhetően a 19. század végén a kettős áttétel problémája is megoldódott.

A *Torontál* 1899. július 4-én újságolta, hogy e két becskerekai feltaláló megszerkesztette a kettős áttételű kerékpárt: „Mint minden találmányra, úgy erre is véletlenül jöttek rá, s az összes szakemberek, azonkívül mindazok, akik kipróbálták, az elragadtatás hangján nyilatkoztak róla. Brosco már megszerezte a gépre a szabadalmat Ausztria–Magyarországra nézve, míg a többi országokra most folyik a tárgyalás. A szerkezet egészen egyszerű, mindazonáltal hivatva van arra, hogy új fordulatot adjon az egész kerékpár-sportnak. Kétszerte kevesebb vele a munka, mert egyszeri tiprásra 11 métert fut, s nem lát az ember lihegő, elfúlt alakokat, akik izzadva érnek el aránylag kis eredményt. Megbecsülhetetlen hasznót hoz különösen a versenyeknél. A jelenlegi előállítása még költséges és nem oly tökéletes, mint később lesz, ha megérkeznek mindenfelől a szabadalmak, s Brosco gyárilag állítja elő.”

Érdekes lenne megtudni, hogy sor került-e a sorozatgyártásra.

A VASÚTI VAGONOKAT ÖSSZEKAPCSOLÓ KOLB-FÉLE SZERKEZET (1899)

Kolb Vilmos kikindai „néptanító” találmányával veszélytelenné tette a vasúti vagonok kézi összekapcsolását. 1899 szeptemberében egy olyan szerkezetet konstruált, „mely a vasúti vagonokat magától összekapcsolja”. A korabeli sajtó szerint „a készülék igen egyszerű, és mintája hiba nélkül működik. (. . .) Kolb Vilmos, mint a nagykikindai gőzmalom társaságnak vezértanítója, naponta észlelhette az iskolája mögött a gőzmalomhoz vezető összekötő vaspályán a vasúti kocsiknak kezdetleges és veszélyes összekötéseit, mely évente áldozatait megkívánja. Szemügyre vette jobban a kocsikat, és a mérések folytán több apparátust készített, melyeket azonban nem eléggé talált praktikusnak, elvetette. Hosszabb tanulmányozások és javítgatások után végre sikerült neki egy oly önműködő összekapcsoló automatát szerkesztenie, mely minden tekintetben megfelel. (. . .) Kíváncsi volna azt először is nálunk alkalmazni. A találmány, szabadalom végett már be is lett jelentve”.

Említésre méltó, hogy Kolb-nak nem ez volt az első bejelentett találmánya: 1892-ben egy általa szerkesztett iskolapadért „állandó felső tám- és asztaldeszkával és mozgatható üléssel” ezüstérmet nyert a temesvári kiállításon.

A HECHT–BAMBACH-FÉLE GYUFÁSDOBOZ (1903)

Hecht Márk és Bambach Károly becskerekai lakosok 1903 októberében egy különleges s igen praktikus gyufásdobozt szabadalmaztattak, sőt az új találmányt a *Torontál* szerkesztőségében is bemutatták. A gyufaskatulya „igen praktikus szerkezetét tekintve, könnyen kiszoríthatja az eddigieket. Alakja és nagysága megfelel a mostaniaknak, azonban használatkor nem kell s nem is lehet kinyitni, hanem rágyújtáskor

mindig csak egy szál gyufát lehet könnyen s gyorsan egy kis nyíláson kihullatni, s így az elszórás ki van zárva, ami a mostaniaknál nemritkán szokott előfordulni. (. . .) A feltalálók máris több oldalról kaptak ajánlatot a szabadság megvételére”.

A gyufásdoboz nyilván, amennyire kicsi, annyira közkedvelt találmány volt.

A MAYERING-FÉLE OPTIKAI FOLYADÉKLENCSE (1905)

Mayering Károly zichyfalvi (Banatsko Plandište) gyógyszerész azok közé tartozott, akik nem készültek ugyan feltalálónak, s akiknek a véletlen adott ötletet egy-egy szerkezet elkészítésére, ám találmánya, mint utóbb kiderült, igen hasznos és használható volt. Gyógyszerészünknek éveken át jól menő gyógyszerára volt, s talán sohasem gondolt arra, hogy egy napon feltaláló lesz.

Állítólag minden úgy kezdődött, hogy Mayering Károly a szabadban reggelizve arra lett figyelmes, hogy az asztalon levő, vízzel telt, félgömb alakú üvegpalackon úgy törnek meg a nap sugarai, illetve úgy összpontosulnak, hogy kiégetik az abroszt. Ez adta neki az ötletet, hogy folyadéklencsék előállításával kísérletezzon. Természetesen előtte is sokan próbálkoztak ezzel, de kellő siker nélkül. Gyógyszerészünk 1890 táján látott hozzá a kísérletekhez, s több éves kutatás, sok fáradtság és még több tanulmányozás után a 19. század végén sikerült neki elfogadható minőségű, jó tulajdonságokkal rendelkező folyadéklencsét előállítani, amelyek bizonyos szempontból előnyösebbek voltak, mint a tömör üvegből készültek.

A becskerekai *Torontál* már 1901 januárjában beszámolt Mayering nagy horderejű találmányáról, amelyet a későbbi években még tökéletesített. 1905 augusztusában, olvassuk a *Torontál*-ban, hogy a bánáti feltaláló már Budapesten alapított céget Mayering és társai optikai folyadéklencse- és műszergyár címmel, a Kerepesi út 30. alatt, ahol megkezdtek az új találmány sorozatgyártását. A *Torontál* értékelése szerint Mayering lencséje „a fényképezésre nagy horderejű találmány”, amelyről a korabeli szaklapok is elismeréssel írtak, mondván, hogy „korszakot alkotó jelentőségű”.

1908-ban a feltaláló bemutatta lencséit a Magyar Tudományos Akadémián, sőt Bécsben is a Chemisch-Physikalische Gesellschaft estélyén is. Ezenkívül a londoni kiállításon is be szeretne volna mutatni szerkezetét. Miben is állt Mayering lencséjének az előnye? Elsősorban abban, hogy sokkal olcsóbb volt a csiszolt, tömör üveglencsénél. Egyben kiváló optikai tulajdonságai voltak. Bármely vastagságban a lencsében levő folyadékkeverék egyenletes volt, s ami fontos volt: hőmérséklet-ingadozás esetén nem volt észlelhető optikai változás. A régi folyadéklencse-kísérleteknél éppen ezek voltak az áthidalhatatlan problémák. Ugyanis úgy készítették őket, hogy két üveglap között egy kis nyílást hagytak, és azon át beöntötték a folyadékot, a nyílást pedig valamilyen anyaggal befedték. Tíz–húsz fokos hőmérséklet-különbség esetén azonban a tömítésre használt anyag szétfeszítette a két üveget, és a folyadék kifolyt. A másik gond a felhasznált folyadék nem megfelelő összetétele volt. Idővel, néhány hét vagy hónap alatt a betöltött folyadék megromlott. Mayering újítása abból állt, hogy egyrészt megtalálta a megfelelő folyadékkeveréket, amely nem volt romlandó, de nem is voltak negatív

optikai tulajdonságai, a másik pedig, hogy a lencse készítése teljesen új módszerrel történt.

A szakirodalom erről így számol be: „A két alkalmas üveghéjat a folyadékkeverékbe alámerítve teszik össze, aztán kiemelik és hideg úton körülüvegesítik. Tehát nyílás nélkül megtöltve olyan réteggel van légmentesen körülzárva, amely ugyanolyan kiterjedési tényezőjű, mint az oldalfalak. És miután a folyadékok is úgy vannak választva, hogy nem romlandók, valamint kiterjedésük is az üvegéhez lehetőleg közel áll, a Mayering-féle folyadéklencsék évtizedeken át változatlanok maradnak. A Mayering-féle folyadék keverékei oly nyugodtak, hogy ha akarattal hagyunk a lencsében légbuborékot, és ezzel mozgatjuk a folyadékot, akkor sem tapasztalunk optikai változást.” Mayering Károly 1908-ban készített el egy 175 cm átmérőjű óriáslencsét, amely az Országos Pedagógiai Könyvtár és Tanszermúzeum Hivatalos Értesítője szerint „a világ legnagyobb lencséje” volt. Végezetül még csak annyit, hogy 1908-ig a zichyfalvi gyógyszerész tizenhat országban szabadalmaztatta találmányát, amelyet mindenekelőtt a fényképészek és az optikusok hasznosítottak.

AZ OSZTIE-FÉLE ÉNEKGÉP (1906)

A 19. század végén és a 20. század elején a haladó szemléletű bánati tanítók „csináld magad” alapon próbálták korszerűsíteni az elavult taneszközöket (sőt annak megfelelően a tanítási módszert is), miközben egyik-másik újításuk az illetékes szakmai körök figyelmét is felkeltette.

Osztie Béla becskerekai állami elemi iskolai tanító 1906-ban az énektanítás előremozdítására tett kísérletet. Egy „énekgép”-et szerkesztett, amely forradalmasította a kotta utáni zenetanítást. Az alábbiakban erről az érdekes, de ma már feledésbe merült becskerekai taneszközzről szólnak.

1906. február 24-én adta hírül a *Torontál*, hogy Osztie Béla becskerekai tanító „énekgép”-et talált fel, s azt az említett napon be is mutatta Torontál megye tanfelügyelői hivatalában. Osztie foglalkozására nézve tanító, ám fő kedvtelése a zene. Zeneszerzéssel is megpróbálkozott. 1905 áprilisában például, Somfai János szövegére megírta a *Szép Ilonka* című operettet. Amellett több alkalmi szerzeménye is volt. Ő szerkesztette Nagybecskereken a Pleitznál megjelenő *Tanítói Előjegyzési Szaknaptárt*, amellyel tevékenyen részt vett a Délmagyarországi Tanítóegylet munkájában. Tanítónkat élénken foglalkoztatták az énektanítás módszertani kérdései. Az énektanítási tantervek gyakorlati megoldásai ugyanis a két módszer: a hallás után való énektanítás és a hangjegy után való énektanítás között tévelyegtek, hol az egyiket, hol pedig a másikat részesítve előnyben. A régi, 1877. évi népiskolai tanterv a hangjegy után való énektanítást követelte meg, de ez a gyakorlatban – a tanítók hiányos zenei képzettsége és a diákok értelmi szintje miatt – sohasem valósult meg, hanem mindenütt a hallás után történt az oktatás. 1905-ben új tantervet hoztak, amely megpróbálta összebékíteni a két módszert. Még hozzá úgy, hogy az elemi iskola első és második osztályában a hallás után való énektanítást,

a harmadik osztálytól kezdve pedig a hangjegy utáni énektanítást irányozta elő. Mindkét módszernek voltak előnyei, de hátrányai is. A hangjegyek tanítása „tönkretette a legtöbb gyermeknek a daloló kedvét”, ugyanakkor a hallás után való tanítás, a rengeteg ismétlés miatt „nyomasztólag hatott a gyermek kedélyére”.

A század első éveiben is komoly viták folytak a két módszer hívei között. Mindkét tábor szilárdan meg volt győződve saját igazáról. Osztie Béla mint képzett tanító és zeneszerző magától érthetően a hangjegy utáni énektanításnak adott előnyt, és e módszert fejlesztve szerkesztette meg énekgépét, amely a hangjegyek tanítását volt hivatott meggyorsítani, megkönnyíteni. A *Torontál* megfogalmazása szerint „a gyermek ez eszköz segítségével a legalsóbb fokozaton is játszva sajátítja el nemcsak a kottaolvasást, de a kotta utáni éneklést is”. Új taneszközét csakhamar budapesti szakembereknek is bemutatta, majd később a bánáti tanítóságnak is, s felcsigázta az érdeklődést.

Erre a bemutatóra 1906. július 5-én került sor a Délmagyarországi Tanítóegylet becskerekai fiókjának rendes, tavaszi közgyűlésén. A becskerekai tanítók gyűlésén *Az ének tanítása az Osztie-féle énekgéppel* címmel feltalálónk egy érdekes előadást tartott, melynek keretében bemutatta szerkezetét is. A *Délvidéki Tanügy* 1906. július 1-ji számában olvassuk az előadásról, hogy Osztie szerint „a bemutatott gép arra létszen hivatva, hogy a gyermekek játszva tanuljanak hangjegyek után énekelni”. Tanítónk a továbbiakban még elmondta, hogy „a gép szerkesztésénél fő gondját – úgymond – az képezte, hogy a tanuló rögtön tisztában legyen a zene 5 vonalrendszerével és a zene alaphangjaival”. Kiemelte továbbá, hogy „tanításánál a hangeltalálási képesség fejlesztése képezi a fő célt”.

Osztie sajnálatát fejezte ki, hogy gépét nem tudja teljes egészében bemutatni a becskerekai tanítóknak, mert eredeti szerkezetét „az érc hangmintákkal együtt” felküldte Pestre, így csak hézagosan ismertethette annak működését. Tanítónk még kiemelte, hogy találománya – meggyőződése szerint – a diákoknál „örömet, kedvet és önmunkásságot ébreszt és fejleszt”. A becskerekai tanítók közül Bányai Jakab, Baaden Károly és Kiss Irma szólt elismerően a bemutatott újításról, erényként hangsúlyozva, hogy Osztie „módszerében a cselekvés elve érvényesül, mi a pedagógiában mindig nagy haladás”. Végül felkérték a szorgalmas tanítót, hogy művét mutassa be a Délmagyarországi Tanítóegylet nagygyűlésén is.

A Délmagyarországi Tanítóegylet 1906. július 10-én, 11-én és 12-én Újaradon tartotta negyvenedik „nagy- és közgyűlését”. Annak második napján (1906. július 11-én) Osztie Béla egy előadás keretében mutatta be énekgépét. *Énektanítás a népiskolában* címmel tanítónk bemutatta új taneszközét, „demonstrálta a hangjegyolvasás-tanulás gyors és sikeres elsajátítását és a hangeltalálási képesség fejlesztését az énekgép segítségével. Továbbá a hangjegy utáni éneklés előnyeit, szembeállítva a hallás utáni éneklés hátrányaival”. Osztie „határozott állást foglalt amellet, hogy a népiskolában az éneklés hangjegy után taníttassék, melyre nézve az általa feltalált énekgépet, mint alkalmas taneszközt, a nagygyűlés figyelmébe ajánlta”. Mind ez helyén is lett volna, ha a nagygyűlés tagjai között nem lettek volna jelen (az egyszerűbb és elterjedtebb) hallás utáni énektanítás hívei. Azok ugyanis elvi síkon kifogásolták Osztie módszerét, nem mélyedve bele részletesebben új taneszközé-

nek jelentőségébe. Előadásának végén Mező Dániel tanító kezdett el vele polemizálni, elismerve ugyan, hogy Osztie énekgépének gyakorlati alkalmazásával „a népiskolai énektanítás módszerében új irányt jelölt meg”, de kifogásolva, hogy az énektanítás kizárólag a hangjegy utáni tanítás módszerén alapuljon. Mező Dániel kifejtette még, hogy a hallás utáni énektanítás módszere „a nép és gyermekének természetéhez közelebb áll, könnyebben és gyorsabban elérhető”. A nagygyűlés elnöklője nem akart egyik fél mellett sem állást foglalni, s így az újaradi összejevetel határozata Osztie énekgépével kapcsolatosan az lett, hogy „a fiókkörök, üléseik alkalmával az Osztie-féle énekgépet és az azt követendő énektanítási módszert behatóan tanulmányozva, az énektanításnak a népiskolában követendő, célhoz vezető módját és helyes irányát megbeszélés tárgyává tegyék”.

Ezzel, úgy tűnik, félre is tették az énekgép ügyét, nem ismeretes előttünk, hogy tárgyaltak-e valaha is újra róla. Hivatalos énektanítási taneszköz sem lett soha belőle, legfeljebb csak Osztie Béla becskerekai óráin.

A BECK-FÉLE REPÜLŐGÉP (1909)

A nagybecskerekai villanytelep igazgatója, Beck Gyula 1909 novemberében, szabad idejében szerkesztett egy Bleriot rendszerű repülőgépet, pontosabban annak egy tökéletesített változatát, amely „egy kézfogással monoplánból biplánná alakítható át”. Az új repülőalkalmatosságot a *Torontál* újságírója a következőképpen írta le: „A modell nagysága az eredetinek harmadrésze, a hajtóerejét elektromos motor szolgáltatja. Szerkezete annyira egyszerű, hogy a repülőgépek alapeszméjének fel fogását és megértését pusztá megtekintésre is lehetővé teszi.”

Beck a prototípust 1909 novemberének végén fejezte be, s a helyi sajtó *Repülőgép Nagybecskereken* címmel szenzációként számolt be az új találmányról: „Nagy, mondhatni nevezetes szenzáció pattant ki egyszerre Nagybecskereken. Nagybecskereknek ugyanis repülőgépe van. Valóságos nagybecskerekai repülőgép, amely egyelőre ugyan még csak mintában van meg, de szakértők, akik megvizsgálták, olyan kedvezően nyilatkoztak róla, hogy a legszebb reménnyel lehetünk az iránt, hogy Nagybecskerek is egyik nevezetes pontja lesz az aviatikának.

Beck mint jeles mechanikus szakember az aviatikus mozgalmak fellendülése óta élénken foglalkozik a repülőgépekkel, s egyre tervezgetett, dolgoztatott, míg végre sikerült neki egy repülőgépmintát szerkeszteni, amely minta olyan, hogy a legjobb reményekkel biztat.”

A jeles becskerekai feltaláló azonban 1909 novemberében csak közszemlére tehette a gépét, de a kedvezőtlen időjárás miatt nem próbálhatta ki. Beck a repülőgépet a becskerekai főgimnáziumnak adományozta azzal az ígérettel, hogy „a kedvező időjárás beálltával a nagyközönség előtt a szabadban is bemutatja és kipróbálja”. Ezt a nevezetes eseményt a város közönsége „a legnagyobb érdeklődéssel és reménnyel” várta. Nincs tudomásunk arról, hogy Beck mikor repült fel először, s hogy egyáltalán felrepült-e gépével. Jellemző azonban, hogy a *Torontál* hogyan könyvelte el az új találmányt: „Még ha a gép maga az első esetben talán

nem is mutatna föl olyan eredményt, az aviatikával való komoly foglalkozás már maga is jelentős eredmény.”

ÁRPÁSY JÁNOS OLVASTATÓGÉPE (1911)

A taneszközök kategóriájába sorolhatjuk Árpásy János bánáti tanító készülékét, amelyet a szakirodalom „olvastatógép” néven ismer. A találmány 1911. május 30-án, a Délmagyarországi Tanítóegylet nagybecskereki körének Katalinfalván (Ravni Topolovac) tartott összejövetelén került bemutatásra. A gépet Árpásy előzőleg már szabadalmaztatta. A korabeli tudósítás szerint előbb egy szakelőadás keretében számolt be eredményeiről, és „magas szakképzettségre valló fejtegetések között mutatta be szabadalmazott olvastatógépét”.

A szerkezettel kapcsolatos részleteket nem ismerjük.

A MOHAUPT–FEHÉR-FÉLE AUTOMATIKUS KÖPÖCSÉSZE (1933)

A becskerekai kereskedelmi és gyáripari kamara 1933 áprilisában adott üzemnyitási engedélyt Mohaupt József kereskedőnek és Fehér Mihály borbélynak. E két becskerekai polgár automatikus köpöcsésztípust állított elő. Fehér Mihály borbély ugyanis valamivel régebben automatikus köpöcsésztípust szerkesztett, találmányát szabadalmaztatta is, s 1933 áprilisában megfelelő üzletfelet találva szerette volna kamatoztatni.

Sajnos, nem tudni, mekkora sikerrel.

NENAD COCIĆ „HÓLÁNCA” (1934)

Nenad Cocić becskerekai taxisofőr találmányának 1934 januárjában terjedt el a híre. Szerkezete a téli, havas utakon könnyítette meg az autósok közlekedését. Ő ugyanis „egy olyan szerkezetet konstruált, amit az autó hátsó kerekeire lehet felszerelni, mégpedig bármelyik gépkocsira, tekintet nélkül a kerekek méreteire. (. . .) Azt számos becskerekai szakember alkalmazhatónak és rendkívül praktikusnak nyilvánította. (. . .) Előnye az, hogy alkalmazásával bármilyen csúszós, havas úton félannyi benzinfogyasztás mellett mégis a rendes 60–80 kilométeres óránkénti sebesség érhető el”.

AZ EICH-FÉLE ÖNMŰKÖDŐ FORGALMI RENDŐR (1934)

Kevés becskerekai feltaláló ért el találmányával olyan sikert, mint Eich Tihamér, a fiatal becskerekai kazánkovács, akinek neve külföldön is ismertté vált. 1934-ben

meghívót kapott a párizsi kiállításra, ami igencsak nagy megtiszteltetésnek számított. A Foire de Paris rendezőbizottsága arra kérte fel, hogy találmányával jelenjen meg az (1934) május 9-én megnyíló párizsi iparkiállításon.

Eichnek „több praktikus és nagy jelentőségű” találmánya volt, melyek közül néhányat szabadalmaztatott is. Mindenképpen legérdekesebb az önműködő forgalmi rendőr, „amely villamos jelzőkészülékből áll, és az a célja, hogy a nagyvárosok forgalmas úttestein kiküszöbölje az autók összeütközését”.

Ez a szerkezet a *Híradó* szerint a vasúti sínekre is felszerelhető, és rendkívül megbízhatóan hárítja el a vonat-összeütközéseket. Eich szerkezete abban különbözött más hasonló találmányoktól, hogy felépítésére nézve egyszerűbb, amellet jelentősen olcsóbb is volt, nem utolsósorban pedig pontosan működött, és üzemelését az időjárási viszonyok sem befolyásolták.

Itt említjük meg, hogy 1934-ben Eichnek volt egy másik érdekes találmánya is, a kéziventilátor, „amelynek előállítási ára alig 40–50 dinár, és teljesítménye egyezik a nagy villanyventilátoréval”.

A HALMAI-FÉLE KIVILÁGÍTOTT ÓRIÁSI PAPÍRSÁRKÁNY (1934)

A becskerekai vasútállomás környékén Halmai Béla műhelymunkás 1934 augusztusában egy kivilágított óriási sárkányt bocsátott fel esténként, a helybeliek nagy csodálkozására. A világítást több ügyesen elhelyezett zseblámpa szolgáltatta, és a sötét égbolton kísérteties látványt nyújtott az imbolygó, kivilágított papírsárkány. Halmai egyébként 1925-ben próbálkozott először óriási sárkányok felbocsátásával, 1934-ben pedig egy tizenöt és egy huszonnégy négyzetméteres papírsárkány elkészítésén dolgozott.

NEMANJA GRUNČIĆ TRAKTORA (1934)

Az érdekesebb műszaki újításokhoz sorolhatjuk Nemanja Grunčić becskerekai gépész találmányát. Ő ugyanis 1934 szeptemberében megtalálta a módját annak, hogy fával és csutkával üzemeltesse traktorát. „Hónapokon keresztül dolgozott dr. Tirš utcai műhelyében a traktor célszerű átépítésén, és sikerült fa- és csutkatüzelésre berendezett traktort alkotnia. A próbaszántásnál az átépített 13–30 HP Cormickkal sikerült egy hold földet két kosár csutkával kevert fával 7–8 hüvelyk mélységre öt ekevassal felszántania.” Ez bizonyára mai viszonylatban is számottevő teljesítmény lenne. A találmány további sorsáról nem maradtak fenn adatok.

A HIRSCH-FÉLE RÁDIÓÉBRESZTŐ (1934)

Hirsch Aladár becskerekai gépész testvérbátyja, Hirsch Izidor újvidéki kereskedő „egy rádióébresztőt szabadalmaztatott, amely automatikusan bekapcsolja és

kikapcsolja a rádiót”. A találmányról 1934 szeptemberében adott hírt a *Híradó*. Az órának is szolgáló olcsó készüléket Hirsch tizenhét országban szabadalmaztatta, s egy alkalommal a becskerekai *Torontál* szerkesztőségében is bemutatta működését.

ĐURĐEVIĆ HÁZI VILLANYKÖZPONTJA (1934)

Milorad Đurđević fehértemplomi gépész, aki hosszú időt töltött külföldön, hazajövet, 1934 novemberében érdekes találmánnyal lepte meg a bánátiakat: „házi villanyközpont”-ot konstruált. A *Híradó* elragadtatással állapította meg: „a praktikus szerkezetű motor hajtóereje olyan nagy, hogy mindenki házi villanyközpontot létesíthet, amelynek üzemköltsége minimális, és nem éri el a közvilágítás mostani áramdíját. Egy ilyen házi villanyközpont mindössze 3000 dinárba fog kerülni”.

Későbbi alkalmazásáról már nincsenek adataink.

A HEGEDŰS–GYURICS-FÉLE ÖNMŰKÖDŐ VASÚTI SOROMPÓ (1934)

Két becskerekai lakatos, Hegedűs Sándor és Gyurics László, 1934 novemberében megszerkesztették az önműködő vasúti sorompót. Az elektromágnes segítségével működő sorompó rendkívül biztonságos volt, annál inkább, mert már két kilométerre a mozdony előtt lezárta a forgalmat. „A mozdony 2 kilométerre a sorompó előtt a távíródrót áramával érintkezik, s ez az érintés elegendő a sorompó üzembe helyezéséhez, illetve leeresztéséhez. A sorompó lassan felemelkedik, amikor a vonat túlhaladt a sorompón, és további két kilométert haladt. A mozdony ugyanis ismét érintkezésbe kerül az árammal – a tetejére szerelt szerkezet révén – és ez az érintés ismét megnyitja a sorompót. (. . .) Arra is gondoltak a feltalálók, hogy a készülék elromlik. Erre az esetre biztosító jelzés szolgál, amely azonnal jelzi a mozdonyvezetőnek, hogy az előtte álló sorompó elromlott.”

Hegedűs és társa 1934-ben mecénást keresett a prototípus kidolgozására. A feltalálók a *Híradó* szerkesztőségében egy kicsinyített modellen mutatták be a találmányt, amely kifogástalanul működött.

Érdemes megemlíteni, hogy az önműködő sorompón 1929 óta dolgoztak a becskerekai feltalálók. Ugyancsak figyelmet érdemel, hogy Hegedűs Sándor a harmincas években Weber Viktor cukorgyári titkár anyagi támogatásával egy vasúti kocsit konstruált, „amelynek alja kettéválik és percek alatt kiüríti a vagon tartalmát, feleslegessé teszi tehát a költséges kivagonírozást”. Ezt a találmányát a becskerekai cukorgyárban alkalmazták a cukorrépa-szállításra.

A WEISZ-FÉLE CSODAKÁLYHA (1934)

Weisz József becskerekai „gép-, műlakatos és nikkelező” 1934 decemberében egy csodakályhával lepte meg a Bega menti várost. A rendkívül olcsó kályhát

fűrészpórral vagy hasonló hulladékkal lehetett fűteni. „Az új rendszerű kályha előnye, hogy egyszeri befűtésnél tíz óra hosszat ég, megtartja a levegő tisztaságát, és amellet üdítő, barátságos meleget áraszt. Aki a kályhát megtekintette, mind elismeréssel nyilatkozik az új kályha takarékos fűtéséről. A napi fűtés nem kerül többé napi 2–3 dinárnál”.

A *Híradó* a továbbiakban arról is beszámol, hogy Weisz „új rendszerű kilincseket és zártartókat konstruált, amelyek nikkelezettek, tehát sohasem igényelnek tisztítást, és ezüstös fényük mindig tisztán ragyog”. A lap megállapítása szerint nemcsak új kilincsekre és zártartókra vonatkozik ez az újítás, hanem a réz- vagy vaskilincsekre is, amelyeket Weisz jutányos áron benikkelez. A cikkből a továbbiakban azt is megtudjuk, hogy „Becskereken már több helyen alkalmaztak ilyen nikkelezett kilincseket, és a háziaszonyok elragadtatással nyilatkoznak praktikus voltukról”.

A SEVERIN–GLAVAŠKI-FÉLE SZÉLENERGIÁT HASZNOSÍTÓ BERENDEZÉS (1934)

A becskerek *Híradó* 1934. december 11-én terjedelmes cikket közölt két szorgalmas becskerek *feltalálóról*, akinek sikerült hasznosítani a szélenergiát, pontosabban gépeket üzemeltetni a szélenergiával előállított árammal.

Aleksandar Severin technikus és segítőtársa, Živojin Glavaški egy úgynevezett szélfogó készüléket szerkesztettek, amely azután villanyáramot termelt. A találmányt szabadalmaztatták is. Kísérleteiket Čeda Mišković becskerek kereskedő pénzelte. Amikor a *Híradó* cikkezett róluk, akkor még titokban tartották a szélfogó berendezés működési elvét. Ez érthető is volt, hiszen állítólag sikerült nekik megoldaniuk a szél által fejlesztett energia (nyilván a villanyenergia) tárolását is. Emellett találmányukat külföldön is hasznosítani akarták.

Készülékük eleinte igen költséges volt, de hosszú távon kifizetődött volna. „Egy száz lóerős gép hajtásához szükséges szélfogó készülék például két és fél millió dinárba kerül, de a nagy befektetés bőségesen amortizálódik, mert az üzemeltetés a minimálisra redukálódik, mert a nyersanyag a jövőben a drága szén helyett az ingyenes szél lesz” – állapította meg a lap derűlátó újságírója.

A ČIROVIĆ-FÉLE ÖNMŰKÖDŐ SOROMPÓ (1936)

A becskerek *Híradó* 1936 januárjában újságolta, hogy Dobrosav Čirović becskerek *fiatalembernek* „sikerült egy vasúti szerencsétlenséget elhárító automata-készüléket és egy önműködő vasúti sorompót konstruálni. A két találmány tervrajzai már elkészültek, csupán a modellek kidolgozása szükséges. Ehhez azonban nincs elegendő pénze, és azért tőkéstársat keres, aki megfelelő részesedés mellett hajlandó volna vele társulni a találmány kiaknázására”.

Hogy végül is sikerült-e neki, nem tudjuk.

PAJA NINKOV KOORDINATOMÉTERE (1936)

A becskerekai helyi lapban, a *Híradóban* 1936 októberében olvassuk, hogy Paja Ninkov becskerekai mérnök egy koordinatométert szerkesztett, „amely valóságos forradalmat jelent a földmérés területén. Minden eddigi rendszert és mérőszervezetet feleslegessé tesz, és az eddigi bonyolult mérési módszerek helyett mechanikai úton, egyszerű leolvasással, pillanatok alatt megállapítja a földterület nagyságát”. Az új találmányról a szaklapok is nagy elismeréssel írtak, s nyilván a földmérők hasznosították a legjobban. Esetleges sorozatgyártásáról nem tudunk.

*

Ha végezetül elemezzük ezeknek a régi bánáti találmányoknak a sorsát, akkor mindenekelőtt arra a megállapításra jutunk, hogy egy-két kivétellel valamennyi csak a prototípus kidolgozásánál maradt, mert anyagiak híján nem tudták nagyiparilag hasznosítani. Többnek ugyan sikerült is szabadalmaztatnia ötletét (nemcsak itthon, hanem külföldön is), de legtöbb esetben ezeknél is csak papíron maradt tervekről volt szó. Nyilván ez is az oka annak, hogy az egykor haladó, jó elképzelések, kitűnő műszaki újítások csakhamar feledésbe merültek. Pedig így, egy helyen összegyűjtve, teljesen más képet festenek Bánát műszaki kultúrájának múltjáról, s valójában annak gazdag hagyományait példázzák. Ezért is volt érdemes elragadni őket a feledéstől.

(1989)